Karakterpress og konkurranse

En sosiologisk undersøkelse av studentmiljøet ved det juridiske fakultet i Bergen

Oda Woll Naug

Masteroppgave

Våren 2018

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Forord

Først og fremst vil jeg rette en stor takk til alle dere som har stilt opp og gitt meg innsikt i studentmiljøet og karakterpresset på jussen i Bergen.

Jeg vil også rette en stor takk til Jan Skrobanek som med et veldig engasjement og solide kunnskaper har veiledet meg gjennom denne prosessen. Jeg setter veldig stor pris på all den tiden du har investert i dette prosjektet.

Ove Skarpenes fortjener også en takk for veiledning i startfasen av prosjektet.

En stor takk til Espen Braathen for korrekturlesing, tilbakemeldinger og gode diskusjoner rundt tematikken.

Takk til min samboer, Erlend, for støtte, tiltro og korrekturlesing.

Ellers vil jeg også rette en takk til alle mine medstudenter, særlig Sigve, Henrik og Jakob, som har gjort dagene på rom 409 lystige og minneverdige.

Sammendrag

Formålet med denne oppgaven har vært å gjøre en sosiologisk analyse av studentmiljøet ved det juridiske fakultet i Bergen, med særlig fokus på karakterpress som et sosialt fenomen. Med det som utgangspunkt har hovedproblemstillingen i denne oppgaven vært; *hvordan opplever og fortolker studentene og de ansatte tilhørende det juridiske fakultet i Bergen, studentmiljøet og karakterpresset?* For å svare på problemstillingen har jeg utført ti semistrukturerte dybdeintervju med åtte studenter og to ansatte, tilhørende det juridiske fakultet i Bergen. For å se de subjektive interpretasjonene i en større sammenheng har jeg analysert empirien med utgangpunkt i Berger og Luckmanns fenomenologiske perspektiv, Goffmans dramaturgiske perspektiv, Bourdieus strukturelle perspektiv og ulike teoretiske perspektiv innenfor den motivasjonspsykologiske tradisjonen. Her med særlig fokus på Deci og Ryan sin selvbestemmelsesteori og Banduras teori om mestringsforventning (self-efficacy). Undersøkelsen skriver seg inn som et bidrag til utdanningssosiologien, da jeg i oppgaven har hatt fokus på å gi økt innsikt i hvilken betydning prestasjoner, karakterjag, stress, konkurranse og press har fått i høyere utdanning, da særlig i de langvarige, masterbaserte profesjonsutdanningene som jusstudiet.

Karakterer har en viktig betydning for den enkelte, og da særlig i overgangsfaser; inn i høyere utdanning, internt i universitets- og høyskolesektoren, og inn i arbeidslivet. Hvilke karakterer en oppnår har en sammenheng med sosial bakgrunn. Elever og studenter med høy sosial bakgrunn (forstått som foreldres utdanningsnivå), tenderer til å få bedre karakterer enn barn av lavt utdannede foreldre. Barn av høyt utdannede foreldre søker seg også oftere inn på såkalte elitefag som jus, medisin, siviløkonomi og sivilingeniør. I 2014 var den høyeste andelen studenter med høyt utdannede foreldre å finne på jusstudiet.

Forskning og ulike medieoppslag hevder at jusstudentene opplever et stort karakterpress på studiet. Resultater fra studentenes helse- og trivselsundersøkelse viser at jusstudentene oftere enn studenter tilhørende andre fag, føler arbeidspress og press fra sine medstudenter.

Funnene i denne undersøkelsen viser at karakterpresset er et komplekst sosialt fenomen, som blant annet har sitt utspring i ensartetheten som preger studentmiljøet. Studentmiljøet på jussen blir beskrevet som homogent, ved at studentene som går der oppleves som likeartede.

Den jevne jusstudent kler seg ordentlig, har høye forventninger til egne prestasjoner, er hardtarbeidende og ambisiøs med tanke på fremtidig karriere. Disse egenskapene fremgår også som idealiserte, uskrevne regler på hva som kjennetegner en «flink» jusstudent. Idealiseringen av hva det innebærer å være en «flink» jusstudent, kombinert med at mange dyktige og ambisiøse folk er samlet på et sted, skaper en spenning og en intern konkurranse i miljøet, som studentene definerer som karakterpress.

Karakterpresset forklares med utgangspunkt i at deler av arbeidsmarkedet, da særlig de prestisjefylte delene av arbeidsmarkedet, kun rekrutterer kandidater med B-snitt eller bedre. Dette er noe jusstudentene får erfare på arbeidslivsdagene, jussens egen karrieredag. Her tilbyr ulike private (og noen offentlige) aktører de dyktigste studentene traineestillinger. Kravene som stilles for å få slike stillinger medfører at studenter som ikke oppfyller dem føler seg mindre kompetente, da det å være «flink nok» sidestilles med toppkarakterer.

Karakterpresset preger også hverdagen til studentene. Karakterpresset blir beskrevet som noe som ligger latent i miljøet, og som påvirker dynamikken innad i studentmiljøet. Karakteren C har blitt inkorporert som en dårlig og ødeleggende karakter, som gjør at studenter med et karaktersnitt under B unngår å snakke om karakterene sine, eller «lyger på seg» bedre karakterer enn de har. Dette for å unngå å bli sett på som «mislykket» eller som en «streber».

I eksamensperioden oppleves konkurransen og karakterpresset ekstra sterkt. Både før, rett etter innlevering og etter sensur har studentene behov for sammenlikning. De sammenlikner lesemengde og arbeidsinnsats, eksamensbesvarelser og eksamenskarakterer. Sammenlikningen skaper både stress, press og destruktive tanker om egen tilstrekkelighet.

For å håndtere karakterpresset har studentene behov for å trekke seg ut av miljøet i perioder. De sitter hjemme, eller på andre lesesaler, for å unngå press, stress og sammenlikning. Det å ha nære venner på jussen som ikke fokuserer på karakterpresset og fremtidige yrker bidrar også til å redusere opplevelsen av press og stress. Til tross for at studentene benytter seg av ulike strategier for å redusere følelsen av press, har internaliseringen av karakterers viktige betydning gjort at de ikke klarer å ta fullstendig avstand fra karakterpresset, som preger deres hverdag på Dragefjellet.

Antall ord i teksten: 34 116

Innholdsfortegnelse

FORORD I
SAMMENDRAG II

KAPITTEL 1 – INTRODUKSJON AV TEMA 1

1.1 TEMA OG FORMÅL 1
1.2 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL 3
1.3 OPPGAVENS OPPBYGNING 3

KAPITTEL 2- TIDLIGERE FORSKNING 5

2.1 INNLEDNING 5
2.2 UTDANNINGSEKSPANSJONEN I KORTE TREKK 5
2.3 REKRUTTERING TIL JUSSTUDIET 6
2.4 KARAKTERERS BETYDNING 10
2.5 FORSKNING PÅ KARAKTERPRESS I UNGDOMS- OG VIDEREGÅENDE SKOLE 13
2.6 TREKK VED DET SOSIALE OG FAGLIGE MILJØET 14
2.7 JUSSTUDENTENES YRKESPLANER OG ARBEIDSMARKEDET FOR JURISTER 17
2.8 TIDLIGERE FORSKNING OPPSUMMERT 19

KAPITTEL 3- OPPGAVENS TEORETISKE RAMMEVERK 21

3.1 VALG AV TEORETISKE TILNÆRMINGER 21
3.2 BERGER OG LUCKMANNS FENOMENOLOGISKE TILNÆRMING 22
3.3 GOFFMANS DRAMATURGISKE PERSPEKTIV 25
3.4 BOURDIEUS STRUKTURELLE PERSPEKTIV 27
3.5 PRESTASJONSPRESS, MOTIVASJON, SELVBESTEMMELSE OG MESTRING 30
3.6 OPPSUMMERING 34

KAPITTEL 4 METODE OG DESIGN 35

4.1 INNLEDNING 35
4.2 HVORFOR EN KVALITATIV TILNÆRMING? 35
4.3 GJENNOMFØRING AV STUDIEN 37
4.4 UTVALG OG REKRUTTERING 37
4.5 GJENNOMFØRING AV INTERVJU 39
4.6 UTFORMING AV INTERVJUGUIDE 40
4.7 ETTERARBEID OG TRANSKRIBERING 41
4.8 KODING OG ANALYSE AV DATA 42

KAPITTEL 5- FUNN OG FORTOLKNINGER 45

5.1 INNLEDNING 45
5.2 ANALYSENS OPPBYGGING 45
5.3 DET SOSIALE MILJØET PÅ DRAGEFJELLET 46
5.3.1 En uniform studentmasse 47
5.3.2 Jusstudentenes kleskoder - tilhørighet gjennom klær 48
5.3.3 Jusstudentenes ambisjoner, mål og forventinger 50
5.3.4 Hvordan forstå det homogene studentmiljøet? 53
5.4 KARAKTERPRESS 55
5.4.1 Karakterpress som et sosialt fenomen 56
5.4.2 Konkurransen om de beste jobbene 57
5.4.3 Hvordan forstå konkurransen? 63
5.4.4 Karakterpress og det «beryktede kantinesnittet» 65
5.4.5 Karakterpresset som sosialt konstruert 70
5.4.6 Håndtering av «å ikke leve opp til idealet» 72
5.4.7 Klage og gjentak som en konsekvens av karakterpress 75
5.4.8 Håndtering av press 76
5.4.9 Backstage – Området uten press 79
5.5 AVSLUTNING 80
5.6 VIDERE FORSKNING 84

LITTERATUR: **86**
VEDLEGG: **98**
VEDLEGG 1- INTERVJUGUIDE STUDENT **98**
VEDLEGG 2- INTERVJUGUIDE ANSATT **100**
VEDLEGG 3- INFORMASJONSSKRIV STUDENT **101**
VEDLEGG 4- INFORMASJONSSKRIV ANSATT **103**
VEDLEGG 5 – GODKJENNING FRA NSD **105**

TABELL 1 POENGGRENSER, SAMORDNA OPPTAK 9

Kapittel 1 – Introduksjon av tema

1.1 Tema og formål

Hovedformålet med denne masteroppgaven er å gjøre en sosiologisk analyse av studentmiljøet ved det juridiske fakultet i Bergen, med særlig fokus på betydningen av karakterpress. Med det utgangpunktet er studien en undersøkelse av hvordan studenter og ansatte opplever og fortolker studentmiljøet på Dragefjellet.

Grunnlaget for valg av denne tematikken henger sammen med det økte fokuset karakterpress og prestasjonspress har fått i media og forskningslitteraturen de siste årene (Skaalevik & Federici, 2015; Refsnes, 2015; Sletten & Bakken, 2016; Eriksen et.al, 2017; Øgård-Repål et.al, 2017). Elever og studenter opplever et økt press på å prestere, noe som kan resultere i stress, nedstemthet, utmattelse og lavere selvverd (Skaalevik & Federici, 2015). Utdanningssystemet har blitt mer resultat- og prestasjonsorientert. Dette sender signaler til studenter og elever om at gode prestasjoner er viktig (Skaalevik & Skaalevik, 2013; Stornes et.al, 2013; Skaalevik & Federici, 2015; Kvittingen, 2017). En utdanningsinstitusjon med en prestasjonsorientert målstruktur forstår suksess som demonstrasjon av kompetanse (Skaalevik & Skaalevik, 2013:200). I en slik målstruktur er det resultater, objektivert som karakterer, som står i fokus (Skaalevik og Federici, 2015, s.11; Skaalevik & Skaalevik, 2013, s.200). Karakterer gir elever og studenter en pekepinn på deres kunnskapsgrunnlag og kompetanse, og det sier derfor noe om hvor godt man har prestert i henhold til utdanningsinstitusjonenes målestokk (Heggen & Øia, 2005, s.72).

Etter kvalitetsreformen (St.meld.nr. 27 (2000-2001)) trådde i kraft i 2003 ble strukturene i høyere utdanning radikalt endret. Formålet med kvalitetsreformen var blant annet å sikre økt effektivitet, strømlinjeforming og ensarting av utdanningene i universitets- og høyskolesektoren. Gradsstrukturen ble erstattet med nye titler (fra cand.mag til bachelor og fra hovedfag til mastergrad) og studietiden ble kortet ned. Det ble innført flere og hyppigere vurderingsformer som skulle erstatte en stor avsluttende eksamen. Dette for å gi studentene flere tilbakemeldinger på sine prestasjoner med mål om å forbedre studiekvaliteten (ibid, s.31-32). I tillegg ble det innført en felles karakterskala som strekker seg fra A= fremragende prestasjon, til F=Stryk. Formålet med å innføre et bokstavbasert karaktersystem var blant annet for å gjøre studentenes prestasjoner, på tvers av fag og land, mer sammenliknbare (ibid,

s.32-33). Standardiseringen av karakterskalaen skulle også gi bedre informasjon til arbeidslivet om kandidatens prestasjoner (ibid, s.32). Kvalitetsreformen har altså tatt sikte på å effektivisere utdanningsinstitusjonen ved å øke gjennomstrømning på kortere tid. I tillegg til dette har kvalitetsreformen lagt til rette for en økt resultatorientering, da studentene hyppigere blir vurdert.

I stortingsmeldingen «kultur for høyere utdanning» understrekes det at karakterer har en viktig betydning for den enkelte, da spesielt i overgangsfaser:

> «*Karakterer viser i hvilken grad studentene har oppnådd det fastsatte læringsutbyttet. Karakterene betyr mye for den enkelte, spesielt i forbindelse med overganger: inn i høyere utdanning, internt i universitets- og høyskolesektoren, det vil si fra bachelor- til mastergradsutdanning, fra mastergradsutdanning til ph.d.-utdanning, og fra fullført utdanning til arbeidslivet*» (St.meld.nr.16 (2016-2017) s.56).

Det at karakterer anses som betydningsfullt for ens videre muligheter på arbeidsmarkedet er noe jusstudentene på de ulike universitetene i Bergen, Oslo og Tromsø er bevisst på. I ulike norske medier skrives det om karakterfikserte jusstudenter som presser seg hardt for å få de beste karakterene (Gjerde, 2013; Gjerde, 2014; Torvik, 2014; Spurkeland, 2014). Jaget etter toppkarakterer antas å ha en sammenheng med karakterers betydning for ens sjanser på arbeidsmarkedet, noe som bidrar til å skape et stort karakterpress på jussen (ibid). Karakterjaget antas også å ha betydning for jusstudentenes gjennomføring av studiet, da gjentak av bestått eksamener utvider studentenes opphold i utdanningsinstitusjonen (Bergstrøm, 2018). Eksempelvis var det i 2015 bare 29,4 prosent av jusstudentene som fullførte studiet på normert tid (Kunnskapsdepartementet, 2016).

Det at jusstudenter opplever mye press på studiet blir ikke bare konstatert i media, men også i ulike kandidatundersøkelser (Juristforbundet, 2013; Nedregård & Olsen, 2014). Jusstudentene i Bergen skiller seg ut som den studentgruppen som oftest føler på arbeidspress og press fra sine medstudenter, sammenliknet med andre fag. Det viser UiB sitt sammendrag av Studentenes helse- og trivselsundersøkelse (UiB, 2014, s.5).

Ved å gjøre en sosiologisk analyse av studentmiljøet på jussen, da særlig med fokus på karakterpress, vil jeg kunne bidra med en økt innsikt i hvilken betydning prestasjoner,

karakterjag, stress, konkurranse og press har fått i høyere utdanning, da særlig i de langvarige, masterbaserte profesjonsutdanningene som jusstudiet. Mitt bidrag til sosiologien vil i så måte være å gi et innblikk i hvilke konsekvenser en resultatorientert, og effektivisert målstruktur kan ha for den enkelte student og for samspillet studenter i mellom.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Den overordnede problemstillingen i denne masteroppgaven er; hvordan opplever og fortolker studentene og de ansatte tilhørende det juridiske fakultet i Bergen, studentmiljøet og karakterpresset?

For å finne svar på dette har jeg delt problemstillingen inn i fire underproblemstillinger:

1. Hvordan beskriver og definerer jusstudentene innholdet i sitt studentmiljø?
2. Hvordan beskriver og forklarer de karakterpresset?
3. Hvilke konsekvenser har karakterpresset for dynamikken i miljøet?
4. Hvordan forholder de seg til og håndterer karakterpresset?

Problemstillingen tar sikte på å besvare både de subjektive interpretasjonene av studentmiljøet og karakterpresset, og de kontekstuelle, institusjonaliserte aspektene ved fenomenet. De subjektive interpretasjonene og det kontekstuelle vil ses i sammenheng ved hjelp av sosiologisk teori og tidligere forskning.

Det er her viktig å få understreket at det er jusstudentenes fortolkninger som står i sentrum av oppgaven. De ansattes perspektiver er også av relevans, men fungerer i denne oppgaven som supplerende for forståelsen av studentmiljøet og karakterpresset. De ansattes interpretasjoner tas med i redegjørelsen av funn, for å understreke og underbygge deler av studentenes interpretasjoner.

1.3 Oppgavens oppbygning

I kapittel 2 vil tidligere forskning på området legges frem. Her presenteres følgende tema; utdanningsekspansjonen i korte trekk, rekruttering til jusstudiet, karakterers betydning,

forskning på karakterpress, trekk ved det faglige og sosiale miljøet på jussen, samt jusstudentenes yrkesplaner og arbeidsmarkedet for jurister.

I oppgavens tredje kapittel gjør jeg rede for og begrunner valgene av de ulike teoretiske perspektivene som jeg ser empiren i lys av. Disse er Berger og Luckmann sitt fenomenologiske perspektiv, Goffman sin dramaturgiske tilnærming, Bourdieus struktur perspektiv og ulike perspektiver innenfor motivasjonspsykologien. De teoriene innenfor motivasjonspsykologien jeg fokuserer mest på er Deci og Ryan sin selvbestemmelsesteori og Banduras teori om mestringsforventning.

I oppgavens fjerde kapittel presenterer og begrunner jeg de metodiske valgene oppgaven bygger på. Her argumenteres det for hvorfor en kvalitativ tilnærming med semistrukturerte intervjuer er brukt, og hva som er fordelene og ulempene med en slik tilnærming. Videre beskriver jeg gjennomføringen av studien. Dette innbefatter utvalg og rekruttering, gjennomføring av intervju, utforming av intervjuguide, etterarbeid og transkribering, samt koding og analysearbeid.

I oppgavens femte kapittel presenteres og drøftes studiens viktigste funn. Funnene blir presentert og drøftet i to hoveddeler. Den første delen tar for seg studentenes beskrivelser og fortolkninger av sitt studentmiljø, mens den andre delen tar for seg studentenes beskrivelser og fortolkninger av karakterpresset. Funnene vil bli drøftet opp mot det teoretiske rammeverket og tidligere forskning.

Kapittel 2- Tidligere forskning

2.1 Innledning

I dette kapittelet vil tidligere forskning på temaet presenteres. For det første vil det fokuseres på hvem som historisk sett har blitt rekruttert til jusstudiet, samt hvordan rekrutteringsmønsteret har utviklet seg. Som vi skal se har rekrutteringsmønsteret til juss vært skjev med en overvekt av studenter med høy sosial bakgrunn. For det andre vil ulik forskning på betydningen av karakterer fremlegges. Forskningen på karakterers betydning ses her i lys av sosial bakgrunn og hvilken betydning dette har for ens prestasjoner og fremtidige suksess. Forskning som går mer spesifikt på karakterpress vil også presenteres. Videre vil ulike medieoppslag og forskning på det sosiale miljøet på jussen legges frem. Dette er først og fremst kandidatundersøkelser som tar for seg uteksaminerte studenters opplevelse av utdanningen, trivsel, tilfredshet med lærestedet, følelsen av studiemestring, samt følelsen av press og tidsbruk. Avslutningsvis vil forskning som tar for seg jusstudentenes yrkesplaner og arbeidsmarkedet for jurister presenteres. Med utgangspunkt i ulike kandidatundersøkelser og NIFU-rapporter vil graden av sysselsetting, arbeidsledighet og misstilpassing presenteres.

2.2 Utdanningsekspansjonen i korte trekk

Siden 1960-tallet har antallet som tar høyere utdanning vokst kraftig (Aamodt, 1994, s. 241). Årsakene til denne ekspansjonen er i følge Aamodt mange og sammensatte, men den politiske satsingen på utdanning må ses på som en viktig delforklaring (ibid, s. 241-242). Gjennom opprettelsen av flere studieplasser og tilgangen til økonomisk støtte gjennom lånekassen fikk flere unge muligheten til å ta utdanning (Olaussen, 2015, Hansen, 1999), og i egalitære Norge har lik rett til utdanning stått sterkt som prinsipp (Aamodt, 1994, Hansen, 1999). Den politiske tankegangen er at lik rett til utdanning både gagner individet, og samfunnet som helhet (Hansen & Mastekaasa, 2004, s. 71). For det første skal utdanning til massene sørge for at individet blir sosialisert inn i samfunnet ved at de lærer grunnleggende universelle verdier. For det andre skal lik rett til utdanning bidra til større sosial likhet ved at alle, uavhengig av sosial bakgrunn, skal ha de samme mulighetene til utdanning. For det tredje bidrar lik rett til utdanning til en høyere andel høyt utdannet arbeidskraft som kan bidra til økonomisk vekst (ibid).

Innenfor sosiologien er det enighet om at sosial bakgrunn fortsatt har betydning for individets

muligheter og valg, og at lik rett til utdanning derfor ikke fører til større sosial likhet. Sosial bakgrunn skal her forstås som foreldres utdanningsnivå. Hvilket utdanningsnivå ens foreldre har spiller en rolle når det gjelder sannsynligheten for å ta høyere utdanning, for hvilken type utdanning man tar, for gjennomføringsevne, for karakterer og hvilken posisjon en får i arbeidslivet (Mastekaasa, 2000; Hansen, 2000; Hansen & Mastekaasa, 2004; Hansen, 2005; Helland, 2006, 2013a, 2013b; Hjellbrekke & Korsnes, 2012). De med høy sosial bakgrunn har favøren på sin side når det gjelder de overnevnte forhold, mens de med lav sosial bakgrunn oftest kommer dårligst ut.

Til tross for at langt flere tar høyere utdanning i dag, eksisterer sosiale skjevheter når det gjelder hvem som rekrutteres inn til de ulike fagene. I en undersøkelse av rekruttering til høyere utdanning i perioden 1985 til 1996 fant Hansen (1999) at det ikke var noen endringer i den sosiale ulikheten i rekrutteringen til universitet- og eliteutdanninger, da til tross for at flere tar høyere utdanning (s.190). Med dette menes at det fortsatt er en overvekt av barn med høyt utdannede foreldre som velger seg inn på universitets- og eliteutdanninger. På høyskolene fant hun at det tvert i mot har blitt mer sosial likhet, mens det høyeste nivået av ulikhet var å finne på de såkalte elitefagene; jus, medisin, siviløkonomi og sivilingeniør (ibid). Det at elitefagene (begrepsavklaring, se neste avsnitt) fortsatt er preget av den skjeveste rekrutteringen er godt dokumentert innenfor sosiologien og forklares ofte med utgangspunkt i sosial bakgrunn (Hansen, 1999; Helland, 2006; Hansen & Strømme, 2014).

2.3 Rekruttering til jusstudiet

Jusstudiet er et studium som historisk sett har blitt omtalt som et elitestudium da det både har banet vei for gode inntekter, makt og prestisje (Olaussen, 2015; Hansen, 2000; Bahus, 2001; Slagstad, 2008; Mastekaasa, 2000). Historisk sett har jurister hatt en stor betydning for oppbyggingen av de norske statsinstitusjonene i «embetsmannsstaten» i 1800-tallets Norge, hvor de både hadde fremtredende roller i storting og regjering (Slagstad, 2008; Olaussen, 2015). Embetsmannsstaten omtales av Slagstad som *«juristenes stat»*, da det var jussen som styrte moderniseringen og reformeringen av Norge (2008, s.55). Jurister var også en av de yrkesgruppene som det ble satset på, da det første norske universitetet åpnet i Oslo i 1813. Dette universitetet utdannet først og fremst jurister, prester og leger (Olaussen, 2015, s.136). Både juss, teologi og medisin var på denne måten tidligst ute med å etablere seg som

profesjoner (Fauske, 2008, s.46). Satsingen på disse yrkesgruppene sier også noe om disse gruppenes særegne posisjon i samfunnet.

Andre grunner til at jusstudiet er ansett som et elitestudium henger sammen med at det både er et langt studieløp, samt at det er høye opptakskrav for å komme inn på studiet: *«Elitepregede læresteder og fagfelt med høye opptakskrav, og med lange heller en korte studieløp, er mer elitepregede sosialt sett enn mindre eksklusive læresteder og fagfelt»* (Hansen & Strømme, 2014, s.43). I tillegg til det overnevnte har også jusstudiet i lang tid rekruttert fra fraksjoner med høy sosial bakgrunn, samt at selvrekrutteringen, altså at barn av jurister selv blir jurister, har vært relativt høy (ibid).

Da jusstudiet ble en egen universitetsutdanning i Norge for omlag tohundre år siden var studentene unge menn tilhørende den sosiale eliten (Olaussen, 2015, s.134-135). Mellom 1700- og frem mot rundt midten av 1800-tallet var nærmere halvparten av jusstudentene sønner av jurister eller andre akademikere (ibid, s.145) [*kvinner fikk ikke adgang til universitetsstudier før etter lovendringen i 1882]* (ibid, s.139). På slutten av 1800- tallet skjedde det endringer i rekrutteringsmønsteret som følge av at stadig flere med lav sosial bakgrunn tok eksamen artium, og dermed kvalifiserte seg til høyere utdanning. Fra 1870-tallet til 1958 var antallet studenter med jurist- eller akademikerbakgrunn redusert fra 35 prosent til 19 prosent, mens andelen som kom fra *«funksjonærhjem, bondehjem, håndverker- og arbeiderhjem»* steg (ibid, s.146).

Mot slutten av 1900-tallet ble rekrutteringsmønsteret igjen endret som en konsekvens av at en stadig større andel av befolkningen tok høyere utdanning på 1960 tallet. I tidsrommet mellom 1981 og 1996 var om lag 30 prosent av jusstudentene i Norge barn av jurister eller andre akademikere, altså omtrent på samme nivå som på 1870-tallet (Hansen, 2000, s.164). Nyere publikasjoner viser også at jusstudiet skiller seg ut når det kommer til andelen studenter med høyt utdannende foreldre. I NIFU-rapporten fra 2014, som tar for seg nyutdannede masterstudenter landet over, fant de at den høyeste andelen studenter med høyt utdannende foreldre var å finne på juss, mens tekniske/naturvitenskapelige fag hadde den nest høyeste andelen studenter med høyt utdannende foreldre (Wiers-Jenssen et.al, 2014, s.29). 70 prosent av jusstudentene hadde en far med høyere utdanning. Det tilsvarende tallet for jusstudenter med en mor med høyere utdanning var 65 prosent (ibid, s.30). Dette er høye tall dersom man sammenlikner med lærerutdanning og pedagogikk hvor 43 prosent har en far med høyere

utdanning, og 43 prosent har en mor med høyere utdanning (ibid).

Når det gjelder grad av selvrekruttering så er denne høyere jo lengre tilbake i tid man går. Mellom 1780 og 1799 var andelen jusstudenter med en far som var jurist klart høyest, på omlag 25 prosent (Olaussen, 2015, se tabell s.146). Andelen som hadde en far som var akademiker lå på omtrent samme nivå i denne perioden, mens barn av gårdbrukere, håndverkere og arbeidere var i mindretall (ibid). Andelen selvrekrutterte har senere sunket jevnt over, som en konsekvens av at flere fikk mulighet til å ta utdanning, noe som førte til at flere fra ulike samfunnslag begynte å studere juss (ibid, s.146-147). Nyere analyser av selvrekruttering til jusstudiet viser at det på 2000-tallet var om lag 15 prosent av studentmassen som var barn av jurister (Hansen & Strømme, 2014, s.44). I 2010 fant Grut m.fl.(2011) at andelen jusstudenter, ved det juridiske fakultetet i Oslo, med juristbakgrunn lå på henholdsvis 13,9 prosent for dem med juristfar, og 4,9 prosent for dem med juristmor (s.49).

Hansen og Strømme (2014, s.44) mener at graden av selvrekruttering til jusstudiet har vært, og fortsatt er relativt høy, tatt i betraktning profesjonens lave andel i befolkningen. Det er også interessant å merke seg at jusstudiet var et åpent studium frem til 1985 i Oslo, 1989 i Bergen og 1990 i Tromsø. Dette betyr at alle som oppfylte kravet om studiekompetanse hadde adgang til studiet, før studiet ble «lukket» i form av poenggrenser (ibid, s.40). Til tross for studiets åpenhet har jusstudiet, på lik linje med medisin, rekruttert fra øvre sosiale lag (Hansen & Strømme, 2014, s.52; Olaussen, 2015, s.156), og som vist over er jusstudiet fortsatt det studiet som har den høyeste andelen studenter med høyt utdannende foreldre.

Etter at studiene ble mer lukket, i form av poenggrenser, har det vært forholdsvis vanskelig å få studieplass ved de juridiske fakultetene i Norge. Ser vi på statistikken fra Samordna Opptak som strekker seg tilbake til 1997, har poenggrensene til jusstudiet vært forholdsvis høye og jevnt stigende både ved universitetet i Oslo, Bergen og Tromsø:

Tabell 1 Poenggrenser, Samordna Opptak

År	**Universitetet i Oslo**		**Universitetet i Bergen**		**Universitetet i Tromsø**	
	Supplerings-opptak (Ordinærkvote)	*Ordinær primær-vitnemålskvote*	*Supplerings-opptak (Ordinærkvote)*	*Ordinær primær-vitnemålskvote*	*Supplerings-opptak (Ordinærkvote)*	*Ordinær primær-vitnemålskvote*
1997	51.9	47.7	51.1	47.0	56.5	48.8
2000	49.3	48.2	49.0	------	43.8	44.7
2010	58.4 (Høst)	52.0 (Høst)	53.6	50.0	54.4	------
	55.2 (Vår)	49.6 (Vår)				
2017	61.3 (Høst)	54.2 (Høst)	58.4	52.0	57.8	43.8
	59.6 (Vår)	51.9 (Vår)				

(Tall hentet fra Samordna opptak, Poenggrenser 1997, 2000, 2010, 2017a)

Jusstudiets popularitet har også endret seg fra 1990-tallet og frem til i dag. Beregninger gjort i en NIFU-rapport fra 2012 viser at jusstudiets popularitet har vokst over de siste årene (Børing, et.al, 2012, se tabell side 14). I 2003 var det anslagvis 3000 søkere på de om lag 1000 plassene som tilbys på landsbasis hvert år. I 2012 hadde søkertallet fordoblet seg, til 6000 søkere på de litt over 1000 plassene (ibid).

I følge Marianne Nordli Hansen (1999) har politiske avgjørelser bidratt til å styrke elitefagenes eksklusivitet, gjennom at antallet studieplasser ikke har økt på linje med andre typer høyere utdanninger. Hun mener at dette fører til at *«eliteutdanningene bevarer sin verdi på arbeidsmarkedet i større grad enn andre utdanninger [og at det] forsterke[r] klasseskillet mellom fag i det høyere utdanningssystemet»* (s. 197). Dette gjelder ikke bare jussfaget, men også andre såkalte elitefag som medisin, siviløkonomi og sivilingeniør.

Ser vi på nyere tall fra samordna opptak har antallet søkere som får innvilget plass på de ulike jussprofesjonene i Oslo, Bergen og Tromsø økt til 1649 tilbud i 2017 (Samordna opptak, 2017b). Det samme har for øvrig poenggrensene. Antall tilbud er altså utvidet, men ikke proporsjonalt med etterspørsel. De høye poenggrensene setter også en begrensing for hvem som får mulighet til å studere juss. Dette betyr at karakterer blir svært viktig i kampen om disse studieplassene.

2.4 Karakterers betydning

Som vist over er poenggrensen for å få adgang til jusstudiet i Oslo, Bergen og Trondheim relativt høy. Hvilke karakterer en har fra videregående skole har derfor stor betydning for hvorvidt en får studieplass ved et av de juridiske fakultetene. Muligheten for å forbedre karaktersnittet er tilstede, men ved opptak på ordinærkvoten er poenggrensen enda høyere (se tabell 1). Høye poenggrenser luker derfor vekk de studentene med lavere karakterer fra videregående skole (Olaussen, 2015, s.151). Et av kjennetegnene ved jusstudentene er derfor at de alle enten har veldig gode karakterer fra videregående skole, eller at de har jobbet hardt for å forbedre karakterene sine i ettertid.

Forskning viser at det å ha gode karakterer fra videregående skole påvirker ambisjonsnivået til studentene (Hovdhaugen, 2004). Studenter med 5.0 eller bedre snitt fra videregående skole tenderer til å ha ambisjoner om å være «de beste» på sitt studium (ibid, s.31). For å bli de beste bruker disse studentene også mer tid på egenstudium. Jusstudentene er blant dem som bruker mest tid på egenstudium. Hovdhaugen (2004) mener at dette må ses i sammenheng med at det eksisterer et stort karakterpress på jusstudiet (s.44).

I en studie gjort av Marianne K. Bahus (2001) om *Advokatstanden i Norge* kommer det frem at karakterer har mye å si for yrkesliv og karriere, og at karakterer i særlig grad følger advokater, gjennom hele arbeidslivet. Hun påpeker at *«vissheten om dette skaper et veldig karakterpress under studiet»* (s. 69). Det samme synet støttes av Marianne Nordli Hansen; *«Faget jus har blitt oppfattet som et fag hvor konkurransen om gode karakterer er særlig sterk»* (2000:151). Historisk sett kan årsaken til den sterke konkurransen om karakterer forklares med at det tidligere var lovbestemt hvem som kunne besitte høyere stillinger. For å kvalifisere seg til stillingene som *høyesterettsdommer, lagmenn og lagdommere, høyesterettsadvokater, riksadvokaten, statsadvokater, sivilombudsmannen og professorer* måtte en ha svært gode karakterer, såkalt laud (Olaussen, 2015, s.148). Laud var noe man fikk hvis man hadde et karaktersnitt på 2.75 eller bedre, hvor lave tall er lik høyest karaktersnitt (Jusleksikon u.å.). Før jusstudiet ble et «lukket» studium i form av høye poenggrenser var det derfor stor kamp om de beste karakterene nettopp for at en skulle kunne sikre seg de beste jobbene (Hansen & Strømme, 2014, s.40).

Aubert er en av dem som har studert hvilken betydning eksamenskarakterer hadde for hvilke juridiske stillinger juristene besatt mellom 1870 og 1955. Han fant at sammenhengen var tydelig. Jo høyere karakterer desto større inntekt, myndighet og makt, tatt stilling i betrakting (Aubert, 1963:204-208; Olaussen, 2015, s.148). Han fant også at barn av jurister hadde en fordel gjennom studietiden da *«juristbarna går frem etter artium relativt til sine kamerater fra annen miljøbakgrunn»* (Aubert, 1963, s.211). Det var også slik at de som ble høyesterettsdommer, som på den tid rangerte høyest, hyppigere kom fra juristhjem enn til sammenlikning sorenskriverne, som rangerte lavere i det juridiske hierarkiet (ibid, s.205-206).

Nyere studier av jusprofesjonen som fokuserer på sosial bakgrunn har funnet støtte for at hvilke karakterer en oppnår underveis i studiet, samt hvilke inntektsutsikter en har etter uteksaminering, har sammenheng med jusstudentenes sosiale bakgrunn (Mastekaasa, 2000; Hansen, 2000; Hansen 2001; Hansen & Strømme, 2014). I studien «Sosial bakgrunn og karakterer blant juridiske kandidater» var et av hovedfunnene til Hansen (2000) at; *«barn av jurister oppnår det høyeste karakternivået, mens barn av arbeidere oppnår det laveste nivået […] det nest høyeste karakternivået oppnås av barn av akademikere»* (s.167). I en annen studie fra 2001 finner Hansen at karakterer også har betydning for hvilket inntektsnivå en vil kunne oppnå i yrkeslivet. Uteksaminerte studenter med juristbakgrunn synes å være mest suksessfulle både under studietiden, i form av høye prestasjoner, samt i yrkeslivet i form av høye inntekter (s.506). Mastekaasa (2000) har også gjort en tilsvarende komparativ studie av flere yrkesgrupper og sett hvilken betydning karakterer har for fremtidig inntekt. Han finner at karaktereffekten på inntekt er sterkest for jurister, og at hvilke karakterer en får har mer å si for juristers fremtidige inntekt enn hva det har for personer tilhørende andre fag (s.543).

Barth og Schøne (2012) har utført en tilsvarende analyse av karakterers betydning for inntekt bland jurister, siviløkonomer, samfunnsøkonomer og sivilingeniører. De fant også at forskjellene i inntekt hadde sammenheng med hvilke karakterer studentene gikk ut med fra utdanningen. Jo bedre karakterer, desto større sannsynlighet for høy inntekt. Studien viser i tillegg at når en sammenlikner alle kandidatene med gode, middels og lave karakterer over tid, så er det dem med de høyeste karakterene som kommer best ut inntektsmessig. Barth og Schøne drar følgende konklusjon fra resultatene: *«Det betyr at de egenskapene som premieres i utdanningssystemet også er egenskaper som gir høyere lønnsvekst gjennom karrieren»* (ibid, s.22).

Senere forskning viser at inntektsforskjeller etter sosial bakgrunn både er relativt stabil over tid, samt at det å ha juridisk bakgrunn fortsatt er fordelaktig i konkurransen om det høyeste belønningsnivået. Dette gjelder både for menn og kvinner med juridisk bakgrunn, men i størst grad for menn (Hansen & Strømme, 2014, s.50-51). Betydningen av sosial bakgrunn og karakterer er også noe som øker utover i karrieren, noe som medfører at *«inntektsforskjellene øker mellom dem med gode og dårlige karakterer»* (ibid, s.51). Det er også slik at det er forskjeller i inntektsnivå blant jurister som har tilsvarende karakterer under studiet, men ulik sosial bakgrunn: *«De dyktigste juristene med lav sosial bakgrunn i arbeiderklassen, f.eks., ligger inntektsmessig under middelhavsfarerne med et gjennomsnittlig karakternivå, men som er født inn i privilegerte miljøer»* (ibid, s.51).

Det å ha gode karakterer viste seg også å ha betydning for arbeidsledighetsrisikoen til nyutdannede. Jo bedre karakterer, desto lavere sannsynlighet var det for å gå arbeidsledig. Det å ha dårlige karakterer økte også risikoen for å få irrelevant arbeid. Dette gjald ikke bare for nyutdannede jurister, men også for alle andre uteksaminerte masterkandidater som ble studert (Støren et.al, 2016, s.68).

Det å ha dårlige karakterer trekkes frem av uteksaminerte studenter ved det juridiske fakultetet i Bergen, som en viktig forklaring på at de *ikke* har fått seg relevant jobb. De uteksaminerte jusstudentene trekker denne faktoren frem i langt større grad enn studenter tilhørende andre fakulteter (Høgestøl og Dahle, 2016, s.41). Det viser kandidatundersøkelsen som tar for seg uteksaminerte studenter i bergensregionen (ibid).

Det at karakterer har betydning for ens videre karriere kan derfor bidra til å forsterke konkurransen jusstudentene i mellom. Hansen & Strømme (2014) beskriver konkurransen på juss som en slags turnering: vinnerne i denne turneringen er de som oppnår høye karakterer tidlig i studiet og som fortsetter konkurransen på høyere nivå, mens de med dårligere karakterer faller i fra eller *«fortsetter studiet uten ambisjoner om å nå topposisjoner innenfor jus»* (s. 41).

Som jeg vil vise i avsnitt 2.6 er det i nyere tid blitt satt ekstra fokus på det uttalte karakterpresset på jussen gjennom kampanjer som tar sikte på å øke studentenes bevissthet om den bredden som eksisterer av juridiske arbeidsplasser. Til tross for de juridiske

studentutvalgene og medienes engasjement rundt fenomenet, eksisterer det, så vidt meg bekjent, ikke kvalitativ forskning som søker å forklare hva karakterpresset gjør med miljøet på jussen. Det er gjort en del forskning på hvordan karakterer preger elevene og miljøet på grunnskolen og i videregående skole. Under vil jeg presentere noe av den forskningen som er gjort, da det kan ha en overføringsverdi for forståelsen av karakterpresset på jussen.

2.5 Forskning på karakterpress i ungdoms- og videregående skole

I Ungdata-rapporten, som tar for seg ungdom i ungdoms- og videregående skole, er et av funnene at andelen som rapporterer om psykiske helseplager er høy. Innenfor denne kategorien er stress-symptomer det som rapporteres hyppigst. Rapporten viser at tre av ti på ungdomstrinnet er «ganske mye» eller «veldig mye» plaget av tanker om at «alt er slit» eller at de «bekymrer seg for mye om ting». Tendensen øker jo lenger ut i studieløpet de kommer, og andelen jenter som rapporterer om disse plagene er høyere enn blant gutter (Bakken, 2016, s.73). I Ungdata-rapporten kobles dette opp mot en antagelse om at økt press om å gjøre det bra på skolen, kan medføre at flere føler på psykiske helseplager (ibid, s.72).

I en annen studie som er gjort av jenter på niende trinn var et av hovedfunnene at karakterpress preger disse jentenes skolehverdag. Blant disse jentene handlet karaktepresset i stor grad om å få gode nok karakterer til å komme inn på den videregående skolen de hadde som førstevalg. Det var også mange som følte at arbeidsmengden var for stor og at de aldri kunne ta seg fri fra skolearbeidet: *«[…] jentene på 9. trinn uttrykte at de står overfor stor arbeidsmengde og stort prestasjonspress, og at dette gjør skolehverdagen og dens inngripen på deres egen fritid uforutsigbar og stressende*» (Øgård-Repål et.al, 2017, s.118).

I den danske studien *Spillet om karakterer i gymnasiet*, intervjuer Steinar Kvale tretti elever med det formål *å avdekke og beskrive mulige virkninger av karaktergivningen i det danske gymnaset* (1980, s.10). Kvale finner blant annet at karaktergivningen fører til at elevene hyppig sammenlikner seg med hverandre, og at denne sammenlikningen *«ledsages ofte af negative følelser som en sosial urettfærdighedsoplevelse og misundelse»* (ibid, s.76). Karakterer har også den effekt at det fører til konkurranse elevene i mellom. Denne konkurransen handler for det første om at elevene arbeider individuelt og ikke tar initiativ til å hjelpe andre (ibid, s.79). For det andre handler konkurransen om å hevde seg ved å vise at

man er dyktig gjennom å få gode karakterer (ibid). Og for det tredje er konkurransen preget av at den går på bekostning av andre, som for eksempel at elevene ikke hjelper hverandre til tross for at de er blitt spurt. Kvale fant at spesielt den siste formen for konkurranse, som han kalte destruktiv konkurranse, gikk ut over samholdet i klassen (ibid, s.80).

Karakterer kan med andre ord ha betydning både for elevers egenfølte psyke, men også for samspillet elevene i mellom.

I neste avsnitt vil jeg gå over til å se på hva som kjennetegner det sosiale og faglige miljøet på jussen. Her vil jeg både ta utgangspunkt i medieoppslag og ulik kvantitativ forskning.

2.6 Trekk ved det sosiale og faglige miljøet

Juristforbundet utfører årlige kandidatundersøkelser av uteksaminerte jusstudenter fra Oslo, Bergen og Tromsø. I 2013 fant de at over halvparten av de uteksaminerte jusstudentene opplevde en negativ konkurransekultur og et stort karakterpress (Juristforbundet, 2013, s.13). Avisen Bergens Tidene refererer til denne undersøkelsen og hevder at jusstudentene er dem som sliter mest med press; *«Andelen studenter som opplever negativt press fra medstudenter ved Universitetet i Bergen er doblet siden 2010. Blant jusstudentene sier 38 prosent at presset påvirker dem negativt»* (Torvik, 2014). Jusstudentene Bergens Tidene var i kontakt med var ikke overrasket over resultatene, da de selv mener at deres medstudenter er svært opptatt av karakterer og det å lykkes på studiet. De legger også til at de ofte har god oversikt over hvilke karakterer medstudentene har, til tross for at det er noe tabubelagt å snakke om karakterer. Viserektor ved UiB, Oddrun Samdal, mener at det negative presset studentene føler på vitner om en usunn kultur; *«Vi ser en økende prestasjonskultur. Da blir fokus å sammenligne seg med andre og deres karakterer, og ikke med sin egen mestring. Det er en uheldig utvikling da studentene ikke blir opptatt av å lære, men å få best karakterer»*(ibid).

Leder av juristforbundets studentseksjon, Vegar Lauvdahl, sier til avisen Dagens Næringsliv at han tror at en del av grunnen til at mange av studentene føler på presset må ses i sammenheng med de store advokatfirmaenes synlighet (Gjerde, 2014). På de årlige karrieredagene til fakultetet er det de største advokatfirmaene samt prestisjetunge offentlige arbeidsplasser, som lovavdelingen og høyesterett, som får markere seg. For å få jobb hos en

av disse kreves det svært gode karakterer. Lauvdahl påpeker at deres synlighet bidrar til å gi et skjevt bilde av arbeidsmarkedet for fremtidige jurister, og at deler av karakterpresset derfor må ses i sammenheng med dette (ibid).

Den samme antagelsen presenteres i Norges største studentavis, Universitas. Her skriver Vebjørn Wold om «de smakløse tapasjuristene» som lar seg kjøpe av de tunge advokatfirmaene i Oslo. Han mener at firma som Wikborg Rein, BAHR, Wiersholm og Arntzen de Besche gjennomsyrer studenthverdagen ved å sponse jusstudentenes undergrupper og invitere dem til sine lokaler i Tjuvholmen. Gjennom å være så tydelig tilstede i studentenes hverdag mener Wold at advokatfirmaene bidrar til å underbygge *«et beryktet og unødig karakterpress»* (Wold, 2017).

Resultatene av juristforbundets undersøkelse har bidratt til at de ulike studentutvalgene ved de juridiske fakultetene i Oslo, Bergen og Tromsø startet kampanjer mot karakterpresset. Fokuset i disse kampanjene er først og fremst å prøve å knuse myten om at studentene må ha toppkarakterer for å få seg jobb (Helle, 2015; Blomkvist, 2016; Gabrielsen, 2016; Lie, 2016). Eksempelvis skriver jusstudenten Ida V. Rullestad følgende i Injuria, som er jusstudentene i Bergen sitt eget tidsskrift:

> *«Hovedbudskapet i kampanjen er at jusstudenter må roe ned og trekke pusten. I de mange videosnuttene som ble publisert går jurister, advokater og professorer ut med følgende beskjed: Du får jobb selv om du ikke har toppkarakterer, så slapp av, og nyt studietiden»* (Rullestad, 2017).

Budskapet i kampanjen er altså at jusstudentene må roe seg ned, og at de får seg jobb selv om de ikke har toppkarakterer.

I tillegg til det som er skrevet i media om karakterpresset om miljøet på jussen, er det også gjort ulike kandidatundersøkelser av jusstudentene tilhørende UiO, UiT og UiB.

NIFU, Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning, kom i 2014 ut med en rapport hvor de undersøkte uteksaminerte mastergradsstudenter arbeidsmarkedssituasjon, og vurdering av utdanningen et halvt år etter uteksaminering (Wiers-Jenssen et.al, 2014). Når det gjelder hvordan de ulike gruppene av uteksaminerte studenter vurderer utdanningen sin

som helhet, er det tidligere jusstudenter og tidligere studenter i administrative og økonomiske fag som scorer høyest. 68 prosent av begge disse gruppene rapporterer at de er svært fornøyd med utdanningen (ibid, s.70). På den andre siden skiller jusstudentene seg ut når det gjelder vurdering av lærested. De tidligere jusstudentene viser seg å være minst fornøyd med lærestedet av alle uteksaminerte masterstudenter, til tross for at de er svært fornøyde med utdanningen. Samlet svarer 32 prosent av de uteksaminerte jusstudentene at de er svært fornøyd med lærestedet. Det viser seg at andelen svært fornøyde er lavest i Oslo (23 %), etterfulgt av Bergen (40 %) og Tromsø (48 %) (ibid, s.73).

Som nevnt innledningsvis i denne oppgaven ble det i 2014 utført en annen landsomspennende undersøkelse som tok for seg studenters helse og trivsel, kalt SHoT-undersøkelsen. Denne undersøkelsen har som hensikt å kartlegge studentenes tilstand og behov ved at den blant annet tar for seg spørsmål vedrørende økonomi, psykisk- og fysisk helse og ulike spørsmål tilknyttet trivsel på lærestedet (Nedregård & Olsen, 2014).

I UiB (2014) sitt eget sammendrag av denne undersøkelsen vises svarene for hvert enkelt fakultet. På spørsmål om hvor meningsfullt studentene opplever studiet sitt er jusstudentene blant de mest fornøyde. 96 prosent oppfatter studiet som *ganske* eller *meget meningsfullt*, da med en overvekt av de som mener at det er *meget meningsfullt* (UiB, 2014, s.4). Til tross for at studentene opplever selve faget som svært meningsfullt, har de større innvendinger til forhold som påvirker studiet negativt, enn hva andre studenter tilhørende UiB har. På spørsmålet om hvilke forhold som påvirker studiet negativt svarer 54 prosent at de ofte føler på arbeidspresset på studiet (ibid, s.5). I tillegg til at de ofte føler på arbeidspress føler 38 prosent på et press fra sine medstudenter om at de skal gjøre det bra (ibid). Tall fra juristforbundets kandidatundersøkelse viser at 59 prosent av jusstudentene i Bergen føler at konkurranseforholdet mellom studentene er negativt (Juristforbundet, 2013, s.13).

I en annen undersøkelse, som blant annet tar for seg uteksaminerte jusstudenter, ble de spurt om de noen gang vurderte å slutte på påbegynt studie før graden var fullført. 21 prosent svarte «ja». Av disse svarte 54 prosent at årsaken til dette var at de opplevde studiet som krevende (Høgestøl & Dahle, 2016, s.53).

Både jusstudenter og medisin/odontologi-studentene bruker mest tid på studiet, med henholdsvis 37 og 36 timer i uken (UiB, 2014, s.6). Tross i dette scorer jusstudenter og medisin/odontologi- studenter svært forskjellig når det gjelder egenfølt studiemestring. Medisin og odontologi-studentene har den høyeste scoren på *«høy studiemestring»* blant alle studentene fordelt på de ulike fakultetene. 30 prosent av disse studentene rapporterer *«høy studiemestring»*. Til sammenlikning scorer jusstudentene lavest av alle fakultetene med 16 prosent egen-rapportert *«høy studiemestring»* (Ibid). Årsaken til hvorfor det er slik, drøftes ikke i oppsummeringen til UiB, som i all hovedsak gjengir deskriptive modeller fra Shot-undersøkelsen. Det er likevel ikke utenkelig at det finnes en sammenheng mellom at jusstudentene oftere enn andre studenter på UiB føler på arbeidspress og press fra sine medstudenter til å gjøre det bra, og at dette påvirker følelsen deres av studiemestring. Det at 76 prosent også mener at karakterer har svært stor betydning for at man i etterkant av studiet skal få en relevant jobb (Juristforbundet, 2013), kan også ha en betydning for hva en legger i det «å mestre» faget. Dette er noe jeg vil komme tilbake til og drøfte mer inngående i analysekapittelet.

2.7 Jusstudentenes yrkesplaner og arbeidsmarkedet for jurister

Tidligere studier av arbeidsmarkedet er også av relevans for denne masteroppgaven, da frykten for å ikke få jobb i etterkant av studiene antas å være en forklaring på karakterpresset.

I kandidatundersøkelsen 2016, utført av Høgestøl og Dahle på oppdrag fra karrieresenteret SiB, kommer det frem at 89 prosent av de spurte uteksaminerte jusstudentene valgte jusstudiet på bakgrunn av yrkesmuligheter etter studiet (s.49).

I studien til Grut m.fl. (2011) undersøkes hvilke fag juristene tilhørende det juridiske fakultet i Oslo kunne tenke seg å jobbe med etter endt studieløp. Her fremstår forretning- og skattejuss som det mest ettertraktede, etterfulgt av internasjonalrett og menneskerettigheter (2011, s.59). Et stort flertall av jusstudentene i den samme undersøkelsen så også for seg å jobbe som advokat, eller i andre liknede statusyrker (dommer og jobb i akademisk institusjon) 5, 10 og 20 år etter endt studie. 5 år etter uteksaminering var det i underkant av halvparten som så for seg å arbeide som advokat, etter 10 år 65 prosent, og etter 20 år 54,6 prosent. Når Grut m.fl. slo sammen antallet som ønsket å jobbe som advokat og antallet som ønsket seg et statusyrke

etter 20 år endte prosentandelen på 75, 9 prosent (ibid, s.65). I en annen undersøkelse gjort av jusstudentene ved UiO kommer det også frem at de fleste ønsker å bli advokater, mens de færreste ønsker å praktisere som jurist. Bare 13, 4 prosent av de spurte oppga at de ønsket å praktisere som jurist (Schenck, 2006, s.36).

NIFU har gjort flere ulike undersøkelser hvor de ser på arbeidsmarkedet for blant andre jurister. Med unntak av at jurister hadde en kraftig økning i ledigheten fra 2007 til 2009, og at ledigheten fortsatte å øke frem til 2011, så snudde denne trenden i 2013 (Wiers-Jenssen et.al, 2014, s.43). I 2013 var 90,3 prosent av de spurte juristene sysselsatt et halvt år etter eksamen. Av disse oppga 81,7 prosent å være i relevant jobb, mens 74,4 prosent oppga å være i relevant heltidsjobb et halvt år etter uteksaminering (Wiers-Jenssen et.al, 2014, se tabell side 53).

NIFU-rapporten for 2018 som undersøker masterstudentene i arbeidslivet 2-3 år etter uteksaminering finner at 96,9 prosent av juristene som gikk ut i 2014 er i relevant arbeid (Støren, et.al, 2018, s.41). Det er også lav registrert og rapportert ledighet blant jurister. På undersøkelsestidspunktet, 2017, var det 0,6 prosent som oppga at de var arbeidsledige i spørreundersøkelsen (ibid:34), oppimot 1,7 prosent som var registrert arbeidsledige på undersøkelsestidspunktet (ibid). Jurister opplever også svært liten grad av misstilpassing i arbeidslivet, som vil si at de i svært liten grad opplever å ha en jobb som er irrelevant for utdanningen, og/eller å jobbe ufrivillig deltid (Støren, et.al, 2018, s.36-51). De er også i stor grad fornøyd når det gjelder utdanningens relevans for det arbeidet de gjør (Wiers-Jenssen, et.al, 2014, s.79-80).

I den samme undersøkelsen fra 2018 peker Støren med fler på at de yrkesrettede fagene, altså jurister, siviløkonomer, psykologer og økonomiske og administrative fag, har den beste arbeidsmarkedssituasjonen i dag. I tillegg har alle de nevnte yrkesgruppene hatt svært lav arbeidsledighet i alle tre år etter uteksaminering (s.39). Det viser seg også at jurister i svært liten grad ble påvirket av nedgangskonjunkturen mellom 2013 og 2015 (Støren et.al, 2016, s.33).

Beregninger gjort av arbeidsmarkedssituasjonen frem mot 2025 antyder at både antallet juridiske kandidater og etterspørselen etter juridisk kompetanse vil øke fremover (Børing et.al, 2012, s.37-38)

2.8 Tidligere forskning oppsummert

Den tidligere forskningen som er presentert her har vist at rekrutteringsmønsteret til jussen har endret seg gjennom tidene. Jo lengre tilbake i tid man går, desto større grad av selvrekruttering og rekruttering fra høyere sosiale lag har det vært. Som en følge av strukturelle endringer i samfunnet fikk flere tilgang til høyere utdanning, og rekrutteringsmønsteret til jusstudiet endret seg i takt med dette. Likevel ser vi at jusstudiet fortsatt er det studiet som har den høyeste andelen studenter fra høyt utdannende familier. Noe av forklaringen på dette kan søkes i karakterenes betydning. Som vist er karaktersnittet for å komme inn på jusstudiet relativt høyt, og plassene er relativt få. Kampen om de begrensede plassene avhenger derfor av studentenes karaktersnitt fra videregående skole. Som vi har sett har hvilke karakterer man får sammenheng med ens sosiale bakgrunn. Studier gjort av jusstudenter og deres sosiale bakgrunn viser at juristbarn når lengst i kampen om de beste karakterene, og at barn av akademikere kommer på en god andreplass. Det å ha gode karakterer har også betydning for ens fremtidige inntektsutsikter. Jo bedre karakterer desto større sannsynlighet er det for høye inntekter. Men som vist er ikke gode karakterer nok i seg selv, da sosial bakgrunn også spiller en rolle her. Studenter som går ut med middels karakterer, men som kommer fra privilegerte familier gjør det inntektsmessig bedre enn de dyktigste studentene fra arbeiderklassehjem.

Historisk sett har det vært sterk konkurranse om karakterene på jussen, da det var åpen tilgang til studiet, men knapp tilgang på de mest prestisjefulle jobbene. Den knappe tilgangen på gode arbeidsplasser henger sammen med laudkravet som det var lovbestemt at man måtte oppfylle for å besitte slike posisjoner. I dag eksisterer det ikke et slikt lovbestemt laudkrav, men jusstudentene føler likevel på en negativ konkurranse på jussen. De føler også ofte på arbeidspresset og på et press fra sine medstudenter om å gjøre det bra. En dypere innsikt i hvorfor studentene føler på presset og hva den negative konkurransen innebærer, mangler.

Hvis vi ser på forskning som er gjort på karakterers betydning i ungdom- og videregående skole kan en forklaring være at karakterer fører til et større sammenlikningsgrunnlag og at dette rokker ved samholdet i en klasse. Sammenlikningen av karakterer fører til en større konkurranse hvor elevene ønsker å hevde seg gjennom å få de beste karakterene, og hvor de unnlater å hjelpe hverandre. Sammenlikningen av karakterer fremprovoserer en følelse av misunnelse og urettferdighet, men også stress og psykiske helseplager. Forskningen på dette

området har også vist at karakterpresset i stor grad handler om å få det karaktersnittet som trengs for å komme inn på den videregående skolen de har som sitt førstevalg.

Som vist i avsnittet om trekk ved det faglige- og sosiale miljøet, er det startet kampanjer mot karakterpresset på de ulike juridiske fakultetene i landet. Antagelsen her er at jusstudentene opplever karakterpress som følge av manglende kunnskap om arbeidsmarkedet. Det er de store og mest prestisjetunge arbeidsplassene som er mest synlige og som studentene jobber seg mot. Dette er, i følge de ulike studentutvalgene, arbeidsplasser som krever A- og B-snitt. Som vi ser av Grut m.fl. sin undersøkelse er det nettopp forretning- og skattejuss som er de mest populære alternativene for jusstudentene i Oslo. De fleste ser også for seg å arbeide som advokat, mens de færreste ønsker å praktisere som jurist. Det som også kjennetegner jusstudentene er at de bruker mye tid på studiene, hyppig føler på arbeidspress og press fra sine medstudenter samt at en lav andel rapporterer høy studiemestring.

Ser vi på arbeidsmarkedssituasjonen for jurister er denne god, tatt antallet sysselsatte i betraktning. Bare et halvt år etter uteksaminering var 90 prosent sysselsatt. 2-3 år etter uteksaminering var 97 prosent sysselsatt. Jurister har også lav arbeidsledighetsprosent og er i liten grad mistilpasset i arbeidslivet. Beregninger viser også at etterspørselen etter juridisk kompetanse tenderer til å øke frem mot 2025.

I neste kapittel vil jeg gjøre rede for og begrunne det teoretiske rammeverket jeg skal se funnene mine i lys av.

Kapittel 3- Oppgavens teoretiske rammeverk

3.1 Valg av teoretiske tilnærminger

I dette kapittelet vil jeg presentere de teoretiske perspektivene som jeg anvender i analysen av miljøet og karakterpresset på jussen i Bergen. For å få frem de ulike aspektene som kjennetegner både miljøet og karakterpresset på jussen, har jeg valgt flere ulike teoretiske tilnærminger.

Min overordnede analytiske ramme er tuftet på Berger og Luckmann (2011 [1966]) sin fenomenologiske forståelse av samfunn og individ. De har en kunnskapssosiologisk og sosialkonstruktivistisk tilnærming, hvor de beskriver samfunn og individ som uløselig sammenknyttet. Samfunn og individ påvirker hverandre gjensidig gjennom tre prosesser: eksternalisering, objektivering og internalisering. For å svare på problemstillingen, og for å kunne knytte de individuelle interpretasjonene opp mot det kontekstuelle, er dette en anvendelig teori, da den muliggjør en analyse på flere nivå.

For det andre er Goffman (1992 [1959]) og hans dramaturgiske tilnærming til sosial interaksjon relevant for forståelsen av karakterpresset og det sosiale miljøet på jussen. Begreper som opptreden, fasade, inntrykksstyring og front-stage og back-stage vil her gjøres rede for i korte trekk. Denne teoretiske tilnærmingen er både relevant for å forklare dynamikken i miljøet, og for å forklare hvordan jusstudentene forholder seg til og håndterer karakterpresset.

For det tredje vil deler av fenomenet karakterpress bli sett i lys av Bourdieu (1989, 1990, 1991, 1993,1996, 2006a, 2006b). Hans begrep om sosialt rom, felt, kapitaltyper og habitus vil redegjøres. Som vist i innledningsvis i kapittel 2, om rekruttering til jusstudiet, har majoriteten av jusstudentene høy sosial bakgrunn (forstått som foreldres utdanningsnivå). For å forstå hvorfor miljøet blir beskrevet som det gjør og hvorfor karakterpresset utspiller seg på den måten det gjør, kan Bourdieus begrepsapparat være nyttig.

Til slutt vil jeg også gjøre rede for teorier om motivasjon, selvbestemmelse og mestring. Her vil teorier om ytre og indre motivasjon, selvbestemmelsesteorien og teorien om mestringsforventning beskrives. Disse teoretiske perspektivene er relevant i drøftingen av de

individuelle konsekvensene av karakterpress. Deler av forskningen innenfor dette feltet har likhetstrekk både med det dramaturgiske perspektivet; da det legges vekt på hvordan man oppfattes av andre, og det fenomenologiske perspektivet; da det legges vekt på internalisering av generaliserte andres normer, verdier, forventninger, samt det strukturelle perspektivet; da det legges vekt på overordnede strukturer i utdanningssystemet som avgjørende for motivasjon og læring.

Valget av det teoretiske rammeverket er først og fremst tuftet på de funnene som er gjort. På bakgrunn av at formålet med oppgaven også er å knytte det kontekstuelle opp mot empirien, er deler av rammeverket også valgt for å muliggjøre en slik analyse. Dette gjelder spesielt valget av den fenomenologiske tilnærmingen samt valget av Bourdieu. Begge disse perspektivene tar sikte på å forene struktur og individ, hvilket gjør dem relevant i drøftingen av oppgavens problemstilling.

3.2 Berger og Luckmanns fenomenologiske tilnærming

Berger og Luckmann (2011[1966]) forstår samfunnet som en sosialt konturert virkelighet som er blitt til gjennom et dialektisk forhold mellom individ og samfunn. Med dette mener de at samfunnet og individet påvirker hverandre gjensidig: «Samfunnet er et menneskelig produkt. Samfunnet er en objektiv virkelighet. Mennesket er et sosialt produkt» (s.76). Samfunnet konstrueres, skapes og gjenskapes gjennom interaksjon. For å forklare hvordan samfunn og individ inngår i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre bruker Berger og Luckmann begrepene eksternalisering, objektivering og internalisering.

Eksternalisering er når individene i et samfunn skaper eller gjenskaper den virkeligheten de er en del av. Den sosiale orden er for eksempel et produkt av eksternalisering. Den sosiale orden er en «fortløpende menneskelig produksjon» som skapes i en prosess hvor menneske heletiden eksternaliserer seg selv (ibid, s.68). For at den sosiale orden skal eksistere må mennesket aktivt produsere den, eller eksternalisere seg selv gjennom aktivitet.
Objektivering er en prosess hvor noe blir objektivt tilgjengelig for oss, eller slik Berger og Luckmann definerer det: «Prosessen der den menneskelige aktivitetens eksternaliserte produkter får karakter av objektivitet, kalles objektivering» (ibid, s.75). Prosessen innebærer at våre sosialt skapte strukturer, som institusjoner, forstås som en objektiv, uomtvistelig, tatt-

for-gitt virkelighet. Vi blir født inn i en verden av objekter (skoler, bedrifter, bilder, familier etc.) som er utpekt som objekter allerede før vi fødes inn i verden. Vår subjektive forståelse av disse objektenes innhold og mening gjøres objektiv gjennom symboler, språk og tegn (ibid:42-54). Mennesket *internaliserer* den objektive verden og gjør den til sin egen. Internalisering er definert som «[når] den objektive sosiale verden i løpet av sosialiseringen føres tilbake til bevisstheten» (ibid, s.76). Den objektive verden blir i så måte internalisert og omgjort til en subjektiv virkelighet. Internalisering «utgjør grunnlaget for forståelsen av ens medmennesker» samtidig som det utgjør grunnlaget for «oppfatningen av verden som en meningsfylt og sosial virkelighet» (ibid, s.136).

For å tydeliggjøre hvordan prosesser av eksternalisering, objektivering og internalisering skjer, og dermed også hvordan den objektive og subjektive verden knyttes sammen, bruker Berger og Luckmann begrepet *de signifikante andre*. De signifikante andre er personer som er «påtvunget individet» i primærsosialiseringen (familie) (ibid, s.137) og som senere ut i livet utvides til personer som står en nær - som er signifikat viktig for en (eksempelvis venner og medstudenter) (ibid, s.153-154). I primærsosialiseringen videreformidler foreldrene sin oppfatning av den sosiale verden til barnet i filtrert form. Det at de overfører den sosiale verden i filtrert form vil si at de kun overfører de delene av den sosiale verden som er tilgjengelig for dem, altså de delene av den sosiale verden som de selv har internalisert og gjort til sin egen sosiale virkelighet. Barnet tar opp i seg (internaliserer) de signifikantes andres «roller og holdninger» og gjør dem til sine egne (ibid, s.138). Begrepet roller skal her forstås som spesifikke og typeinndelte handlingsformer (ibid, s.85). For eksempel innebærer det å være mor å innta en rolle som blant annet innbefatter forsørger, oppdrager og omsorgsperson.

Etter hvert som barnet vokser vil det ikke bare identifisere seg med de signifikante andre, men også med den *generaliserte andre*. Den generaliserte andre er av Berger og Luckmann definert som hele samfunnet, altså alle andre personer i samfunnet som individet møter på sin vei. Individet sosialiseres inn i samfunnet ved å internalisere de generaliserte andres roller og holdninger. Individet tar på denne måten opp i seg den objektive verden og gjør den til sin egen subjektive virkelighetsforståelse: «Når den generaliserte andre har utkrystallisert seg i bevisstheten, etableres det en symmetrisk relasjon mellom objektiv og subjektiv virkelighet. Det som er virkelig «på utsiden», svarer til det som er virkelig «på innsiden»» (ibid, s.139).

Et nøkkelelement i den subjektive virkeligheten er *identitet*. Identitet er i følge Berger og Luckmann et fenomen som formes av sosiale prosesser, altså gjennom interaksjon. De skriver: «Når [identiteten] først har utkrystallisert seg, blir den opprettholdt, modifisert, eller til og med omformet av sosiale relasjoner. De sosiale prosessene som er involvert både i dannelsen og opprettholdelsen av identiteten, bestemmes av den sosiale strukturen» (ibid, s.173). Identitetsbegrepet henger tett sammen med deres begrep om *identitetstyper*. Identitetstyper er «observerbare» og «verifiserbare» typeinndelinger som vi mennesker nyttiggjør oss av for å orientere oss i hverdagen (ibid, s.174). De sosiale strukturene som vi mennesker lever under fremkaller ulike identitetstyper som er individuelt gjenkjennbare. Med dette menes at vi sosialiseres inn i en kontekst, et miljø eller et samfunn som har typiske verdier, normer og holdninger knyttet til seg, og som vi tar opp i oss. Eksempelvis vil identitetstypen «jusstudent» bli formet av det miljøet (de normene, reglene, atferdsmønstrene, tenkemåtene) som ser seg gjeldende på fakultetet. Den kan fremstå som en observerbar type som eksempelvis skiller seg fra filosofistudent-typen, som har et annet miljø med andre regler, verdier og atferdsnormer.

Typeinndelinger muliggjøres gjennom vanemessig handling, altså gjennom *institusjonalisering*. Berger og Luckmann beskriver institusjonalisering som en prosess hvor «forskjellige aktører gjensidig deler vanemessige handlinger inn i typer» (ibid, s.70). Den institusjonelle typeinndelingen dreier seg både om de konkrete handlingene, men også om den handlende. En institusjon oppstår og opprettholdes gjennom sosial interaksjon, og gjennom at denne interaksjonen er «vanemessig». Når mennesker handler etter vaner danner det seg et adferdsmønster som er forutsigbart, da institusjonen kanaliserer atferden inn i en bestemt retning. Det oppstår en sosial orden ved at institusjonene bringer med seg en form for sosial kontroll (ibid, s.71). Utdanningsinstitusjonen er et eksempel på en institusjon som har oppstått gjennom menneskelig samhandling over en lang tidsperiode. Utdanningsinstitusjonen har knyttet til seg regler og normer som styrer adferden til aktørene som tilhører institusjonen i en bestemt retning. Eksempelvis skal man som student stille på forelesning, delta i obligatorisk undervisning, ta eksamen osv. Institusjonens «regler» for atferd leder altså den menneskelige handlingen inn i bestemte «vanemessige» atferdsmønstre. Institusjonene fremstår som en objektiv uomtvistelig virkelighet som eksister «utover de individene som «tilfeldigvis» gir dem form i øyeblikket» (ibid, s.74).

Berger og Luckmann forstår altså samfunnet og individet som dialektisk sammenflettet, hvor

det ene ikke kan eksistere uten det andre. Gjennom prosesser av eksternalisering, objektivering og internalisering knyttes den subjektive og objektive virkeligheten sammen. Individer internaliserer den objektive virkeligheten og gjør den til sin egen subjektive virkelighet som de igjen eksternaliserer og gir en objektiv karakter.

En annen forfatter og samfunnsviter som er opptatt av hvordan handling formes gjennom interaksjon er Goffman.

3.3 Goffmans dramaturgiske perspektiv

Goffman beskriver samfunnet som en teaterscene hvor individene utspiller sine handlinger ved å tre inn i roller. I boken «Vårt rollespill til daglig» viser Goffman (1992 [1959]) hvordan individet trer inn i ulike roller i interaksjon med andre for å gi et bestemt uttrykk av seg selv. Når en person interagerer med andre mennesker holder han en *opptreden*. En opptreden definerer Goffman som *«all den virksomhet en bestemt deltager utfolder ved en bestemt anledning og som på en eller annen måte får innvirkning på de andre deltagerne»* (ibid, s.22). Under opptreden benytter personen seg av ulike uttrykksmidler for å formidle det han ønsker å formidle. Disse uttrykksmidlene inngår i det Goffman kaller for *fasade*. En fasade består både av «kulisser» og av en persons «personlige fasade». Kulisser er det som befinner seg i et avgrenset område hvor opptredenen finner sted. Dette kan innbefatte «møbler, utsmykninger, innredning» og liknende materielle objekt (ibid, s.27). Ens personlige fasade er trekk ved personen som holder opptredenen. Eksempler på den personlige fasade er antrekk, utseende, holdninger, ansiktsuttrykk, måte å snakke, kjønn og høyde (ibid, s.29). Deler av den personlige fasade er stabile, som kjønn og høyde, mens andre er midlertidige og kan styres, som antrekk, ansiktsuttrykk (ibid). De midlertidige delene av den personlige fasade kan personen nyttiggjøre seg av under sin opptreden. Han kan for eksempel kle seg på en bestemt måte for å symbolisere at han er medlem av en bestemt gruppe (ibid, s.38).

Den opptreden en person gjør foregår «frontstage». At man er frontstage vil si at man er på «scenen» - man er i karakter. Når man er frontstage vil personen fremheve deler ved seg selv og la andre ligge i skyggen. Han fremhever de delene ved seg selv som gir det ønskede uttrykket overfor publikum (altså de personene han omgås) (ibid, s.96). Idealisering er ifølge Goffman viktig for at vi skal forstå hvilke uttrykk vi skal gi i bestemte situasjoner.

Idealisering kan forstås som internalisering av ideelle verdier som blir gjort tilgjengelig for oss igjennom sosialiseringen (ibid, s.37). Hva som er ideell atferd avhenger av forventningene, normene, verdiene og holdningene som ser seg gjeldende og som er idealisert i samfunnet. For å forklare idealisering viser Goffman til Cooley. Cooley utrykker det slik at mennesker prøver å vise seg selv som bedre enn de er. Å vise oss selv som bedre enn vi er, er å vise en idealisert side av oss selv, en side som vi selv beundrer og som vi vet er beundringsverdig i det samfunnet vi lever i (ibid, s.37-38). Eksempelvis idealiseres de høyere sosiale lag i et samfunn. De som tilhører lavere sosiale lag streber etter den samme prestisjen og har et ønske om å klatre oppover. Det å klatre oppover forutsetter en passende opptreden og at man opprettholder den riktige, idealiserte fasaden (ibid, s.38).

Når en person trer ut av fasadeområdet (frontstage) og går bak kulissene trer han inn i baksideområdet (backstage). «Backstage» er det området hvor personen kan tre ut av karakter og være «seg selv» (ibid, s.108). Bak kulissene har man mulighet til å ta av seg masken og utfolde seg selv uten de samme restriksjonene som man er «pålagt» på scenen (Frontstage).

Når man er frontstage ønsker man å styre de uttrykkene man gir til publikum. Dette kaller Goffman «impression management», eller inntrykksstyring på norsk. Inntrykksstyring er verbale eller kroppslige praksiser som vi benytter oss av for å presentere oss selv på en bestemt måte. Vi ønsker å fremstille oss selv i et godt lys og da gjerne i henhold til det som er forventet av oss. Når man blir invitert i et middagsselskap kler man seg gjerne pent, har med en flaske vin til verten og utviser gode manerer. Når man derimot kommer hjem og entrer backstage-området kan man tillate seg å sprade rundt i morgenkåpe, ha føttene på bordet og slurpe i seg spagetti rett fra boksen.

Hovedpoenget til Goffman er altså at vi i fasadeområdet (frontstage) lar oss påvirke av dem vi har rundt oss. Vi opptrer på en bestemt måte i en bestemt sitasjon og forholder oss til de forventinger, normer og koder som gjelder for interaksjon i denne situasjonen eller settingen. Vi ønsker også å vise oss fra en bestemt side og lar andre sider ved oss selv ligge i skyggen. Det er her også viktig å understreke at vår opptreden ikke skjer i isolasjon, men alltid i interaksjon med andre mennesker. Vi spiller på lag med andre for å opprettholde den fasaden som er ønskelig i den gitte settingen. Når Goffman snakker om lag mener han at vi alle inntar ulike roller i interaksjonen. Han definerer det som «personer som samarbeider om å fremføre en enkelt rutine» (ibid, s.72). Han eksemplifiserer dette med et middagsbesøk. Hvis man skal

stelle i stand til en formell middag krever dette at hele familien spiller på lag, slik at atmosfæren rundt den formelle middagen blir uttrykt som ønsket. Noen må ta rollen som vertinne, som «tjener» for sine gjester, noen tar kanskje rollen som underholder og noen tar rollen som den som alltid passer på at det er vin i glassene (ibid, s.71). Når laget tar ulike roller kan inntrykket bli som ønsket. Goffman understreker også at faren med å spille på lag er at noen kan ødelegge opptredenen ved at de ikke oppfører seg slik det var tiltenkt. Når man spiller på lag er det viktig at man kan stole på hverandre. Det foreligger «et bånd av gjensidig avhengighet som binder lagets medlemmer sammen» (ibid, s.74).

Goffman har altså et interaksjonsperspektiv, hvor menneskers handlinger blir til og formes i interaksjon med andre. I det neste avsnittet vil jeg gå over til å gjøre rede for Bourdieu, som har et mer strukturelt perspektiv på samfunn og individ.

3.4 Bourdieus strukturelle perspektiv

Bourdieu (1991, 2006a) forstår samfunnet (i teorien) som et flerdimensjonalt og stratifisert sosialt rom hvor aktører og grupper av aktører er hierarkisk posisjonert etter mengde og sammensetning av ulike kapitaltyper. Det sosiale flerdimensjonale rommet er videre delt opp i "felt" som av Bourdieu defineres som *«structured spaces of positions (or posts) whose properties depend on their position within these spaces and which can be analysed independently of the characteristics of their occupants (which are partly determined by them)»* (Bourdieu, 1993, s.72). Alle felt har i følge Bourdieu også knyttet til seg uforanderlige regler eller lover som gjør at ens handlingsrom i feltet innehar muligheter og begrensninger (Joas & Knöbl, 2009, s.378). De som befinner seg i et gitt felt har med andre ord et «gitt» handlingsrom som delvis er determinert av ens sammensetning og volum av de ulike kapitaltypene.

Kapital beskrives av Bourdieu (2006a) som objektiverte og kroppsliggjorte, men også implisitte, egenskaper som kan konverteres og har overføringsverdi. Han deler kapitaltypene inn i økonomisk-, kulturell- og sosial kapital, hvorav den økonomiske- og kulturellekapitalen tillegges mest betydning for ens plassering i det sosiale rommet (ibid). Økonomisk kapital defineres av Bourdieu som materielle goder (penger) som direkte og umiddelbart kan konverteres til andre materielle goder som eiendom (ibid:8). Kulturell kapital er derimot ikke-

materielle goder som eksisterer i tre former: *«I den kroppsliggjorte tilstand, det vil si i form av varige disposisjoner i bevissthet og kropp; i den objektiverte tilstand, i form av kulturelle goder (bilder, bøker, oppslagsverk, instrumenter, maskiner etc.) […] og i en institusjonalisert tilstand»* (ibid, s.8). Kulturell kapital som institusjonalisert tilstand vil si utdanningskvalifikasjoner eller et *«sertifikat for ens kulturelle kompetanse»* (Ibid, s.15). Sosial kapital referer til det nettverket av kontakter eller bekjente som en kan benytte seg av for å sikre eller forbedre sin posisjon i det sosiale rommet (ibid, s.16). Kapitaltypene, da hovedsakelig økonomisk og kulturell kapital, kan konverteres til *symbolsk kapital.* Symbolsk kapital som betegnes som ære, annerkjennelse, rennommé og prestisje (Bugge, 2002, s.225, Bourdieu, 1991, s.230) miskjennes som legitim kapital: *"[…] symbolic capital is nothing other than economic or cultural capital when it is known and recognized, when it is known through the categories of perception that it imposes, symbolic relations of power tend to reproduce and to reinforce the power relations that constitute the structure of social space*" (Bourdieu, 1989, s.21)

Hvilken sammensetning og mengde man har av de ulike kapitaltypene er avgjørende for ens plassering i det sosiale, flerdimensjonale rommet (Bourdieu, 1991, s.231). Personer som har tilnærmet lik sammensetning og mengde av de ulike kapitaltypene, da først og fremst økonomisk- og kulturell kapital, vil være plassert nært hverandre i det sosiale rommet (ibid). De som plasserer seg øverst i dette hierarkiet, eller i det sosialt stratifiserte rommet, er dem som innehar mest økonomisk- og kulturell kapital. Disse befinner seg i det Bourdieu kaller for «maktfeltet», da de i sin besittelse av mye økonomisk- og/eller kulturell kapital innehar en posisjon hvor de i større grad kan dra nytte av samfunnets goder, ettersom det å inneha en posisjon i «maktfeltet» også betyr at en har mulighet til å utøve makt (Hansen, 1999, s.105). Gruppen på toppen av hierarkiet kalles av Bourdieu for den «dominerende» klassen. Den dominerende klassen består i følge Bourdieu av *«bedriftsledere, profesjoner (leger, advokater m.m.) og universitetsprofessorer»*(ibid, s.105). Til tross for at de alle tilhører den dominerende klassen innehar de ulik sammensetning av de ulike kapitaltypene: *«Bedriftsledere har hovedsakelig økonomisk kapital, professorer kulturell kapital, mens profesjonelle grupper har en mer symmetrisk sammensetning av kapital»* (ibid, s.106). Ulik sammensetning av kapitaltyper munner ut i ulike «verdier, kulturer og interesser» (ibid, s.106). Dette henger sammen med det Bourdieu kaller for habitus.

For Bourdieu er habitus en strukturerende og strukturert struktur (Bourdieu, 2006b, s.76).

Habitus er strukturerende ved at den strukturerer våre iboende preferanser og oppfattelser av ulike preferanser, og den er en strukturert struktur da den strukturerer individer og grupper av individer inn i ulike posisjoner i det sosiale rommet (ibid). Sagt på en annen måte er habitus tillærte disposisjoner som både er individuelle, men også felles for grupper som står hverandre nært i det sosiale rommet. Habitus referer til vårt handlingsrom, til hvilke holdninger, interesser, verdier og preferanser en person innehar. Habitus innehar også oppskrifter for hvordan en ter seg, kler seg, snakker på og interagerer med andre mennesker (ibid, s.75-80). Disse ulike tilegnede egenskapene, disposisjonene og praksisene overføres implisitt fra foreldre til barn gjennom sosialiseringen. Barna internaliserer eller tar opp i seg disse disposisjonene og gjør dem til sin egen virkelighetsforståelse, som en del av dem selv. Det at barna blir presentert for ulike «*bilder, bøker, oppslagsverk, instrumenter, maskiner etc.*» (Bourdieu, 1991, s.8) bidrar i følge Bourdieu også til å forme deres interesser, verdier, holdninger og deres smak: «[habitus] er det som gjør at helheten av en aktørs praksiser (eller helheten av aktører som er produsert av lignende betingelser) både er systematisk, i den grad de er produkt av anvendelsen av identiske skjema (eller gjensidig utskiftbare skjema), og systematisk atskilte fra praksiser som er konstituerende for andre livsstiler» (Bourdieu, 2006b, s.75).

Hvilken kapitalsammensetning og kapitalmengde hver enkelt person i det sosiale rommet innehar er bestemmende for ens habitus og derfor også for ens muligheter i samfunnet. Bourdieu hevder at ulik sammensetning og volum/mengde av kapital skaper ulikhet i samfunnet da ulike «eksistensbetingelser produserer forskjellige habitusformer» (ibid) som også tenderer til å reproduseres fra generasjon til generasjon. Personer med høy kulturell kapital tenderer for eksempel til å ha andre verdier, preferanser, holdninger og interesser enn personer med lav kulturell kapital har. Ulik sammensetning og mengde kapital skaper strukturer av distinksjoner som blir gjort legitime gjennom symbolsk vold (Bourdieu 1991, s.238-239). Symbolsk vold defineres av Bourdieu som «en prosess som innebærer at makt og herredømme ikke oppfattes som dominansforhold, men godtas og tas for gitt» (Hansen & Mastekaasa, 2004, s.87-88).

Prestasjonsforskjeller i utdanningsinstitusjonen er et eksempel på hvordan ulikhetene i et samfunn blir gjort legitime gjennom symbolsk vold. Bourdieu hevder at utdanningssystemet har tatt opp i seg middelklassens kultur og at det derfor belønner individer som tilhører denne kulturen (ibid, s.88). Sagt på en annen måte premierer utdanningsinstitusjonen personer som

har den «riktige» habitusen, altså den «riktige» måten å være på, formulere seg på og forholde seg til institusjonen på. Dette medfører, i følge Bourdieu, at personer fra høyere sosiale lag lykkes bedre i utdanningssystemet. Det at de lykkes bedre forstås også som selvfølgelig og legitimt, da suksess og dyktighet blir oppfattet som et resultat av «evner og anlegg» (ibid).

Utdanningsinstitusjonen har en seleksjonsfunksjon, hvor studentens eksamensresultater blir avgjørende for ens muligheter i samfunnet (Bourdieu & Passeron, 1990). Utdanningsinstitusjonen reproduserer ikke bare de sosiale forskjellene innad i institusjonen (ved at de med høy sosial bakgrunn får bedre karakterer), den bidrar også til å reprodusere de forskjellene som eksisterer i samfunnet ved å selektere de med best resultater til de beste stillingene i samfunnet. Klassestrukturen og distinksjonene som eksisterer i samfunnet blir på denne måten reprodusert gjennom utdanningssystemet (ibid, s.202-204).

Bourdieus teoretiske perspektiv viser hvordan ulik fordeling av kapitaltyper gir ulike disposisjoner og praksiser som reproduseres ved at kapitaltyper (da primært økonomisk- og kulturell kapital) overføres fra generasjon til generasjon i objektivert og kroppslig tilstand, og hvordan dette fører til ulikhet.

I det neste avsnittet vil jeg diskutere sosial-psykologiske teorier som søker å forklare hvordan en økt resultatorientering bidrar til et økt fokus på karakterer, og hvordan dette påvirker vår motivasjon, selvbestemmelse og mestringsfølelse.

3.5 Prestasjonspress, motivasjon, selvbestemmelse og mestring

Som jeg har vist innledningsvis har utdanningssystemet beveget seg i en mer resultatorientert retning, blant annet som en konsekvens av kvalitetsreformen i 2001. Skaalevik og Federici (2015, s.11) hevder i sin artikkel «Prestasjonspresset i skolen» at elever opplever skolen som mer og mer prestasjonsorientert jo lenger i studieløpet de kommer. Skaalevik og Federici forklarer dette med utgangspunkt i utdanningsinstitusjonens målstruktur. Ifølge dem kan utdanningsinstitusjonens målstruktur deles inn i *læringsorientert* og *prestasjonsorientert*. En institusjon som har en læringsorienter målstruktur fokuserer på elevenes og studentenes egen mestring og forstår suksess som fremgang for den enkelte elev/students forståelse og kunnskap. En utdanningsinstitusjon med en prestasjonsorientert målstruktur forstår suksess som demonstrasjon av kompetanse. I en slik målstruktur er det resultater, objektivert som

karakterer, som står i fokus. Hovedvekten vil i en slik målstruktur ligge på prøver og prøveresultater som både synliggjøres og sammenliknes elever/studenter og skoler/universiteter seg i mellom (ibid; Skaalevik & Skaalevik, 2013, s.200).

I en prestasjonsorientert målstruktur legges hovedfokuset altså på ens prestasjoner som måles i karakterer. Innenfor motivasjonspsykologien anses karakterer som en *ytre* form for motivasjon, som vil si en motivasjon som ligger utenfor selve aktiviteten (Manger & Wormnes, 2015, s.28; Reeve, 2015, s.120). Den andre teoretiske formen for motivasjon er *indre* motivasjon. Indre motivasjon er definert som en egenmotivasjon som har «rot i egenskaper ved selve aktiviteten fordi den appellerer til nysgjerrigheten og utfordrer eller skaper glede» (Manger & Wormnes, 2015, s.28). Når en er indre motivert har en ikke behov for ytre belønning (Skaalevik & Skaalevik, 2013, s.144). Det er ikke et vanntett skille mellom de to formene for motivasjon da den indre motivasjonen ofte er opparbeidet gjennom ytre motivasjon. Et eksempel på dette kan være at en i tidlig alder har fått ros (ytre motivasjon) for å gjøre leksene sine grundig, som på sikt øker interessen for å gjøre lekser (indre motivasjon) (Manger & Wormnes, 2015, s.30). I tillegg kan begge formene for motivasjon opptre på samme tid. Motivasjonen for å lære seg et fag kan ha rot i både indre motivasjon (at faget oppleves som utfordrende og interessant) og ytre motivasjon (at en ønsker belønning i form av en god karakter). Forskning som er gjort av indre og ytre motivasjon hevder at indre motivasjon er den mest gunstige formen for motivasjon, mens ytre motivasjon, som karakterer, kan være ødeleggende for ens indre driv (Skaalevik & Skaalevik, 2013, s.147; Reeve, 2015, s.134; Manger & Wormnes, 2015, s.29). Forsøk som er gjort på elever og studenter i skolen viser at ytre belønning (karakterer) trekker fokuset vekk fra det de skal lære, og heller over på belønningen i seg selv. Fremfor å lære seg faget grundig ved og utforske ulike kreative innfallsvinkler eller hente inn materiale som ligger utenfor pensum, tenderer studentene til å velge den enkle løsningen. De gjør bare akkurat det de må for å finne svar på oppgaven og for å få sin belønning (Reeve, 2015, s.134-135). Den ytre motivasjonen (karakterer) kan altså være ødeleggende for den indre motivasjonen (interessen og gleden ved å lære seg et fag).

Indre motivert atferd er ifølge Deci og Ryan (2000) en funksjon av menneskets grunnleggende psykologiske behov. I deres selvbestemmelsesteori (self-determination theory) forklares menneskelig motivasjon som tuftet på tre grunnleggende psykologiske behov. Disse behovene er behovet for *autonomi*, *tilhørighet* og *kompetanse*. Alle mennesker er aktive

organismer som har et iboende behov for utvikling, vekst, integritet og velvære (ibid, s.227). For at mennesket skal kunne utvikle seg til indre motiverte og selvbestemmende vesen trenger vi å få tilfredsstilt de tre grunnleggende psykologiske behovene. Selvbestemmelsesteorien er en teori som søker å forklare ulike forhold som utvikler eller som undergraver vår indre motivasjon. Behovet for autonomi tilfredsstilles når en person handler av fri vilje og etter egne interesser, altså ut i fra en indre kontroll. Det motsatte er når en person blir påtvunget eller presset (ytre kontroll) til å utføre en aktivitet eller oppgave som han ikke har interesse av eller har noen form for medbestemmelse i (ibid, s.236-237). At man handler etter egen fri vilje vil ikke si at man ikke lar seg påvirke av andre. Mennesket er et sosialt vesen som blir til i relasjon med andre. Når vi handler ut i fra egen selvbestemmelse handler vi i tråd med de verdier, normer og holdninger som er i tråd med vårt selv, altså de verdier, normer og holdninger som vi har *internalisert* og gjort til våre egne.

Behovet for tilhørighet blir tilfredsstilt når man føler nærhet og samhørighet til et samfunn, miljø eller gruppe. Ved å få tilfredsstilt behovet for tilhørighet opprettholdes den indre motivasjonen. Deci og Ryan mener at behovet for tilhørighet er en viktig forutsetning for indre motivasjon, men at det ikke er en absolutt forutsetning, da mennesket også kan finne indre motivasjon i isolasjon (som å legge kabal) (ibid, s.235).

Som menneske har vi et grunnleggende behov for å føle oss kompetente, altså å føle at vi mestrer de ulike utfordringene som møter oss i hverdagen. Behovet for kompetanse referer også til vårt iboende behov for utvikling og mestring. Behovet for kompetanse tilfredsstilles når en person føler at hun behersker en oppgave eller en aktivitet. Ved å beherske oppgaver som er passelig utfordrende øker ens følelse av kompetanse og ens indre motivasjon for å gjenta aktiviteten. Blir oppgavene eller aktiviteten som skal utføres for utfordrende, slik at man ikke behersker den, kan dette være ødeleggende for ens følelse av kompetanse (ibid, s.234-235). Dette kan på sikt undergrave en persons indre motivasjon for å utføre tilsvarende aktivitet eller oppgave senere. Personen kan bli mindre utholdende og lettere gi opp når hun møter nye utfordringer.

For at mennesket skal kunne utvikle seg til selvstendige, indre motiverte og selvbestemmende vesen bør vi være i sosiale miljøer som legger til rette for de grunnleggende behovene for autonomi, tilhørighet og kompetanse. Dette vil styrke vår indre motivasjon og gjøre at vi føler velvære. Et miljø som derimot ikke legger til rette for tilfredstillelse av disse behovene kan

undergrave vår indre motivasjon, noe som gjør oss mindre motiverte, utholdende, kreative og lærevillige. Et miljø som er preget av mer ytre kontroll og press enn tilrettelegging av den enkeltes behov kan svekke vår følelse av kompetanse, autonomi og tilhørighet (ibid, s.250-251).

Hvor vidt miljøet tilrettelegger for den enkeltes grunnleggende psykologiske behov kan også ha betydning for vår *målorientering* (Skaalevik & Skaalevik, 2013, s.171). Målorientering vil si hva som ligger til grunn for den motivasjonen vi har for å nå våre mål (Skaalevik & Skaalevik, 2013, s.171). De teoretiske formene for målorientering er *oppgaveorientering* og *egoorientering*. Oppgaveorientering er når «læring er et mål i seg selv», mens egoorientering er en prestasjonsorientering hvor «målet er å bli oppfattet som flink, eller i verste fall unngå å bli sett på som dum» (ibid, s.172). I litteraturen trekkes det ofte en parallell mellom indre og ytre motivasjon og de ulike formene for målorientering hvor oppgaveorientering er forbundet med større grad av indre motivasjon og egoorientering i større grad er forbundet med ytre motivasjon. Det er også slik at ingen av de to målorienteringene fremgår i virkeligheten som rene typer. Personer er heller orientert mer eller mindre mot den ene eller den andre formen for målorientering (ibid, s.171).

En egoorienter student er opptatt av å demonstrere sin kompetanse gjennom sosial sammenlikning. Vedkommende føler seg kompetent om han oppnår bedre resultater enn andre. Kompetanse er også noe egoorienterte anser som forankret i evner fremfor innsats. Det å få gode resultater er i den forstand ensbetydende med at man har gode, medfødte evner (ibid, s.172-173). En oppgaveorientert person er opptatt av økt forståelse og innsikt fremfor resultatet i seg selv. En person med en slik målorientering anser innsats som forenelig med ens evner. Jo mer en leser og prøver å lære seg faget, desto bedre mestrer eller evner en å utføre oppgaven (ibid). Når utdanningsinstitusjonens målstruktur vektlegger resultater (ytre belønning) i større grad enn læring (indre belønning) kan dette påvirke studentene i retning av en egoorientering hvor demonstrering av kompetanse blir viktigere enn det og faktisk lære.

Forskning har også vist at hvilke mål vi har henger sammen med vår forventing om mestring (Manger & Wormnes, 2015; Skaalevik & Skaalevik, 2013; Reeve, 2015). Hvilke forventninger vi har til å utføre begrensede oppgaver er avgjørende for hvorvidt vi opplever suksess eller nederlag. Bandura (referert i Manger & Wormnes, 2015, s.114) forklarer i sin sosial kognitive teori hvordan «self-efficacy» (mestringsforventning) spiller en viktig rolle for

om vi lykkes eller ikke med den oppgaven vi står ovenfor. Mestringsforventning kan defineres som «hvordan lærte forventninger om å mestre avgrensede oppgaver fører til suksess» (ibid). Hvis vi har stor tro på at vi kan mestre den bestemte oppgaven vi står ovenfor er sannsynligheten større for at vi faktisk mestrer. Har vi derimot liten tro på at vi skal beherske oppgaven er sannsynligheten mindre for at vi mestrer. Det at mestringen er lært vil si at den bygger på tidligere mestringserfaringer som knytter seg til den bestemte oppgaven. Bandura kaller dette autentiske mestringsopplevelser. Har vi tidligere erfart å mestre en bestemt oppgave, vil vi gå inn i liknende oppgaver med en forventning om også å mestre denne. Motsatt vil opplevelsen av ikke å mestre en bestemt oppgave øke vår forventning om ikke å mestre tilsvarende oppgaver senere. Hvilket miljø en er en del av har også mye å si for ens mestringsforventninger. I miljøer preget av mye konkurranse vil sammenlikning med andre kunne påvirke vår selvvurdering. Personer som mestrer vil i slike miljøer kunne styrke sin selvvurdering, mens de som ikke mestrer svekker sin selvvurdering (Ibid, s.126).

3.6 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg gjort rede for det teoretiske rammeverket jeg vil anvende i min analyse av det empiriske materialet. Berger og Luckmanns teoretiske tilnærming er valgt for å gi en bedre forståelse av hvordan de ulike individuelle interpretasjonene (subjektiv virkelighet) henger sammen med det kontekstuelle (objektiv virkelighet). Goffman sitt dramaturgiske perspektiv nyttiggjøres i analysen for å forklare dynamikken i miljøet, og for å vise hvordan jusstudentene forholder seg til, og håndterer karakterpresset. Bourdieus begrepsapparat og analyse av samfunnet brukes både for å forklare hvorfor studentmiljøet blir fortolket slikt det gjør, og hvorfor karakterpresset utspiller seg i miljøet på den måten det gjør. De sosial-psykologiske tilnærmingene nyttiggjøres i diskusjonen av miljøet og karakterpresset, men da først og fremst med fokus på de individuelle konsekvensene av dynamikken i miljøet.

Jeg vil nå gå over til å gjøre rede for og diskutere de metodiske og metodologiske valgene jeg har gjort i gjennomføringen av denne masteroppgaven.

Kapittel 4 Metode og design

4.1 Innledning

I dette kapittelet beskrives og drøftes de ulike metodiske valgene som er blitt foretatt. Først gjøres det rede for hvorfor en kvalitativ tilnærming er hensiktsmessig, og hvorfor semistrukturerte intervju er brukt som metode i datainnsamling. Deretter beskrives og forklares gjennomføringen av studien; hvordan utvalget er definert, hvordan rekrutteringsprosessen har foregått, hvordan intervjuene er gjennomførte og intervjuguiden utformet, og hvordan datamaterialet er analysert etter datainnsamling.

4.2 Hvorfor en kvalitativ tilnærming?

Den viktigste forutsetningen for valg av metode er at den passer til problemstillingen (Gorman & Clayton, 2005; Corbin & Strauss, 2008; Silverman, 2014). Det er med andre ord viktig at man velger en metode som gir en svar på undersøkelsens problemstillinger. En metode er de verktøyene og innfallsvinklene en benytter seg av for å innhente kunnskap om et gitt fenomen. Hvis en benytter feil metode og feil verktøy vil en kunne ende opp med å undersøke noe annet enn det en i utgangspunktet var interessert i å studere. Det er derfor viktig å være klar over hva som er formålet med studien før en setter i gang med datainnsamlingen.

Formålet med denne masteroppgaven er å få en bedre forståelse for og innsikt i studentmiljøet og karakterpresset på jussen i Bergen. Temaet er til en viss grad utforsket kvantitativt, men kvalitativ forskning som søker å forstå hvordan karakterpresset oppleves av den enkelte, hva det innebærer og hvordan det håndteres er ikke utforsket. I tilfeller hvor det finnes lite kunnskap kan en kvalitativ, eksplorativ tilnærming være hensiktsmessig, da en slik tilnærming tillater fleksibilitet (Gorman & Clayton, 2005, s.95). En eksplorativ tilnærming vil si at en med utgangspunkt i en vid problemstilling ønsker å undersøke noe som det finnes lite kunnskap om (ibid).

Kvalitativ metode er kjennetegnet av at en samler mye informasjon om relativt få enheter med det formål å få en bredere forståelse og innsikt i fenomenet (Silverman, 2014, s.4-5). Intervju er en måte å arbeide kvalitativt på for å samle inn kunnskap om et eller flere fenomen. Intervjuer er møter ansikt-til-ansikt, hvor informasjon og kunnskap konstrueres gjennom

dialog. Målet med et forskningsintervju er å akkumulere kunnskap ved å se verden gjennom den intervjuedes forståelse og beskrivelse av virkeligheten. Det er den intervjuede som er «eksperten» på den tematikken som en søker å forstå. Når man bruker intervju som metode er formålet å forstå og fortolke den sosiale verden som de intervjuede er en del av (Glesne, 2006, s.5). Kunnskapen er noe som produseres gjennom samtale i en gitt kontekst, og hvor intervjuer og den intervjuede sammen konstruerer virkeligheten gjennom å tolke hverandres utspill (Kvale & Brinkmann, 2012, s.72-74; Flick, 2009, s.152). Intervju som metode har flere fordeler. For det første får forskeren nærhet til studiesubjektet direkte gjennom samtale. Ved å være tilstede i situasjonen har forskeren mulighet til å kontrollere og korrigere situasjonen gjennom å oppklare misforståelser, tolke kroppsspråk og stille oppfølgingsspørsmål. For det andre er intervjuer godt egnet som metode i de tilfeller man er interessert i å forstå hvorfor noe er som det er. For det tredje er intervju som metode en effektiv måte å samle inn mye data på kort tid (Gorman & Clayton, 2005, s.125-126).

Intervju som forskningsmetode er også forbundet med en rekke utfordringer, og har vært gjenstand for kritikk. Sorteringen av den store mengden data som er samlet inn kan være krevende. Kritikken av intervju som metode går ut på at kunnskapsakkumulasjonen er basert på selektive vurderinger hvor interpretasjoner kan være feilaktige (ibid). For det andre er ansikt-til-ansikt møter ikke-anonyme møter, hvor viktig informasjon kan gå tapt. Dette gjelder spesielt hvis forskeren er interessert i sensitive opplysninger om informanten. Gorman og Clayton (2005, s.126) hevder at dette kan føre til at informanten holder tilbake informasjon eller lyger for å unngå pinligheter.

I denne studien har jeg brukt semistrukturerte intervjuer som metode for datainnsamling. Semistrukturerte intervjuer er valgt fordi jeg i dette prosjektet ønsker rammer, men også muligheten til å være fleksibel (Gorman & Clayton, 2005, s.127). Her legges rammene i form av en intervjuguide som jeg i intervjusituasjonen kan lene meg på, og dermed være sikker på at alt det jeg har ønsket å ta opp, faktisk blir spurt om. Rammene har den fordelen at det skaper struktur og dermed et godt analytisk sammenlikningsgrunnlag ved at alle informanter blir stilt mange av de samme spørsmålene. Når en skal sammenlikne data blir det da lettere å oppdage hva som beskrives tilnærmet likt og hva som beskrives ulikt.

Fleksibilitet er en av styrkene ved kvalitativ metode, og det kan være spesielt fordelaktig i de tilfeller hvor det er gjort lite forskning på området (Silverman, 2014). Når en har lite

kunnskap om et felt, dukker det ofte opp uforutsette elementer som forskeren ikke var klar over at kunne ha en betydning for studien. Forskeren har da muligheten til å ta tak i disse elementene og spørre videre ut om dem. Slike uforutsette elementer kan også bidra til at forskeren får nye inputs på hva som burde inkluderes i intervjuguiden til neste intervju (ibid). På bakgrunn av at tematikken jeg er interessert i å undersøke er lite utforsket, vurderte jeg semistrukturerte intervju som den mest hensiktsmessige tilnærmingen.

4.3 Gjennomføring av studien

Før datainnsamlingen startet ble prosjektet meldt til NSD for godkjenning. Denne meldeplikten er lovpålagt i tilfeller hvor anonyme opplysninger som blant annet alder, kjønn og studieplass registreres. Meldeplikten er et ledd i prosessen som skal sikre at forskningsprosjektet utføres i henhold til personvernloven (NSD u.å.a). I dette tilfellet er det sendt inn et meldeskjema som inneholder opplysninger om hva som skal samles inn og på hvilken måte. Intervjuguide og samtykkeskjema ble også vurdert og godkjent (se vedlegg 5). For å få prosjektet godkjent er det derfor viktig at en beskriver så nøye som mulig hvilke type data en skal samle inn samt hvordan en har planlagt å oppbevare og anonymisere data (ibid).

For å sikre informantenes anonymitet er deres navn aldri nevnt hverken i transkripsjonen eller i notater. Jeg har gitt hver transkripsjon navnet Intervju nr. X samt tilleggskoden Kvinne/ Mann X. I tillegg er alle informantene gitt fiktive navn. Jentene i studien har fått navnene Vilde, Kristine, Sofie og Mari mens guttene har fått tildelt navnene Tobias, Carl, Bendik og Ole. De ansatte har ikke fått navn, og vil i stede for bli referert til som ansatt 1 og 2. Det er langt færre ansatte enn studenter på jussen. Det vil derfor kunne være lettere å identifisere disse hvis tilleggsopplysninger som kjønn inkluderes.

4.4 Utvalg og rekruttering

Juridisk fakultet i Bergen er valgt som utgangspunkt for denne studien både på grunn av tilgjengelighet til forskningsfeltet, og på grunn av studiemodellen som finnes her. Med studiemodellen menes hvordan studiehverdagen er lagt opp. Studiemodellen i Bergen skiller seg fra den i Oslo i form av eksamensavvikling hvor studentene har et og et fag om gangen, og hvor de avlegger eksamen etter hvert endte fag. Dette betyr at jusstudentene i Bergen

hyppigere blir satt i en prestasjons/prøvesituasjon. Alle studentene som tilhører jussen i Bergen har også all undervisning i et bygg, mens jusstudentene i Oslo har flere lokasjoner for undervisning. Dette kan bety at studenter fra alle kull omgås hyppigere og i større grad enn hva jusstudenter i Oslo gjør (UiB, u.å.a & UiO u.å.).

Utvalget i denne studien består av åtte studenter og to ansatte, tilhørende det juridiske fakultet i Bergen. Informantene er strategisk valgt og rekruttert gjennom nettverksrekruttering og snøballmetoden. En strategisk utvelging vil si at utvalget er bestemt ut ifra relevans med tanke på problemstillingen (Silverman, 2014, s.61).

Informantene i utvalget er i første rekke rekruttert gjennom nettverksrekrutering, som vil si at jeg har brukt venner og bekjente til å formidle kontakt (Glesne, 2006, s.35). Fordelen med nettverksrekrutering er at det kan være en effektiv måte å skaffe informanter på. Ulempen er at det er andre som formidler kontakt og forteller om prosjektet på forskerens vegne. På den måten mister forskeren noe av kontrollen på prosjektet. Tre informanter er også rekruttert gjennom snøballmetoden, som vil si at informantene formidler kontakt gjennom sitt nettverk. (Grønmo, 2011, s.102).

Studentene i denne studien er rekruttert på bakgrunn av to forutsetninger; for det første at de tilhører det juridiske fakultet i Bergen på nåværende tidspunkt, og for det andre at de er studenter på tredje, fjerde eller femte studieår. Den første forutsetningen baserer seg på tilknytningen til den gitte konteksten. Fenomenet som studeres må ses i sammenheng med konteksten (Baxter & Jack, 2008). For å kunne si noe om hvordan studentmiljøet utarter seg på jussen, må informantene ha en fysisk tilhørighet til nettopp dette miljøet. Den andre forutsetningen knytter seg for det første til erfaring. Det har her vært ønskelig å få tak i jusstudenter som har opparbeidet seg et inntrykk av studentmiljøet over flere år. Dette for å få et innblikk i hvorvidt innholdet i miljøet kanskje endres etter hvert som en får mer erfaring. For det andre er denne forutsetningen knyttet til hensikten med denne studien; forståelsen av karakterpress. I denne sammenheng er det viktig at informantene har avlagt eksamen og fått karakterer.

De ansatte er rekrutterte gjennom nettverksrekruttering hvor en ansatt ved det juridiske fakultet formidlet kontakt. Forutsetningen for å delta i studien var at den ansatte hadde en form for interaksjon med studentene, slik at han/hun hadde en forutsetning for å kunne si noe

om hvordan studentmiljøet oppleves fra et utenifra perspektiv. Ansatte er inkludert i studien med det formål å få flere vinklinger og perspektiver både på studentmiljø og karakterpress. Ansatte besitter andre posisjoner enn studentene og kan derfor tenkes å ha andre erfaringer og fortolkninger av hvordan dette utarter seg på fakultetet.

4.5 Gjennomføring av intervju

Før jeg startet selve datainnsamlingen kontaktet jeg to studenter tilhørende det juridiske fakultet for å utføre pilotintervju. Pilotintervjuene, som er prøveintervju, ga meg muligheten til å teste intervjuguidens styrker og svakheter (Weiss, 1994, s.52). Det å utføre to pilotintervju var fruktbart da jeg fikk en pekepinn på hvorvidt intervjuguidens oppbygging fungerte både med hensyn til flyt, spørsmålsformulering, rekkefølge og relevans (ibid).

Intervjuene til denne masteroppgaven ble gjennomført i tidsrommet 19. oktober til 6. desember. Intervjuene hadde en varighet på mellom 45 minutter til 2 timer. Syv av studentintervjuene ble gjort på et grupperom i et av universitetets bygg, mens et studentintervju ble gjort på kafe. Ansattintervjuene ble gjennomført på de ansattes kontor. Alle informantene fikk selv bestemme hvor intervjuet skulle gjennomføres, da dette kan ha betydning for etableringen av en trygg atmosfære (Weiss, 1994, s.58-59). Et intervju er et samarbeidsprosjekt mellom intervjuer og den intervjuede hvor målet er å produsere kunnskap (Postholm, 2005, s.75). For meg var det derfor viktig å etablere en trygg intervjusituasjon. Hvis situasjonen oppleves ubehagelig vil ikke dette samarbeide fungere like godt som hvis interaksjonen føles komfortabel (Weiss, 1994,s. 58-59). Samtidig er det ofte hensiktsmessig å velge et møtested hvor informanten kan snakke fritt uten å måtte engste seg for at andre lytter til det som blir sagt (Glesne, 2006, s.86).

Før intervjuet startet måtte jeg forsikre meg om at informantene hadde forstått hva det ville innebære å delta i studien. Som forsker har man en forskningsetisk plikt til å informere om studiens innhold og hensikt, samt hvordan data vil bli behandlet og oppbevart, og hvem som har innsyn i studien (Kvale & Brinkmann, 2012, s.88-89; Alver & Øyen, 1997, s.102). I denne studien er det formulert et samtykkeskjema som gir informasjon om dette (se vedlegg 3 og 4). I tillegg til at et samtykkeskjema gir informasjon om studiens hensikt og innhold, fungerer den også som en skriftlig avtale mellom informant og forsker, som lover at forskeren skal

behandle informasjonen som blir gitt konfidensielt, altså at *«private data som identifiserer deltagerne, ikke avsløres»* (Kvale & Brinkmann, 2012, s.90). Avtalen skal også sikre frivillig deltagelse samt informantens rett til å trekke seg eller å unnlate å svare på spørsmål

Etter samtykke fra informantene ble intervjuene tatt opp på en båndopptaker. Fordelen med å ta intervjuene opp på bånd er at jeg i etterkant av intervjuet kan høre det på nytt og transkribere det. Det å ha intervjuet på opptak er fordelaktig da mye informasjon kan gå tapt om man utelukkende noterer (Weiss, 1994, s.54).

4.6 Utforming av intervjuguide

Intervjuguiden ble først og fremst utarbeidet med det formål å finne svar på den overordnede problemstillingen som er presentert innledningsvis. Utformingen av intervjuguiden og etableringen av problemstillingen var en prosess som skjedde parallelt med innsamling av forkunnskaper. Forkunnskapene var i all hovedsak basert på medieoppslag og ulike kandidatundersøkelser som er skissert i kontekstkapittelet. For at man skal kunne formulere fruktbare spørsmål og etablere gode rammer rundt intervjusituasjonen er innhenting av forkunnskaper en forutsetning (Kvale & Brinkmann, 2012, s.121; Andersen, 2008, s.127). Siden dette er en eksplorativ studie har jeg hatt fokus på å stille åpne og generelle spørsmål. Åpne spørsmål har den fordelen at det kan gi rike og utfyllende beskrivelser og fortellinger, som jeg i intervjusituasjonen kan følge opp og spørre videre ut om (ibid).

Ettersom jeg har intervjuet både studenter og ansatte har jeg utformet to ulike intervjuguider (se vedlegg 1 og 2). Oppsettet er likt med tanke på hvilke type spørsmål som kommer først og sist, men innholdet i spørsmålene er ulik. Som en fellesnevner for de to intervjuguidene har jeg hatt fokus på å stille korte og relativt åpne spørsmål. Introduksjonsspørsmålene inneholder ikke elementer av sensitiv karakter da jeg har hatt fokus på å etablere en trygg og komfortabel ramme for intervjuene (Silverman, 2014, Weiss, 1994).

Student-intervjuguiden er delt inn i seks deler. Den første delen er forbeholdt generelle introduksjonsspørsmål, som dreier seg rundt motivasjon for å starte på studiet, tanker rundt hvordan det er å studere juss etc. Denne delen er primært narrativ, som vil si at jeg har hatt fokus på å la studentene fortelle og beskrive sine tanker rundt det å være jusstudent. Den

andre delen omhandler faglig og sosial tidsbruk. Dette for å etablere hvor mye tid de bruker på studiene og hvorfor. Del tre dreier seg om egne og andres forventninger. Dette for å etablere hvilke krav og forventninger de stiller til seg selv, samt hvilke krav og forventinger de mener andre har til dem. Den fjerde delen dreier seg om trivsel og sosialt miljø. Her er formålet at de skal beskrive miljøet og reflektere over miljøets innhold. Den femte delen omhandler typiske kjennetegn ved dem som studerer juss. Den sjette og avsluttende delen dreier seg om typiske trekk ved kulturen, herunder karakterpress. Grunnlaget for at tematikken karakterpress er plassert avslutningsvis er for det første at jeg, gjennom ulike medieoppslag, har fått et inntrykk av at tematikken er sensitiv. For det andre har jeg hatt som hensikt å la studentene få definere innholdet i sitt miljø uten at denne føringen (karakterpress) ble lagt på forhånd.

Ansatt-intervjuguiden er delt inn i tre deler. I den første delen har jeg fokus på åpne introduksjonsspørsmål om jusstudiet, hva som kjennetegner studentmassen og miljøet. Del to tar for seg hvilke forventinger de stiller til sine studenter og hvilke forventinger de tenker at studentene har til dem. Den tredje og avsluttende delen tar for seg karakterpresset og hvilke tanker de gjør seg rundt dette.

I intervjusituasjonen lot jeg informantene styre retningen på intervjuet. Jeg hadde stort fokus på oppfølgingsspørsmål og brukte intervjuguiden som et supplement heller enn en mal. Det å gi informanten rom til å styre intervjuet inn på uforventede tema, stille åpne spørsmål og oppfølgingsspørsmål er en viktig forutsetning for kunnskapsgenerering (Gorman & Clayton, 2005, s.134-135). Det er også spesielt viktig i tilfeller hvor det finnes begrenset med kunnskap rundt tematikken.

4.7 Etterarbeid og transkribering

Etter hvert endte intervju tok jeg notater på hva som hadde gått bra, hva som burde justeres til neste gang, samt noen bemerkninger rundt innholdet i intervjuet. Dette ble gjort med det formål å forbedre dynamikken og kvaliteten på spørsmålsstillingen (Weiss, 1994, s.52). Intervjuene ble også fortløpende transkribert og analysert. Transkribering vil si at en oversetter talespråk til skriftspråk (Kvale & Brinkmann, 2012, s.187). Formålet med transkriberingen er å klargjøre intervjuene til analyse. Det å transformere talespråk til tekst

gjør datamaterialet mer oversiktlig og håndterbart når en skal analysere empirien. Det finnes ingen fasit på hvordan en skal transkribere et intervju, men Kvale og Brinkmann (2012) mener det er viktig å spørre *seg «Hva er en nyttig transkripsjon for min forsking?»* (s.194). I denne studien ligger fokuset på å forstå meningsinnholdet i det som blir sagt. Transformeringen av tale til tekstform er derfor gjort så presist som mulig. Hvis ord fremstår som utydelige eller umulig å forstå er dette registrert i klammer. De første intervjuene ble transkribert helt ordrett og «eh» lyder, begynnelser på ord som ikke fullførtes o.l. ble registrert. Dette medførte at tekstene ble mindre oversiktlige og vanskeligere å håndtere i analysearbeidet. I de videre transkriberingene ble slike «tilleggs-ord» og lyder ikke registrert. Valget ble tatt for å få en mer leservennlig tekst, men da uten å forsømme meningsinnholdet i det som ble sagt.

4.8 Koding og analyse av data

Fortolkning og analyse av kvalitative forskningsintervju er en konstant prosess gjennom hele studien, men det er ikke før etter transkriberingen at det grundige analysearbeidet kan starte. Transkripsjonene fungerer i denne sammenheng som verktøy for å analysere det som er blitt sagt i intervjuene (Kvale & Brinkmann, 2012, s.200). En systematisk analyse innebærer å sette den innsamlede empirien i system. Dette er en tidkrevende og omstendelig prosess som krever at datamaterialet gjennomgås gjentatte ganger. I følge Kvale og Brinkman (2012) bør en i denne prosessen søke å opprettholde en perspektivistisk subjektivitet, som vil si at en etterstreber å fortolke teksten på en flerfoldig måte, og ikke bare se etter det som passer inn i ens forutinntatte ide om hva en ville finne (s.219).

I arbeidet med koding av datamaterialet har jeg hatt som hensikt å arbeide empirinært, som vil si at jeg har tilstrebet å la det analytiske arbeidet ledes av empirien fremfor teori (Christensen, 1998, s.68). I tillegg til at jeg har arbeidet empirinært har jeg også latt meg lede av intervjuguiden og de forhåndsbestemte temaene når jeg har kodet datamaterialet.

For å arbeide empirinært har jeg benyttet meg av deler av Corbin og Strauss (2008, s.89-90) sitt «coding paradigm» som tar sikte på å blant annet systematisere data etter årsaksforhold, fenomener, kontekst, mellomliggende forhold, handlingsstrategier og konsekvenser. «Coding paradigm» er her benyttet som et hjelpemiddel for å systematisere og kategorisere data, og gi

det en sammenheng. Denne metodologiske tilnærmingen er best egnet til å forklare forhold på mikronivå, ettersom den tar sikte på å forstå menneskelig handling i en sosial kontekst (Kelle, 2007, s.142). Dette gjør tilnærmingen fruktbar for analysen av mine data da jeg her tar sikte på å forstå karakterpresset og miljøet på jussen med utgangpunkt i individet.

Som et første skritt på veien mot å systematisere empirien og gjøre den mer håndterbar, har jeg foretatt en åpen koding. Åpen koding vil si at en prøver å få en oversikt over datamaterialet ved å gi store avsnitt og tekstbolker merkelapper (ibid). Disse merkelappene er ofte nøkkelord som brukes for å identifisere en uttalelse (Kvale & Brinkmann, 2012, s.208). Koding har som formål å trekke ut viktige aspekter og sette alle intervjuer inn i en sammenheng (Postholm, 2005, s.90). Denne sammenhengen tydeliggjøres etter hvert som kodene inngår i systemer av kategorier. Kategorisering er *«en mer systematisk konseptualisering av et utsagn»* (Kvale & Brinkmann, 2012, s.208).

En måte å foreta åpen koding på, som jeg benyttet som et første steg, er å komprimere lengre utsagn til kortere setninger. Denne teknikken kalles *meningsfortetting* (Kvale & Brinkmann, 2012, s.212). Teknikken går ut på at en først gjennomgår datamaterialet for å få et helhetlig inntrykk av hva som er blitt sagt. Deretter trekkes det ut såkalte «meningsenheter» fra teksten ved at store tekstbolker omgjøres til kortere og komprimerte setninger som sier noe konkret om innholdets mening. Denne teknikken kan være effektiv som en første fase i analysen, da den kan gi en bedre oversikt over et kompleks datamateriale. I denne prosessen blir det også enklere å legge merke til hva som gjentar seg i de forskjellige intervjuene (ibid).

Som trinn to i analysen er det her brukt aksial koding. Aksial koding vil si at en tar utgangspunkt i de merkelappene og meningsenhetene en har identifisert gjennom den åpne kodingen og former kategorier og tilhørende subkategorier (Corbin & Strauss, 2008, s.195; Postholm, 2005, s.89-90). Intervjuguiden fungerer her som et naturlig utgangspunkt, ettersom noen av spørsmålene som er stilt representerer kategorier i seg selv. Som et hjelpemiddel for å få bedre oversikt over hva som fremstår som likt og ulikt, satt jeg opp et kategorisk skjema hvor kategorier og tilhørende subkategorier ble registrert. Innunder kategoriene og subkategoriene er sitater og nøkkelord fra intervjuene plassert. Ved å foreta en aksial koding ble det enda tydeligere hvilket meningsinnhold som hang sammen med hva og til slutt hvordan hele datamaterialet hang sammen. Det å gi en sammenheng til hele datamaterialet er sluttfasen i kodingsarbeidet, også kalt selektiv koding. Her formuleres en kjernekategori som

alle de andre kategoriene og subkategoriene kan ses i forhold til. Hele forskningsprosjektet blir i så måte satt i system (Postholm, 2005, s.87-91).

Kjernekategorien i denne studien er studentmiljø. Kategorien er bestemt på forhånd da det var trekk ved det sosiale miljøet på jussen jeg hadde som hensikt å undersøke. Kjennetegnene ved miljøet er derimot ikke bestemt på forhånd. Dette er kategorier som har «sprunget ut» av datamaterialet i kodingsprosessen.

Når jeg har studert empirien har jeg systematisk sett etter fortellinger og beskrivelser av studentmiljøet. Dette har ledet meg til kategorien «homogenitet». Homogenitet er en overordnet kategori som sammenfatter studentenes beskrivelser av miljøet og av studentene som er en del av dette miljøet. Denne kategorien har to underkategorier: jusstudentenes «utseende» og «væremåter». Jusstudentenes «utseende» innebærer bekrivelser av hvordan jusstudentene kler seg og ikke kler seg, mens jusstudentenes «væremåter» omfatter deres ambisjoner, mål og forventninger.

Den andre overordnede kategorien er «karakterpress». Denne kategorien er også bestemt på forhånd, da jeg hadde som hensikt og utforske hvordan studentene beskrev og fortolket karakterpresset. Innenfor kategorien karakterpress, springer det ut tre aspekt fra empirien: forklaringer på karakterpress, konsekvenser av karakterpress og handlingsstrategier mot karakterpress. Dette har munnet ut i kategoriene «Forventninger» (forklaring) «konkurranse» (konsekvens) og «håndtering» (handlingsstrategi) (Corbin & Strauss, 2008).

Kategoriene «homogenitet» og «karakterpress» henger sammen da homogeniteten som preget miljøet er en katalysator for karakterpresset som utspiller seg i miljøet.

I det neste kapittelet vil undersøkelsens funn presenteres og fortolkes med utgangspunkt i det teoretiske rammeverket som er presentert i kapittel 3.

Kapittel 5- Funn og fortolkninger

5.1 Innledning

Hensikten med denne masteroppgaven er å få innsikt i hvordan studenter og ansatte, tilhørende det juridiske fakultet, fortolker studentmiljøet og karakterpresset. Motivasjonen min for å undersøke miljøets innhold henger blant annet sammen med den fremstillingen media har gitt av jusstudentenes opplevelse av press og stress på studiet (Torvik, 2014; Gjerde, 2014; Wold, 2017). En dypere innsikt i hva som fører til stress og press, samt hvordan dette presset oppleves og håndteres av studentene selv, er noe av det jeg ønsker å undersøke. For å få en bedre forståelse av hva presset innebærer har jeg søkt forklaringer hos åtte jusstudenter og to ansatte tilhørende det juridiske fakultet i Bergen. Som nevnt innledningsvis er det studentenes fortolkninger som har hovedfokuset i denne oppgaven. De ansattes perspektiver fungerer som supplerende i redegjørelsen av funn for å understreke og underbygge studentbeskrivelsene.

5.2 Analysens oppbygging

I dette kapittelet skal jeg svare på den firedelte problemstillingen som ble presentert innledningsvis:

1. Hvordan beskriver og definerer jusstudentene innholdet i sitt studentmiljø?
2. Hvordan beskriver og forklarer de karakterpresset?
3. Hvilke konsekvenser har karakterpresset for dynamikken i miljøet?
4. Hvordan forholder de seg til og håndterer karakterpresset?

For å svare på disse spørsmålene har jeg delt kapittelet inn i to hoveddeler.

I kapittelets første del vil jeg presentere studentenes beskrivelser av innholdet i sitt studentmiljø. Miljøet på jussen blir av studentene beskrevet som homogent, vet at studentene som er en del av dette miljøet fremstår som relativt uniforme både i utseende og i væremåte. Jeg vil her presentere informantenes beskrivelser av jusstudentenes kleskoder, ambisjoner, mål og forventninger. Deretter vil jeg se empirien i lys av Bourdieu, Goffman, Deci og Ryan for å forklare den ensartetheten informantene skisserer.

I kapittelets andre del vil karakterpresset beskrives og drøftes. Karakterpresset er et komplekst sosialt fenomen som har sitt utspring i studentenes forventninger. For å få frem de viktigste aspektene ved studentenes beskrivelser har jeg delt denne delen inn i flere mindre deler.
I den første delen vil jeg gjøre rede for og drøfte studentenes forståelse av hva som skaper press, og hvordan dette presset utløses i en intern konkurranse studentene i mellom. Her har jeg tatt utgangspunkt i studentenes forståelse av arbeidsmarkedets forventinger som en katalysator for deres egne forventninger og ambisjoner. I den andre delen fokuseres det på hvordan dynamikken og samspillet studentene imellom blir preget av karakterpresset. Her viser jeg hvordan studentene har tatt opp i seg arbeidsmarkedets forventninger om at man må ha toppkarakterer for å være god nok, og hvilke konsekvenser konkurransen og karakterjaget har for miljøet. I den siste delen vil jeg trekke frem og hvordan studentene håndterer det å ikke leve opp til idealet, samt hvordan de forholder seg til, og skjermer seg fra karakterpresset.

I min analyse tar jeg i bruk begreper og teorier, som ble introdusert i teorikapittelet, inspirert av Berger og Luckmann (2011[1966]), Goffman (1992[1959]), Bourdieu (1989, 1990, 1991, 1993,1996, 2006a, 2006b) og ulike teoretiske innfallsvinkler i den motivasjonspsykologiske tradisjonen. Jeg vil også supplere med andre forklaringer som blant annet er skissert i denne oppgavens kontekstkapittel.

Som nevnt i metodekapittelet har alle informantene fått tildelt fiktive navn. Jentene i studien presenteres som Vilde, Kristine, Sofie og Mari, mens guttene har fått tildelt navnene Tobias, Carl, Bendik og Ole. De ansatte har ikke fått fiktive navn, men presenteres som Ansatt 1 og Ansatt 2. Årsaken til dette er at det er langt færre ansatte enn det er studenter. For å bevare deres anonymitet vil ingen biografiske fakta, her under kjønn, inkluderes i oppgaven.

5.3 Det sosiale miljøet på Dragefjellet

Flertallet av studentene jeg har snakket med trives godt på studiet. Det at de trives godt forklarer de med utgangspunkt i at det har funnet seg gode venner som de trives sammen med. De sier også at jusstudiet er organisert på en slik måte at det er lett å få seg venner. Her trekker de frem fadderuken, obligatoriske kollokviegrupper og frivillige medlemskap i undergrupper som viktige for stiftelsen av nye bekjentskap og vennskap. En undergruppe er ulike organiserte faglige-, sportslige- eller kulturelle grupper hvor man kan drive med alt fra

revy til sjakk til å skrive for jusstudentenes eget tidsskrift, Injuria (Juristforeningen, u.å.). Det at det eksisterer mange ulike undergrupper som studentene kan melde seg inn trekkes frem som svært positivt og som en viktig bidragsyter for at studentene skal kunne finne seg til rette på jussen.

Når studentene beskriver studentmiljøet for meg trekker samtlige frem at det er homogent. Dette ser ut til å henge sammen med at studentmassen som tiltrekkes jusstudiet oppleves som relativt uniform både når det gjelder utseende og væremåte.

I denne delen av oppgaven vil jeg fokusere på studentenes beskrivelser av studentmiljøet som homogent. Som vist i metodekapittelet var dette en av kategoriene som sprang ut av empirien. Grunnen til at jeg velger å trekke dette frem er at det fremgår av intervjuene som et viktig aspekt ved karakterpresset. For å forstå hvorfor karakterpresset eksisterer og hva det fører til må vi også forstå hva som kjennetegner jusstudentene, da de er med på å forme det miljøet de er en del av.

5.3.1 En uniform studentmasse

«*Jeg vil jo si at jussen er veldig stereotypiske personer. […] folk er veldig like. Både interesserer og utseende og alt. Men så har du selvfølgelig avvik. Det vil du alltid ha, men jeg vil si at det er ganske like mennesketyper» (Kristine, intervju 6, s.7).*

Samtlige av de studentene jeg har pratet med hevder at miljøet på jussen i Bergen er preget av en relativt homogen studentmasse. Homogeniteten kommer til uttrykk både i studentenes utseende, personlighetstrekk og adferd. Utseende er det første studentene peker på når de skal forklare meg hvorfor miljøet virker homogent. Med utseende mener de først og fremst at jusstudenter ser like ut fordi de kler seg likt. De er ifølge informantene opptatt av å opprettholde en fasade som ordentlige og anstendige. For å opprettholde denne fasaden er det derfor viktig å kle seg pent. I tillegg til at jusstudentene fremstår som like i utseende har de også like mål, ambisjoner og forventninger. Med dette mener informantene at jusstudenter flest har høye forventninger til seg selv om å yte godt og oppnå gode resultater på eksamen. For å få gode resultater på eksamen, må man etter informantenes mening bruke mye tid på lesesalen, noe studentene flest også gjør.

I det følgende vil jeg i korte trekk presentere studentenes beskrivelser av sine medstudenter. Deretter vil jeg drøfte funnene opp mot tidligere forskning og de ulike sosiologiske perspektivene som det ble redegjort for i kapittel 2 og 3.

5.3.2 Jusstudentenes kleskoder - tilhørighet gjennom klær

Hvis man skal skille ut en jusstudent fra mengden bør man, ifølge informantene, se på hva de har på seg. Jusstudenter er typisk kjennetegnet av at de kler seg pent. Det at de kler seg pent innebærer at de kler seg i plagg som ser ordentlige og anstendige ut. Enkelte peker på at ordentlige klær er nystrøkne skjorter (gjerne blå), pene jeans, bukser og fine sko (Mari, Intervju 1, s.9; Ole, Intervju 8, s.15). Man slenger ikke bare på seg noe om morgenen. Klesstilen ser gjennomtenkt og forseggjort ut. Det å kle seg pent fremgår av intervjuene som en slags uskreven regel, noe som alle bare gjør. For å eksemplifisere dette trekker jusstudentene frem joggebuksen. Joggebuksen er ifølge informantene noe en jusstudent aldri kunne gått med. Bendik forklarer det slik:

> *«Det er sånn at du må, du går ikke i joggebukse akkurat. Men det tror jeg er litt med folkene og da. Du kan jo sikkert gjøre det, det er bare hva du vil selv. Men mange av de folkene som går der vil jo gjerne ta seg ut liksom. Så jeg tror folk gjør det av fri vilje. […] hvis du bare driter i det og vil gå med joggebukse, så kan du jo gjøre det, men du føler deg sikkert litt utenfor da, hvis du hadde gjort det. Så det er vell derfor at folk ikke gjør det»* (Bendik, intervju 3, s.14).

Som Bendik forklarer det, er det teoretisk mulig å ikle seg joggebukse på jussen. Men siden «folkene som går der» liker å ta seg ut, bør man ikke komme i joggebukse med mindre man vil skille seg ut. Det å skille seg ut fremgår av dette sitatet som synonymt med å være utenfor. Siden ingen ønsker å være utenfor, er det derfor ingen som stiller i joggebukse på jussen. Bendik viser hvordan det *å ta seg ut* er noe som står sterkt på jussen. Og siden de fleste liker å ta seg ut, bør man også selv etterstrebe det samme, med mindre man vil bli sett på som annerledes.

Det at det ikke er ønskelig å fremstå som annerledes er også noe som går igjen i intervjuene. Man ønsker å passe inn og å være en del av mengden, noe som innebærer at man blant annet følger de uskrevne reglene for «å kle seg» og «te seg». Mari, som studerte på et annet fakultet tidligere, forteller meg at da hun gikk der kunne hun godt ikle seg treningstøy hvis hun skulle

på trening etter forelesning, eller rett og slett ikke orket å kle seg opp. Hun ville derimot ikke ha stilt opp i treningstøy på jussen, ettersom jussen har et mer «pyntet miljø» (Intervju 4, s.12):

> *«På jussen er man veldig opptatt av fasade! At folk liksom, at du ikke skal bli sett på som annerledes, og at du må være pen i tøyet og alt mulig sånn. Og liksom ikke skal skille deg så mye ut da, tenker jeg. Du skal ikke skille deg så mye ut på jussen, og det er sikkert ikke så bra. Burde jo ha litt forskjellige typer mennesker»* (ibid, s.21).

Slik Mari beskriver det, er jusstudentene opptatt av fasade. Ved å kle seg pent opprettholder man fasaden. Det fremstår også som en slags «plikt» å kle seg pent og å ikke skille seg ut: «du må være pen i tøyet» og «Du skal ikke skille deg så mye ut». Mari legger også til at jussen burde bestå av litt forskjellige mennesker, og at det sikkert ikke er så bra at man ikke skal skille seg så mye ut. Denne setningen indikerer at Mari er bevisst på at det er lite mangfold på jussen, som hun tenker at kanskje ikke er så bra. Til tross for dette velger Mari å ikke ikle seg treningstøy på jussen for å unngå å skille seg ut, og for å handle i tråd med den kleskoden som gjelder på jussen.

Sofie, en annen informant som også har studert noe annet tidligere, har i likhet med Mari den samme oppfatningen av at det ikke er akseptabelt å skille seg så mye ut på jussen. Hun forklarer det slik:

> «[…] *Men altså når jeg studerte før så følte jeg det var mye mer slingringsmonn for å være seg selv. Det var litt mer åpent, litt mer akseptabelt. Det var litt mer ålreit å komme med joggebukse på skolen. Altså bare de tingene. Du ble litt mer akseptert for den du var, istedenfor; åh gud det er hun rare, eller det er hun som ikke følger de sosial normene på jussen»* (Intervju 3, s.22).

I møte med jussen må Sofie ta i bruk en annen side ved seg selv for å passe inn. Da hun studerte tidligere trengte hun ikke i like stor grad å tenke over hvilket inntrykk hun avga, da dette miljøet ikke hadde like strenge regler for hvordan man blant annet skulle kle seg. I møte med jussen føler hun derimot at hun blir sett på som rar hvis hun ikke følger de sosiale normene.

5.3.3 Jusstudentenes ambisjoner, mål og forventinger

I tillegg til at jusstudentene kler seg pent har de også det til felles at de er flinke, ambisiøse og hardtarbeidende. Det at alle jusstudenter er flinke forklarer de med utgangspunkt i karakterer. Siden poenggrensene for å komme inn på jusstudiet ligger over 5.0 betyr dette at alle som kommer inn på jusstudiet har veldig gode karakterer fra videregående skole (Samordnaopptak, 2017). Informantene forteller meg at den jevne jusstudent også er veldig opptatt av karakterer. De aller fleste ønsker å oppnå toppkarakterer på hver eksamen.

I tillegg til at informantene beskriver jusstudentene generelt som ambisiøse, fremstår de også som ambisiøse selv. Dette kommer til uttrykk ved at de alle stiller veldig høye krav til egne prestasjoner og resultater. Syv av informantene forteller meg at de har høye forventninger til seg selv om å gjøre det veldig bra. Fire av disse knytter også forventningene sine direkte til karakterer og sier de ikke er ordentlig fornøyd ved mindre de får karakteren B på eksamen:

> *«Altså jeg har jo høye forventninger om å få, altså, få et best mulig resultat på eksamen, men det er ikke sånn at jeg blir kjempe lei meg hvis jeg får en C innimellom. Det går greit. I hvert fall hvis det ikke er et så viktig fag. Ja.. men jeg vil jo på en måte. Jeg har jo en forventning om å….få over 3,5 i snitt. Ja altså over B-snitt da»* (Vilde, Intervju 2, s.4-5).

Vilde sier at hennes forventninger er høye. Hun har et konkret mål om å få over 3,5, altså over B-snitt. Slik Vilde forklarer det virker det som at C er en lite ønskelig karakter. Hun sier hun ikke blir kjempe lei seg hvis hun får det innimellom, og da gjerne i fag som hun ikke anser som så viktige. Men det er ikke C-er hun vil ha. Hun vil ha over B i snitt, noe hun forventer at hun skal få til.

For å få gode karakterer må studentene bruke mye tid på lesesalen. Flere poengterer at da de begynte på jusstudiet ga foreleserne dem inntrykk av at de burde bruke minst 37 timer i uken på studiene, tilsvarende en vanlig arbeidsuke. De fleste studentene jeg har snakket med forholder seg til dette. De kommer på skolen i åtte/ni-tiden og drar hjem mellom klokken fire og klokken seks, stort sett hver ukedag. Enkelte føler også at de må sitte og lese i helgene for at de skal komme a jour med arbeidet. Når det nærmer seg eksamen økes antallet lesetimer per dag til mellom ti og fjorten timer. Eksamensperioden begynner for de fleste to til tre uker før eksamensdato. Siden jusstudiet er strukturert på en slik måte at man gjennomfører et og et

fag av gangen før man begynner på et nytt fag, har jusstudentene eksamener relativt hyppig, omtrent annen hver måned (UiB, u.å.a; UiB, u.å.b).

Kristine, som har studert juss en god stund nå, er en av de som bruker svært mye tid på studiene. I tillegg til å være på skolen i omlag åtte timer hver dag, bruker hun også tid på å lese pensum når hun kommer hjem fra skolen, i tillegg til å lese i helgene. Hun forteller meg at i hennes vennegjeng er dette relativt vanlig. Kristine er opptatt av å yte godt og å få gode resultater på eksamen, og hun mener derfor at hun må lese mye. Hun synes derfor det er vanskelig å ta seg fri fra studiene: « […] *hvis jeg ikke har noen spesielle planer og har muligheten til å lese så føler jeg jo det presset at jeg må gjøre det. Det skal jeg innrømme*» (Intervju 6, s.4). Kristine forteller meg altså at hun føler et press på at hun må lese hvis hun har muligheten, eller ikke har noen andre planer. Dette «lesepresset» er noe flere av informantene forteller om. Både Mari og Sofie forteller meg at til tross for at de leser mye og bruker mye tid på studiene, så føler de at de ikke gjør nok. De kunne alltid ha lest mer. Denne tanken om at man bør lese mer enn det man gjør ser ut til å henge sammen med at det er en kultur for å lese mye på jussen. Samtlige studenter trekker frem at stort sett alle jusstudenter leser mye og lenge hver dag. Bendik forklarer det slik:

> *«Ja du merker det at det liksom, folk jobber. Jeg vet ikke helt hvordan du skal forklare det, men altså, fordi alle seminarrommene er jo som regel fullbooket, mange sitter på lesesalen, du kjenner igjen folk, de samme og… ja så folk jobber i hvert fall. Så da føler du selv at du må det. Her må du henge i liksom, for å henge med»* (Bendik, Intervju 3, s.11).

Bendik merker at folk jobber og leser mye, da han har observert at de samme personene sitter på lesesalen og at seminarrommene alltid er fullbooket. Dette indikerer at jusstudentene er ofte og mye på fakultetet. Bendik føler derfor også han han må være mye på jussen og bruke tiden sin på å lese, som han sier: han må henge i for å henge med. Dette sitatet indikerer også at det er en konkurranse mellom studentene. Hvis man ikke selv også jobber og leser mye vil man falle bakpå, hvilket ikke er ønskelig da jusstudentene vil ha gode karakterer. Det virker derfor som at de tilpasser seg hverandres lesemengde for å ikke tape i konkurrensen om de beste karakterene. Denne konkurransen er også noe Carl har merket seg:

> *«[…] det er generelt veldig mange flinke og ambisiøse folk på jussen som forventer mye av seg selv og vil oppnår store ting i livet. Og når alle sitter med den følelsen så danner det seg*

selvfølgelig et ganske sånt kompetitivt miljø da mellom studentene, tror jeg. Gjerne uten at det blir veldig tydelig sagt studenter i mellom» (Carl, Intervju 5, s.9).

Carl mener altså at det kompetitive miljøet er en konsekvens av at det er samlet mange flinke og ambisiøse mennesker på et sted. Når alle strekker seg etter de samme målene skapes det en konkurranse innad i miljøet. Siden konkurransen ikke er tydelig uttalt studentene seg imellom, spør jeg ham videre om hvordan det kompetitive miljøet kommer til uttrykk. Han svarer følgende:

«I varierende grad egentlig. Det er mest i form av det at studenter gjerne sitter og jobber veldig mye. Ofte sånn at andre kan se det. For hvis du sitter og jobber uten at noen kan se det så teller det på en måte ikke like mye. Så det kan kanskje være en måte å hausse hverandre opp litt på da" (Carl, Intervju 5, s.9).

Det kompetitive miljøet kommer altså til uttrykk ved at folk sitter «veldig mye» og jobber med studiene. Det som også er interessant å merke seg med Carls beskrivelse er at han anser det som viktig å bli sett når man jobber. Hvis ingen ser deg så teller det ikke like mye. Dette kan tolkes som en slags fasadeorientering, hvor studentene er opptatt av å demonstrere kompetanse (lese mye så folk ser det) og ikke bare være kompetente (få gode karakterer). Ved å sitte lenge, slik at andre ser det, blir man oppfattet som flink og strukturert - som en som får gode karakterer.

De beskrivelsene jusstudentene har av sine medstudenter stemmer godt over ens med det inntrykket de ansatte på fakultetet har. Også de hevder at menneskетypene som trekkes mot jusstudiet er kjennetegnet av å være vellykkede, hardtarbeidende, flinke og ambisiøse (Ansatt1, Intervju 9, s.2; Ansatt 2, Intervju 10, s.2-5). Studentene som rekrutteres til jusstudiet er også videregående skoleelever med et veldig høyt karaktersnitt (ibid) som gjerne kommer fra bemidlede hjem i den øvre middelklassen (Ansatt 1, Intervju 9, s.2). Ansatt 1 mener at høyere og høyere poenggrenser medfører en stadig skjevere rekruttering, noe som også gjør at studentmassen blir mer og mer ensartet. Ansatt 1 mener også, på lik linje med studentene, at homogeniteten kan føre til at det vil oppleves vanskeligere å passe inn for dem som ikke føler seg hjemme i et slikt miljø:

«Ja. Altså når jeg selv studerte juss så, det er jo selvfølgelig farlig å sammenlikne med at alt var annerledes før, men jeg har inntrykk av at det da var flere grupperinger. Sånn at det var nok lettere for de som da ikke passet inn i en gruppe og finne en annen gruppe. Men så hvis en gruppe vellykkede, bemidlede studenter med merkeklær og nye pc-er og laptoper blir veldig dominerende, så kan det nok fort bli mer ensomt for de som ikke føler seg hjemme i den gruppen» (Ansatt 1, intervju 9, s.3).

5.3.4 Hvordan forstå det homogene studentmiljøet?

Jusstudentene ser altså på seg selv som like mennesketyper. De kler seg likt, har like mål, forventninger og ambisjoner, og strekker seg langt for å få de beste karakterene. Men hva er det egentlig som gjør at jusstudentene fremstår som så like?

Ser vi funnene i lys av Berger og Luckmann (2011[1966]) fenomenologiske tilnærming kan homogeniteten forstås som prosesser av eksternalisering, objektivering og internalisering. Jusstudentene eksternaliserer (skaper og gjenskaper) den virkeligheten de er en del av. Det miljøet de er en del av fremstår som en objektiv virkelighet, ved at subjektive prosesser (måten de er på, uttrykker seg på, går kledd) blir eksternalisert og gjort objektiv (s.40). Den objektive virkeligheten, som studentene får presentert gjennom de generaliserte andre (sine medstudenter) og signifikante (venner på jussen) andres roller og holdninger, har studentene tatt opp i seg, (internalisert) og gjort til sin egen virkelighetsforståelse; på jussen kler man seg ordentlig, man er hardtarbeidende og man har høye mål og ambisjoner om å få gode karakterer. Dette adferdsmønsteret er institusjonalisert, som vil at de overordnede strukturene i institusjonen kanaliserer adferden i en bestemt retning (s.70). Eksempelvis er faget juss strukturer på en slik måte at eksamener gjennomføres hyppig, omtrent hver andre måned. I tillegg har studentene oppmøteplikt i arbeidsgrupper og storgrupper, samt hyppige innleveringer av kursoppgaver, og obligatoriske oppgaver i enkelte emner (inntil 25 % avvik fra full deltagelse aksepteres) (UiB u.å.a; UiB, u.å.b). Dette leder studentene inn i et adferdsmønster hvor de leser mye og ofte. Det er ikke slik at studentene må lese mye og ofte, men eksternaliseringen av karakterers viktighet, gjør at studentene leser mye og ofte fordi de ønsker gode karakterer. Det å tre inn i en rolle som jusstudent kanaliserer også adferden i en bestemt retning, fordi det finnes standarder for hvordan man skal utføre denne rollen. Rollen som jusstudent er definert som å være flink, hardtarbeidende og velkledd. Når denne rollen er definert «er det ikke lengre valgfritt om man vil bøye seg for den sosialt definerte standarden eller ikke» (Berger & Luckmann, 2011[1966],s.87). Som informantene sier selv vil man bli oppfattet som rar eller annerledes om man kommer i joggebukse, da en jusstudents rolle

innebærer å kle seg ordentlig. Ved å se seg selv gjennom den generaliserte andres øyne og ta opp i seg den standarden som eksternaliseres ledes jusstudentene inn i en institusjonalisert og homogenisert rolle.

Homogeniteten kan også forstås med utgangspunkt i Bourdieus habitusbegrep, da ensartetheten kan være et uttrykk for at majoriteten av jusstudentene kommer fra høyt utdannede familier. Som vist i kontekstkapittelet er det i dag relativt vanskelig å få adgang til jusstudiet grunnet høye poenggrenser (Samordnaopptak, 2017). De studentene som får plass har derfor svært gode karakterer fra videregående skole, noe informantene selv også påpeker. Tidligere forskning har vist at prestasjonsforskjeller har en sammenheng med sosial bakgrunn da de som har foreldre med høy utdanning oftere gjør det bedre enn dem som har foreldre med lav utdannelse (Hansen, 2005; Helland, 2013a; Ekren, 2014). Videregåendeskoleelever med høy sosial bakgrunn, målt med utgangspunkt i foreldrenes utdanningsnivå og inntekt, velger også oftere å søke seg inn på såkalte elitefag eller profesjonsstudier (Hansen, 1999). Majoriteten av studentene som søker seg inn på jusstudiet i Norge har foreldre med høy utdanning. 70 prosent har en far med høyere utdanning og 65 prosent har en mor med høyere utdanning (Wiers-Jenssen et.al, 2014, s.29).

Høy utdanning betyr, ifølge Bourdieu, at man har ervervet høy kulturell kapital. Siden majoriteten av jusstudentene har foreldre med høy kulturell kapital (av betydningen institusjonalisert og kroppsliggjort), har de selv blitt stimulert til å ha verdier, interesser, holdninger og smak som er i tråd med den posisjonen de innehar. Med kulturell kapital som utgangspunkt kan dette bety at majoriteten av studentene deler en felles referanseramme, eller kroppslige disposisjoner (habitus). Disse kroppslige disposisjonene gir seg uttrykk i deres karaktertrekk, utseende, dannelse osv.; rett og slett måten å være på (Bourdieu, 2006a, 2006b). Habitus fostrer frem en felles, kollektiv, representasjon av verden, som tas for gitt av dem som deler posisjon i det sosiale rommet. De som deler habitus klassifiserer seg selv som en del av de andre basert på felles preferanser og forventinger. En fortolkning i tråd med Bourdieus tenkning er at majoriteten av jusstudentene oppleves som like i utseende (klær) og væremåte (felles mål, ambisjoner og forventninger) nettopp fordi de deler habitus. På den andre siden viser sitatene hvordan enkelte ikke klassifiserer seg som en del av de andre, men heller prøver å tilpasse seg majoritetens smak og væremåter.

Ser vi funnene i lys av Goffman (1992[1959]) sitt dramaturgiske perspektiv så er jusstudentene opptatt av å leve opp til de forventningene og normene de anser som gjeldende på jussen. Flere av sitatene viser at det er en slags plikt eller et ideal å kle seg pent, lese mye

og få gode karakterer. Det poengteres også at jusstudentene er opptatt av fasade, og at de er opptatt av å styre de inntrykkene de gir sine medstudenter. Slik jeg fortolker det brukes blant annet klær som en markør for sosial tilhørighet. Klær er en del av vår *personlige fasade* som vi nyttiggjør oss i interaksjon med andre mennesker. Vi bruker klær som et slikt uttrykksmiddel for å si noe om hvem vi er, eller ønsker å være, i andres øyne. Det samme kan sies om det å lese mye. Det å lese mye fremgår også som en slags opptreden. Slik Carl beskriver det teller ikke lesningen med mindre andre kan se det. Ved å sitte lenge og konsentrert på lesesalen slik at andre kan se det, fremstår man som hardtarbeidende og flink. Ved å følge de normene, forventningene og kodene som gjør seg gjeldende på jussen styrer jusstudentene de inntrykkene de ønsker å gi til sine medstudenter. Både det å være velkledd og hardtarbeidende fremgår av intervjuene som institusjonaliserte, «kollektive» fasader som jusstudentene er seg bevisst og samtidig etterstreber å følge. Det at fasadene er gjort kollektive kan bidra til å forklare hvorfor jusstudentene opplever sine medstudenter som homogene. Det kan også bidra til å forklare hvorfor enkelte anser det som vanskelig å være annerledes på jussen. Hvis man ikke handler i tråd med det som er forventet av en blir man oppfattet som rar eller annerledes. Streben etter å passe inn, eller å føle tilhørighet til en gruppe, er i følge Deci og Ryan (2000) et grunnleggende menneskelig behov. Vi mennesker er sosiale vesen som søker nærhet og trygghet i miljøet rundt oss. Vi ønsker å passe inn og bli godt likt. For å få tilfredsstilt behovet for tilhørighet tilpasser studentene sin opptreden ved å opprettholde den idealiserte fasaden. Mari tar for eksempel ikke på seg treningstøy og Sofie ikler seg ikke joggebukse. Når de er frontstage, altså på universitetet, går de inn i rollen som flinke, hardarbeidene og velkledde studenter.

Det at studentene har idealisert visse uskrevne regler for hva det innebærer å være en jusstudent, kombinert med at mange flinke og ambisiøse folk er samlet på et sted, skaper en spenning innad i miljøet. Denne spenningen utkrystalliserer seg som en intern konkurranse som av studentene defineres som *karakterpress*.

5.4 Karakterpress

Karakterpresset ble fort et av hovedtemaene i intervjusituasjonen. Som nevnt i metodekapittelet var det å få innsikt i hvordan studentene forsto og opplevde karakterpresset et mål med studien, samtidig som det var et mål at studentene selv skulle få definere innholdet

i sitt miljø uten at denne føringen ble lagt på forhånd. Det var derfor svært interessant hvordan samtlige tok opp karakterpress som et kjennetegn ved miljøet, på eget initiativ.

Slik det fremgår av intervjuene beskrives karakterpresset som et sammensatt fenomen som opprettholdes i miljøet av studentene selv. Karakterpresset beskrives som et karakterjag hvor jusstudentene etterstreber toppkarakterer og hvor det i realiteten er et klart mindretall som oppnår dette. Studentene fortolker karakterpresset som en konsekvens av andres og egne forventninger knyttet til hva det innebærer å være en god jusstudent.

I dette avsnittet skal studentenes fortolkning av karakterpresset presenteres. I den første delen rettes fokuset mot studentenes forklaringer på karakterpressets eksistens. Deretter rettes fokuset mot hvordan karakterpresset opprettholdes som et sosialt fenomen på gruppenivå. Her har jeg valgt å vektlegge studentenes beskrivelser av hvordan karakterpresset generelt kommer til uttrykk i miljøet og hvordan det i spesifikke situasjoner, som før og etter eksamen, oppleves som ekstra sterkt. Jeg vil så gjøre rede for hvordan studentene håndterer det å ikke leve opp til idealet, samt hvordan de beskytter seg mot og håndterer karakterpresset.

5.4.1 Karakterpress som et sosialt fenomen

Som vist i de foregående avsnittene er miljøet på jussen preget av en homogen studentmasse som strekker seg etter de samme målene. Målet om å oppnå de beste resultatene på eksamen bidrar spesielt til å skape et kompetitivt miljø på jussen som munner ut i et karakterpress. Informantene forteller meg at karakterjaget startet allerede i første semester da de fikk høre av sine medstudenter hvor viktig det var at de fikk A-er og B-er for at de skulle få seg jobb i etterkant av studiene. Samtlige av informantene avviser at man må ha B-snitt eller bedre for å få seg jobb, men de tror likevel at dette er hovedgrunnen til at karakterpresset på jussen oppleves som reelt:

> «*Jeg tror en stor grunn til [karakterpresset] er at det har dannet seg et sånn rykte på jussen om at man får seg ikke jobb som jurist ved mindre man har bare B-er og A-er. Og at hvis man ikke har det så kommer man til å slite når man skal inn i jobbmarkedet, noe som selvfølgelig ikke stemmer i praksis. For det viser seg jo at de fleste jusstudenter får jo faktisk jobb til og med før de er ferdig utdannet. Så det er en sånn myte som har begynt å feste seg tror jeg hos en del jusstudenter»* (Carl, Intervju 5, s.5).

Det at denne myten har satt seg i kroppen på jusstudentene må ifølge informantene spesielt ses i lys av to ting. For det første mener de at de signalene jusstudentene får fra

arbeidsmarkedet er hovedforklaringen på karakterpressets eksistens. Hva arbeidsmarkedsmarkedet ser etter i sine fremtidige ansatte er noe jusstudentene får erfare på arbeidslivsdagene. Arbeidslivsdagene er en tilstelning som avholdes på jussen hvert år og som skal fungere som et bindeledd mellom arbeidsmarkedet og jusstudentene. For det andre ser det ut som at studentenes forestillinger og forventinger rundt karakterers betydning for fremtiden har en innvirkning på dynamikken i miljøet. Forventningene knyttet til hva det innebærer å være en god jusstudent ser ut til å fostre frem en kompetitiv adferd som bidrar til å opprettholde og i enkelte tilfeller forsterke opplevelsen av karakterpress. Som de neste avsnittene skal vise er karakterpresset et sosialt og institusjonalisert fenomen som både oppstår og opprettholdes gjennom interaksjon og formidling av forventninger fra arbeidsmarkedet og fra medstudenter.

5.4.2 Konkurransen om de beste jobbene

Karakterer har mye å si for juristenes, og spesielt advokatenes, fremtidige yrkesliv og karriere (Hansen, 2000; Bahus, 2001). Til tross for at om lag 9 av 10 uteksaminerte jurister får seg jobb allerede et halvt år etter uteksaminering (Wiers-Jenssen et.al, 2014), har karakterer stor betydning for hvilken type jobb og inntektsnivå en kan vente seg i fremtiden (Mastekaasa, 2000; Hansen, 2001; Barth & Schøne, 2012).

Det fremgår av intervjuene at studentene har et bevisst forhold til karakterers betydning for hvilken type jobber man kan forvente seg. Samtlige forteller meg at hvis man vil ha jobb i et stort advokatfirma eller besitte en av de mest ettertraktede offentlige stillingene må man ha svært gode karakterer, tilsvarende B-snitt eller bedre. Flere påpeker også at den første jobben man får etter uteksaminering, ikke vil definere hele ens yrkeskarriere, men uten toppkarakterer må man ta den «skitne omveien» eller jobbe seg fra «gulvet» og opp. Vilde forteller meg eksempelvis at det er et rykte på jussen som sier at hvis man skulle ende opp med D i snitt så kan man kun få jobb i kommunen. Det å jobbe i kommunen er svært lite ettertraktet da både lønnen og statusen er lav (Intervju 2, s.9).

Det at man må ha svært gode karakterer for å få seg de beste jobbene er noe som i stor grad blir uttrykt på arbeidslivsdagene. Arbeidslivsdagene er jussens egen karrieredag hvor ulike bedrifter i offentlig- og privat sektor står på stand samt holder bedriftspresentasjoner på det juridiske fakultet (Arbeidslivsdagene u.å. a). Arbeidslivsdagene er et studentdrevet arrangement som har som formål å fungere som et bindeledd mellom jusstudiene og

arbeidslivet (ibid). De offentlige- og de private aktørene er tildelt hver sine dager hvor de har aulaen (kantineområdet) på fakultetet til disposisjon for å sette opp stand. Hvilke bedrifter og arbeidsplasser som er til stede varierer fra år til år. Noen av de offentlige aktørene som var representert på Arbeidslivsdagene i år, 2018, var Fiskeridirektoratet, Finansdepartementet, NAV, Skatteetaten, Politiet og Regjeringsadvokaten (Arbeidslivsdagene u.å. b). På den private dagen stilte ulike advokatfirmaer som Deloitte, Grette, Thommessen, Wikborg Rein, Selmer og Sands (ibid). Mange av aktørene som stiller på arbeidslivsdagene tilbyr traineeships/praktikantordninger til studentene. Dette gjelder spesielt de private aktørene (Arbeidslivsdagene u.å. c). Studentene har her mulighet til å levere fra seg CV-, søknad og karakterutskrift til fem ulike aktører på den private dagen. Kvoten er satt til fem søknader per student med den hensikt *«å motvirke tendensen til at noen studenter får et uforholdsmessig antall av intervjuplassene, av hensyn til både aktørene og de andre studentene»* (Arbeidslivsdagene u.å. d).

Det å få tilbud om praktikantopphold eller traineeplass er ifølge informantene svært ettertraktet på jussen. Hvis man først har hatt trainee vil veien inn til arbeidsmarkedet, og da gjerne inn i den mest ettertraktede delen av arbeidsmarkedet, være kortere. Antallet trainee-stillinger er derimot begrenset. Ifølge informantene er det kun de flinkeste, altså studenter som har tilnærmet B-snitt, som blir vurdert som kandidat for en slik stilling:

> *«[…] du må ha best mulig snitt, eller du må ha, ja tilnærmet B i snitt for å i det hele tatt å bli vurdert til intervju. Og det tror jeg blir en litt sånn intern konkurranse for studentene på jussen da. Selv om de ikke snakker høyt om det nødvendigvis. Men at mange føler på at; åh, jeg må vise at jeg er godt nok! - og derfor få et intervju og eventuelt en traineestilling hos en av de store da»* (Kristine, intervju 6, s.2).

Slik Kristine beskriver det er arbeidslivsdagene en arena hvor det utfolder seg en konkurranse studentene imellom som det ikke snakkes høyt om. Denne konkurransen går ut på å demonstrere sin kompetanse gjennom å vise til sine prestasjoner. Hvis man skal være god nok må man kunne vise frem et karakterkort som har overvekt av B-er. Hvis man har dette er man god nok til å få et intervju og da forhåpentligvis også en traineestilling.

Den private dagen fremgår av intervjuene som den mest populære dagen. For det første er det i all hovedsak de private bedriftene som tilbyr studentene traineeopphold, og for det andre er det mer prestisje å jobbe for et advokatfirma enn å jobbe for en offentlig aktør. Det at det er mer prestisje å jobbe for et advokatfirma begrunnes både med utgangspunkt i inntekt og

status, men også det overnevnte poenget – at når man først har kommet seg inn så er man med stor sannsynlighet inne. Da slipper man å ta den «skitne omveien» og jobbe seg oppover. De studentene som velger å stille på denne dagen ønsker derfor å gjøre et godt inntrykk på sine mulige fremtidige arbeidsgivere. De kler seg pent og har på forhånd printet ut karakterutskrift og søknad.

På den private dagen opplever enkelte av informantene stemningen på fakultetet som trykket. Det er en intens dag hvor ens kompetanse, objektivert som karakterer, blir tatt opp til vurdering. Kristine, som har fått tilbud og takket ja til en traineestilling i et advokatfirma, sier at hun har lyst til å legge seg ned å gråte når hun kommer hjem fra arrangementet:

> *«Ja jeg har vært med på [arbeidslivsdagene] og både jeg og andre har følt liksom at du kommer hjem fra den dagen og du har lyst til å legge deg ned å gråte! […] det er veldig intenst. Du skal kle deg fint du skal se litt sånn advokat-aktig ut, og du skal levere karakterene dine, søknaden din. Også er det egentlig en vurdering, ja er du god nok til dette her, duger du liksom? Jeg føler, jeg tror mange føler veldig på at det er en sånn type vurdering av deg da»* (intervju 6, s.9).

Vurderingen kombinert med vissheten om at kun de beste faktisk blir vurdert, bidrar til å forsterke den interne konkurransen studentene i mellom. Det at karakterer blir forfektet som ens viktigste middel i denne kampen gjør at flere av informantene føler seg usikker på sin egen kompetanse:

> «*Nei personlig så synes jeg det var egentlig ganske, jeg synes faktisk det var ganske kjipt i våres husker jeg. Ja, jeg tenkte på det. For jeg viste jo selv at jeg hadde flest C-er på… at jeg hadde fått flest C-er. Og da vet du at du ikke har noe sjans på alle de, du har ikke sjans på en måte på noe trainees da, hos alle de som står der. Fordi de store firmaene de er såpass flinke, eller de tar jo stort sett, ja B-snitt er utgangspunktet da. […]»* (Tobias, Intervju 7, s.13).

Tobias uttrykker ovenfor meg at han syntes det var kjipt å være på arbeidslivsdagene sist han var der. Dette begrunner han med utgangspunkt i at han ikke har gode nok karakterer til å få trainee. Siden han har flest C-er er han ikke flink nok i disse firmaenes øyne og han vet derfor at det ikke er noe vits i å søke. Det at vurdering av ens kompetanse, eller rettere sagt karakterer, er det som står i fokus denne dagen fører til at enkelte ser seg selv som mindre kompetente, at de ikke er «flinke nok». Det fører også til at enkelte skygger banen denne dagen:

> *«Ja, jeg har ikke deltatt i veldig stor grad på [arbeidslivsdagene] selv må jeg innrømme. Fordi, det jeg har hørt av andre i alle fall, er at der kommer det karakterjaget veldig klart til uttrykk. Fordi der er det på en måte veldig om å gjøre å presentere seg selv på en best mulig måte, nesten selge seg selv for de bedriftene som kommer. Og da er det nesten sånn, først til møllen, hvem har best karakterer, hvem er mest attraktiv for arbeidsgiverne og sånn ting, så det er på en måte et rotterace der da som jeg ikke er så veldig lysten på å delta i, i så stor grad. Så jeg har egentlig skygget banen litt når det har kommet opp»* (Carl, Intervju 5, s.10).

Carl beskriver arbeidslivsdagene som et rotterace som han selv ikke har lyst til å delta i. Dette rotteracet fremstår, igjen, som en konkurranse hvor målet er å «selge seg selv» ved å presentere seg på en best mulig måte. De som har best karakterer er de som fremstår som mest attraktive for arbeidsgiveren og som dermed vinner i konkurransen om et traineeopphold.

Til tross for at arbeidslivsdagene skal fungere som en arena hvor studentene kan knytte tettere kontakt til arbeidslivet så opplever informantene altså arbeidslivsdagene som en arena for konkurranse hvor karakterpresset blir enda tydeligere. De mener at de private aktørene må ta en del av skylden for at karakterpresset oppleves sterkt på jussen. Vilde sier følgende: *«Den største forklaringsfaktoren på [karakterpresset] tror jeg er det at det er de største advokatfirmaene som er ofte på jussen da. Og de har skapt et inntrykk av at på en måte, hvis man ikke har det og det karaktersnittet så er man doomed»* (Vilde, intervju 2, s.10).

Ved kun å vurdere søkere med gode karakterer, sender bedriftene ut et signal til studentene om at ens eksamensresultater er det aller viktigste for ens fremtidige jobbutsikter. Som tidligere vist avviser informantene at man må ha toppkarakterer for å få seg jobb. Til tross for dette ser det ut som at mange likevel har tatt opp i seg de signalene som sendes på arbeidslivsdagene. Sofie som straks skal starte jobbsøkerprosessen uttrykker stor usikkerhet rundt sin egen fremtid: *«[…] Men når jeg sitter nå og snart skal søke jobb, jeg er grisestresset! Jeg sitter med en forventning om at jeg ikke kommer til å få jobb. Så det ligger jo i underbevisstheten min og kverner fordi du har fått det inn med, så mange ganger at du er ikke tilstrekkelig»* (Sofie, Intervju 4, s.10).

Sofie uttrykker med andre ord at siden hun selv har fått høre eller erfare at hun ikke er tilstrekkelig, så vil hun ikke få seg jobb. Hun vet selv at de aller fleste får seg jobb relativt raskt etter uteksaminering, men siden arbeidsmarkedet forfekter at gode karakterer er det eneste som teller blir hun usikker på sin egen fremtid på jobbmarkedet.

Advokatfirmaenes dominans og synlighet på jussen bidrar altså til å skape et bilde av at karakterer er det viktigste middelet studenten har i kampen om arbeidsplassene. I tillegg til dette mener informantene at advokatfirmaene bidrar til å skape et skjevt bilde av arbeidsmarkedet. De forteller meg at de private aktørene har størst ressurser. De har flotte stands og deler ut flotte gratis «merch» eller «goodiebags» med advokatfirmaets egen logo på. De private aktørenes dominans og ressursbruk gjør dem mer synlige, noe som gjør at de offentlige aktørene kommer i skyggen. Dette gir, ifølge informantene, studentene et forvrengt og for lite nyansert bilde av arbeidsmarkedet. Dette skjeve bildet mener de at påvirker studentenes ambisjoner og fremtidsplaner. Flere av studentene jeg har snakket med mener nemlig at mange av deres medstudenter har et ønske om å jobbe som advokat, og at de derfor er svært opphengt i å få toppkarakterer: *«[…] Mange har jo sånn de skal bli advokatfullmektig og alt mulig og derfor må de ha A og B. Og derfor så jobber de og hele tiden»* (Bendik, intervju 3, s.5). Ambisjonen om å jobbe innenfor et statusyrke er det også flere av informantene som har selv. Carl ønsker å bli dommer (Intervju 5, s.7) Mari og Kristine ser for seg å bli advokat (Intervju1, s.8; Intervju 6, s.6) og Vilde ønsker å bli politiadvokat (Intervju 2, s.5).

Arbeidslivsdagene blir altså en arena for konkurranse hvor betydningen av ens karakterer står i sentrum. Vinnerne av konkurransen er de studentene som kan vise til gode karakterer, tilnærmet B-snitt eller bedre. Gode karakterer kan gi en umiddelbar gevinst i form av opplæring, erfaring og god økonomisk inntjening som trainee i et advokatfirma. Denne muligheten kan også på sikt gi god avkastning, ettersom et eller flere traineeopphold, øker ens mulighet for å få innpass permanent i et advokatfirma.

Det at det i all hovedsak er de private aktørene og advokatfirmaene som tilbyr traineestillinger/praktikantopphold gjør at disse blir mer synlig for studentene. De private aktørenes dominante posisjon gir dem også muligheten til å definere hva som betegnes som en «god jobb», samt hva som kjennetegner en «dyktig» jusstudent.

De ansatte ser også karakterpresset i sammenheng med arbeidsmarkedet. Ansatt 2 sier i likhet med studentene at det er advokatfirmaene som dominerer, og som bidrar til å forme studentenes ambisjoner:

> *«Ja de store advokatfirmaene er jo de mest populære og som har de flotteste standene og har mest goodies og sånn. Og det er jo de de trekkes mot sant. Men vi har jo og statlige institusjoner, kommune, sivilombudsmannen, altså masse. Vi har jo alle, men de er ikke så*

poppis kan du si. De er ikke så trendy. De er mer trauste, tilsynelatende i alle fall. Altså det er jo ikke det studentene trekkes mot. Det er mer de som står her i fine drakter og høyhælte sko og altså, sant. Som virker veldig vellykket og ordentlig og selvfølgelig, de er helt sikkert kjempe flinke folk, men da føler man seg jo litt underlegen med seg selv hvis man vet at jeg har ikke bare A-er og B-er, jeg har en C her og der. Og da får de litt sånn, jeg kommer aldri til å få jobb. For alle som jobber der og der har jo toppkarakterer. Så det, de ser ikke bredden i det egentlig, de ser bare de som er, ja, de store advokatfirmaene er jo veldig populære sant. Så det er mange som ønsker seg dit, og som tror at de aldri får jobb hvis ikke de kommer seg inn der» (Ansatt 2, Intervju 10, s.6).

Som Ansatt 2 beskriver det, er det de store advokatfirmaene jusstudentene trekkes mot, og som er mest populære. Ansatt 2 begrunner dette med at disse aktørene har flottes stands og mest «goodies» i tillegg til at de som står på stand «virker veldig vellykket og ordentlig». Som følge av advokatfirmaenes popularitet føler studenter med «en C her og der» seg underlegne. Ansatt 2 opplever at disse studentene har en tanke om at de aldri vil få seg jobb, med mindre de får innpass hos disse aktørene. Ansatt 2 mener også at studentene ikke ser «bredden» i arbeidsmarkedet, nettopp fordi advokatfirmaene er så populære.

Ansatt 1 forteller meg at det er de private aktørene på arbeidslivsdagene som i størst grad rekrutterer studenter inn i ulike traineeordninger, og at dette bidrar til karakterpresset på et relativt tidlig stadium på studiet:

«*[…]det er nok advokatene som profilerer det [trainee] mest, og er mest aktive for å rekruttere det de oppfatter som de flinkeste studentene på et ganske tidlig stadium på studie. Og det blir nok oppfattet som et statussymbol blant enkelte da i hvert fall, å ha fått sånne traineeships. Og det skjer jo ikke i fakultetet regi, så det er jo ikke noe vi egentlig kan gjøre så mye med. Og disse advokatfirmaene de rekrutterer jo dessverre utelukkende basert på karakterer og bidrar jo sånn sett ganske klart til et karakterpress også tidlig på studie*» (Ansatt 1, intervju 9, s.8-9).

Ansatt 1 mener også, som studentene, at karakterer har stor betydning for hvilke yrker studentene selekteres inn i etter uteksaminering:

«Altså årsakene til det [karakterpresset] i stor sammenheng, det er jo at vi utdanner mange jurister, både i Bergen og Oslo og Tromsø som skal ut i et arbeidsmarked hvor det er stort behov for jurister. Men det må være lov å si at det er veldig forskjell i hva slags stillinger de juristene går inn i. Det er forskjell på å gå inn som dommer høyt i statsadministrasjonen, advokat i de store firmaene osv., eller på den andre side og sitte med saksbehandling i

underliggende forvaltningsetater. Det er helt, altså både i prestisje og i lønn og i ansvar og i hvor utfordrende og interessent arbeidet er, så er det veldig stor forskjell. Og det gjør jo at det at man er jurist, da må man ha noe å skille på. Og historisk har karakterene da vært veldig viktig, og er det fremdeles» (Ansatt1, Intervju 9, s.9).

Slik Ansatt 1 beskriver det er karakterer en viktig mekanisme i seleksjonen av jurister inn i ulike stillinger. For å kunne skille en god jurist fra en mindre god jurist må man ha noe å skille ut fra- altså karakterer. Ansatt 1 mener også at fakultetet har et samfunnsoppdrag når det gjelder å formidle til arbeidsmarkedet hvilke studenter som utmerker seg, og da fungerer karakterer som det «minst dårlige» alternativet de har til å skille mellom studentene (ibid, s.10).

5.4.3 Hvordan forstå konkurransen?

På arbeidslivsdagene blir studentene presentert for en virkelighet som de internaliserer og gjenskaper som en objektiv virkelighet (Berger & Luckmann, 2011[1966]). Den objektive virkeligheten er at arbeidsmarkedet (for jurister) premierer dem med de beste karakterene og ignorerer resten. Ved å fokusere på karakterer, og forfekte at de kun ønsker studenter med toppkarakterer, gir firmaene tydelig uttrykk for at de kun vil ha de «flinkeste». Det å være flink blir på denne måten sidestilt med å ha toppkarakterer. Som vist i del 5.3.3 er det toppkarakterer studentene vil ha og som de etterstreber å få. Karakteren C fremstår også som en lite ønskelig karakter, og nærmest som en dårlig og ødeleggende karakter for ens muligheter. Tobias uttrykker dette ganske tydelig når han sier at han «ikke har sjans» på en trainee-stilling som følge av at han har overvekt av C-er på sitt karakterkort.

Til tross for at studentene er klar over at de har gode sjanser på arbeidsmarkedet etter uteksaminering, virker det som de har internalisert den objektive virkeligheten som de blir konfrontert med på arbeidslivsdagene, og gjort den til sin egen subjektive virkelighetsforståelse som de tar for gitt (ibid). Dette kommer blant annet til uttrykk i at de har en veldig klar forestilling om karakterers betydning for fremtidige jobber. Til tross for at de avviser påstanden om at man må ha B eller bedre i snitt for å få seg jobb, tar de likevel for gitt at det er slik det er om man vil ha en «god jobb». Har man A- eller B- snitt kan man jobbe i et statusyrke (advokatfirma) og få «kremjobben» rett etter studiet. Har man derimot D-snitt må man ta til takke med et lavstatusyrke, i eksempelvis kommunen, og dermed ta den «skitne omveien» til toppen. Studentene har en tydelig ide om hvilke yrker som bringer med seg

status og høye lønninger og hvilke som ikke gjør det. Advokatfirmaenes synlighet og dominans på arbeidslivsdagene ser også ut til å forsterke studentenes forestilling av hva som er en *god jobb* og hva som er en *mindre god jobb*. Denne forestillingen ser også ut til å påvirke studentenes ambisjoner og fremtidsplaner, da flere av informantene ser for seg å jobbe som advokat eller tre inn i andre statusyrker. De store advokatfirmaene ser altså ut til å få sette standarden for hva det innebærer å være en «god nok» jusstudent, hvilket gjør at de som *ikke har* B-snitt eller bedre *ikke* ser på seg selv som «god nok». Arbeidslivsdagene bidrar også til å fremskynde konkurransen om de beste jobbene, da praktikantopphold øker ens muligheter for ansettelse i etterkant av oppholdet. Konkurransen om de beste jobbene starter altså lenge før studentene faktisk skal ut i arbeidslivet.

Vinnerne av denne konkurransen tenderer til å være de med høy sosial bakgrunn. Som vist i denne oppgavens kontekstkapittel er det de med høy sosial bakgrunn, og da spesielt de med juridisk bakgrunn, som blir premiert både i utdanningssystemet og i arbeidslivet (Mastekaasa, 2000; Hansen, 2000; Hansen 2001; Hansen & Strømme, 2014). I en sammenlikning av jusstudenter med ulik sosial bakgrunn viser det seg at de med juristbakgrunn får de høyeste karakterene, mens de med arbeiderbakgrunn får de laveste karakterene (Hansen 2000, s.167). Forskjellen viser seg også å øke utover i studiekarrieren (ibid, s.176). Dette tyder, i følge Hansen, på at karakterfastsetting har en sammenheng med sosial bakgrunn. Ens sosiale bakgrunn kan ha betydning for hvorvidt man behersker «vage og uformelle sider ved den juridiske kulturen» eller den juridiske «tenkemåten», noe som igjen kan ha betydning for hvilke karakterer en oppnår (s.181). Det at studenter fra høyere sosiale lag premieres i større grad enn de fra lave sosiale lag er i tråd med Bourdieus teoretiske tilnærming. Han mener at ens disposisjoner, habitus, har mye å si for hvor vidt en oppnår suksess eller ikke i utdanningssystemet. I følge Bourdieu reproduseres forskjeller systematisk som en konsekvens av at utdanningssystemet har tatt opp i seg middelklassens kultur (Hansen & Mastekaasa, 2004). Det at enkelte systematisk får bedre karakterer enn andre blir gjerne oppfattet som legitimt, da de tross alt er dyktige. De flinkeste er, ifølge informantene, ofte de som leser mest og som legger mest tid ned i studiene. Investeringen i arbeidet munner ut i gode karakterer, hvilket er fortjent. Følger vi Bourdieu (1996) sitt perspektiv kan forskjeller i eksamensresultater forstås som et resultat av symbolsk vold, altså hvor ulikheter i prestasjoner blir oppfattet som legitime, fremfor å bli oppfattet som dominansforhold. Premieringen skjer ikke på bakgrunn av evner og dyktighet *per se*, men på bakgrunn av evner og dyktighet som er ansett som «riktig» og som er forankret i sosial bakgrunn, som kroppslig kulturell kapital

(Bourdieu, 1996; 2006a). Det er altså de med den riktige habitusen som blir premiert med gode karakterer i utdanningssystemet og som kommer best ut i konkurransen om traineestillinger. Denne gruppen vil også sannsynligvis komme best ut senere i livet, på arbeidsmarkedet, da det er vist at karakterer har stor betydning for ens videre karriere. De med de beste karakterene er de som kommer best ut inntektsmessig, altså som har størst økonomisk avkastning av sin utdannelse (Mastekaasa, 2000; Barth & Schøne, 2012). Inntektsforskjellene mellom de med gode og de med dårligere karakterer ser også ut til å øke utover i yrkeskarrieren (Barth & Schøne, 2012; Hansen & Strømme, 2014, s.51). Utdanningssystemet ser altså ut til å premiere de samme egenskapene som arbeidsmarkedet (Barth & Schøne, 2012), og siden det er de beste jobbene jusstudentene vil ha, blir konkurransen om å få de beste karakterene stor.

Tidligere undersøkelser av jusstudentenes yrkesplaner viser at jusstudenter flest har høye ambisjoner om å arbeide som advokat (Schenck, 2006; Grut et.al, 2011). Som vist i kapittel 2 undersøkte Grut m.fl. (2011) jusstudentene tilhørende Universitetet i Oslo og deres yrkesplaner. Ved å spørre studentene hvilket yrke de så for seg å jobbe i 5, 10 og 20 år etter fullført utdanning, fant de at svært mange hadde lyst til å bli advokat eller jobbe i andre statusyrker. Etter 5 år var det i underkant av 50 prosent som kunne tenke seg å jobbe som advokat, etter ti år 65 prosent og etter 20 år nærmere 55 prosent. Når de inkluderte dommer og jobb i akademisk institusjon fant de at 75,9 prosent ser for seg å jobbe i et slikt statusyrke etter 20 år (s.65). Antallet kvinner og menn under 40 år som faktisk jobber som advokat er tilnærmet 26 prosent (Utdanningsdirektoratet, u.å.).

Informantene i denne undersøkelsen har også et inntrykk av at det er advokatyrket og andre statusyrker jusstudentene i Bergen sikter seg inn mot, og for å få disse jobbene må man ha gode karakterer.

De signalene aktørene på den private dagen sender ut preger ikke bare studentene der og da, under arrangementet. Det er også noe studentene tar med seg inn i hverdagen sin på Dragefjellet, og som fortsetter og prege samspillet studentene i mellom.

5.4.4 Karakterpress og det «beryktede kantinesnittet»

Karakterpresset blir som tidligere nevnt forstått som et karakterjag, hvor flertallet ønsker å markere seg som best ved å få toppkarakterer, men hvor mindretallet faktisk oppnår dette. Som vist er det også et misforhold mellom egne forventninger og ambisjoner og hva som er

realistisk å forvente, både karaktermessig og yrkesmessig. Informantene forteller meg at karakterjaget ikke bare er noe som kommer tydelig frem på arbeidslivsdagene, det er også noe som preger hverdagen deres generelt. Karakterpresset er noe som ligger latent i miljøet og murrer, og som skaper en spenning som påvirker samspillet studentene imellom. Denne spenningen kommer blant annet til uttrykk gjennom at jusstudentene er opptatt av å lese mye. Som vist i avsnitt 5.3.3 leser studentene mye og lenge fordi de ønsker gode karakterer. Det at de leser mye og lenge fremgår også som et symptom på karakterpresset og på den konkurransen karakterjaget skaper. Som Bendik sier «må man henge i for å henge med», hvilket også flertallet av informantene gjør selv, og mener at deres medstudenter gjør. Lesepresset bør altså ses i sammenheng med at de fleste jusstudenter er flinke og ambisiøse og at de strekker seg langt for å få A-er og B-er. Det bør også, ifølge enkelte informanter, ses i sammenheng med at det har dannet seg et rykte på jussen om at C er en dårlig karakter. Ole uttrykker det slik:

> «[…] *altså hvis vi skal snakke om dette såkalte karakterpresset så er det jo liksom laget en helt sånn idiotisk, om jeg får si det, ide om at det som er den absolutt mest vanlige karakteren på jussen som er C, at det er en dårlig karakter. Og det er jo helt feil! Det er helt latterlig rett og slett! For det første er det et av de vanskeligste studiene å komme inn på, og når du først har kommet inn så er det helt forferdelig vanskelig å følge det, og hvis du klarer å få C i alle fagene så har du gjort en sinnsyk jobb. Men det er det jo ingen som tror på. Selv de som vet, til og med jeg har av og til vanskelig for å tro på det, fordi at det er liksom, du får høre det fra alle kanter. Når det offentlige skal rekruttere sånne traineeslærlinger sant, så er det, nei vi skal helst bare ha de med A-snitt. Altså de med A snitt det er fire prosent, sant. Det er jo ingen det![…]»* (Ole, Intervju 8, s. 4-5).

Ole forteller meg altså at C blir oppfattet av flere som en dårlig karakter, noe han selv mener er helt feil. Dette begrunner han i at jusstudiet er et vanskelig studium å komme inn på og også et vanskelig studium og følge. Derfor mener han at får man C i alle fag så har man gjort en «sinnsyk» jobb. Til tross for at han argumenterer for at C *ikke* er en dårlig karakter, innrømmer han at også han selv har vanskelighet for å tro at C er en god karakter. Dette er fordi han får høre fra «alle kanter» at det ikke er en god karakter. Det er også interessant å merke seg at han trekker inn trainee-ordningen når han snakker om dette. Som han sier rekrutterer disse aktørene helst bare de med A-snitt, hvilket utgjør mindretallet av alle jusstudenter. Dette eksempelet viser hvordan arbeidsmarkedets forventninger, som blir presentert på arbeidslivsdagene, er med på å forme studentenes forestillinger om hvilke

karakterer som er gode og hvilke som er dårlige. Ole forteller meg videre at siden C blir ansett som en dårlig karakter så påvirker dette hvordan hans medstudenter ser på seg selv:

> «*Også kommer det [karakterpresset] igjen sekundært til uttrykk av at folk faktisk føler seg mindreverdig på grunn av det. Og det kan gi seg utslag i at man rett og slett presterer dårligere, eller rett og slett bare går rundt og har en dårlig følelse hele tiden. Og jeg har opplevd at folk kommer og sier; jeg skjønner ikke hva som er galt med meg, jeg skjønner ikke hvorfor jeg ikke får det til, jeg jobber, jeg leser, jeg gjør en god jobb. Men det er jo nettopp det at de har gjort en god jobb, og de har fått en god karakter, men det er den store løgnen, det er sånn det er ikke en god karakter, vi tror at det er en dårlig karakter*» (ibid, s.9).

Ole mener altså at «den store løgnen» om at C er en dårlig karakter får studentene til å føle seg mindreverdige. De jobber hardt og leser mye og forventer derfor at dette burde resultere i en bedre karakter enn C.

Det at C blir ansett som en dårlig karakter fører, ifølge enkelte, også til at studentene ikke snakker om karakterene sine, med mindre de har toppkarakterer. Tobias kaller dette for det «beryktede kantinesnittet». Han forteller meg at alle sier at de har B-snitt, men at det i realiteten skjer en normalfordeling, som innebærer at det er begrenset hvor mange som får A-er og B-er (intervju 7, s.4). Siden «alle» gir uttrykk for at de har toppkarakterer mener enkelte, som Tobias, Ole og Sofie, at studentene lyger om hvilke karakterer de har fått, for ikke å fremstå som svake:

> «*Ja folk lyger jo! Redd for å bli sett på som feil, altså failures, og mislykket. De er redd for å være svake. [..] Du vil ikke være en streber som sliter med å komme igjennom ting. Du vil være god nok! Og gjerne mer enn god nok!*» (Sofie, Intervju 4, s.25).

Slik Sofie uttrykker det, er jusstudentene redd for å fremstå som mislykkede. For å unngå å bli sett på som «strebere», lyger studentene om hvilke karakterer de har fått. Slik jeg forstår Sofie er man ikke god nok på jussen med mindre man kan vise til gode karakterer. Idealiseringen av det å være flink eller kompetent fører altså til at enkelte lyger om karakterene, eller i hvert fall til at enkelte tror at deres medstudenter lyger. Det at det kun er de med toppkarakterer som forteller sine medstudenter hvilken karakter de har fått bidrar, ifølge Sofie, til å skape et ekstra stort press, hvor toppkarakterer blir ansett som normalen (Intervju 4, s.9). Ole deler det samme synet, og mener at karakterpresset i utgangspunktet bare er et symptom på at jusstudentene ikke vil snakke om «svakhetene sine» (Intervju 8, s.4).

Ansatt 2 har også en fornemmelse om at det er vanlig praksis blant studentene å ikke dele med hverandre om de har fått karakterer under B på eksamen. Dette er et inntrykk Ansatt 2 har etter å ha snakket med flere studenter som er bekymret for å ikke få seg arbeid:

> *«[…] det er jo ingen som forteller andre at de får en C, sant [ler litt]. Men får de en A eller B så forteller de det, så derfor så tror jo, i hvert fall de som [jeg har pratet med], de tror at alle andre på studiet de har utelukkende A og B, og det stemmer jo ikke. Så det synes jeg er synd, fordi, du er like god jurist om du har C altså. På mange måter!»* (Ansatt 2, Intervju 10, s.2).

Ansatt 2 sier altså at det er synd at studentene har en forestilling om at alle andre utelukkende har A og B, og at en C-jurist er like god på mange måter. Ansatt 2 forteller meg videre at normaliseringen av toppkarakterer fører til at studentene føler seg mislykket og får dårlig selvtillit (Ansatt 2, Intervju 10, s.9).

Jaget etter de beste karakterene påvirker også samarbeidet studentene i mellom. Omtrent hver uke fra første til fjerde semester, har studentene arbeidsgrupper. Arbeidsgrupper er organiserte og obligatoriske kollokviegrupper hvor studentene møtes for å diskutere oppgaveteksten de får tildelt hver uke. Den oppgaven de så skriver, leverer de inn i en mappe slik at alle i gruppen får tilgang til teksten. Oppgavene til de enkelte skal så kommenteres av to stykker fra gruppen. Flere av informantene forteller meg at på den ene siden er arbeidsgruppene nyttige, da studentene får god trening i det å skrive godt. Men på den andre siden bidrar arbeidsgruppene til at det er enklere å sammenlikne seg med andre. Ved å få tilgang til de andres oppgaver er det lett å se hvem som er flinke og hvem som er mindre flinke, og se seg selv i forhold til dette. De forteller meg også at de selv har erfart eller hørt fra andre at enkelte på arbeidsgruppene leverer dårligere oppgaver enn det de makter for å «ikke hjelpe andre til bedre karakterer»:

> « […] *jeg har hørt om ekstreme tilfeller, ikke fra min egen arbeidsgruppe, men der noen har levert en dårlig arbeidsoppgave, eller ish-dårlig, også har han egentlig skrevet en egen som er mye bedre [ler litt]. Fordi at man vil ikke dele de tingene man har funnet. Det er liksom det ekstreme. Jeg vet at dette har skjedd, det var ikke min, men det er helt sykt! Sant, så redd er man for å dele fordi at hvis noen får vite om akkurat det, så blir det jo litt vanskeligere å få toppkarakteren sant. Så man tenker hele tiden på det*» (Ole, Intervju 8, s.13).

Flere, som Ole, har også et inntrykk av at enkelte av deres medstudenter er hemmelighetsfulle og ikke deler relevant fagstoff med hverandre hvis det skulle dukke opp noe som har betydning for eksamen. De begrunner dette med utgangspunkt i karakterer. Hvis man skal

kapre de beste karakterene selv må man stikke seg ut. Derfor er det smart å unnlate å distribuere artikler som faller utenfor pensum, og som har relevans.

Konkurransen og sammenlikningsbehovet blir også beskrevet som ekstra sterkt i eksamensperioden. Eksamensperioden strekker seg for de fleste fra om lag to til tre uker før eksamensdato. Informantene forteller meg at i perioden før eksamen er det spesielt anstrengende å være på jussen. Da er det mange som har «maraton-dager» på lesesalen hvor de gjerne sitter i alt fra 10 til 14 timer og leser. Presset om å sitte lenge på lesesalen blir ifølge enkelte forsterket i denne perioden. Stemningen på jussen beskrives også som svært stressende, da folk er bekymret for å henge etter. Dette stresset beskriver enkelte som selvsagt, da man straks skal inn i en prestasjonssituasjon og vise hva man kan. Men stresset blir også forsterket av studentenes behov for sammenlikning. Kristine forklarer det slik:

> *«Jeg oppfatter det som veldig stressende. Og hvis du går ute i gangene og møter noen fra ditt eget kull så er det sånn bla bla bla har du lest den dommen, har du lest det, så blir du veldig stresset. I hvert fall jeg klarer ikke å stenge det ute og da klarer jeg ikke å følge mitt eget opplegg da. Det er jo litt uheldig»* (intervju 6, s.9).

Kristine blir altså stresset av at hennes medstudenter sammenlikner seg med henne og spør hvor mye hun har lest og hva hun har lest. Dette fører til at hun ikke klarer å følge sitt eget opplegg. Dette kan tolkes som at hun tar til seg det de andre sier at de har lest og prøver å tilpasse lesingen etter dette, fremfor å lese i eget tempo og etter egen plan.

Sammenlikningsbehovet gjør seg også gjeldende rett etter innlevering av eksamen. Da forteller informantene meg at det er vanlig å snakke seg imellom om hvordan eksamen er blitt løst av den enkelte. I samtale om eksamensbesvarelsene hender det at enkelte svartmaler situasjonen da det konkluderes med at de som har hatt en annen innfallsvinkel på oppgaven har «bommet totalt». På denne måten hauser studentene hverandre opp og gjør hverandre nervøse. Når sensur er falt og studentene har fått sine karakterer melder sammenlikningsbehovet seg nok en gang. Nå blir det viktig å vite hvilken karakter de andre har fått, og sammenlikne seg selv opp mot dette. Sofie uttrykker stor frustrasjon over denne formen for sammenlikning:

> *«[…] For; hva fikk du på eksamen? Hva fikk du på eksamen? Det skal du ta rennefart og drite i! Sant, for min del er det litt sånn; det har du ingenting med! Om jeg har fått en A eller E, hvilken rolle hadde det spilt i ditt liv? Det er min karakter, kan ikke jeg få si at det gikk bra? For det er min bra liksom! Så jeg, holdt jeg på å si, stiller meg litt vekk fra det også på en*

> *måte, jeg tar heller stilling til de jeg vet at har interesse i meg og ikke bare i sammenlikningsgrunnlaget»* (Sofie, intervju 4, s.14).

Sofie forstår altså spørsmålet «hva fikk du på eksamen» som et behov for å sammenlikne sin egen kompetanse. Hun er selv ikke interessert i å dele hvilken karakter hun har fått med de som bare bryr seg om sammenlikningsgrunnlaget. Når hun sier; «Det er min karakter, kan ikke jeg få si at det gikk bra? For det er min bra liksom!» kan det også virke som at hun tenker at hennes «bra» ikke nødvendigvis er godt nok i andres øyne. Dette er noe Sofie også har vært inne på tidligere i intervjuet, hvor hun selv mener at hun er en god jurist, men at det ikke viser seg på eksamen.

5.4.5 Karakterpresset som sosialt konstruert

Funnene viser at karakterpresset skaper en spenning i miljøet som utarter seg til en konkurranse. Ser vi funnene i lys av Berger og Luckmann (2011[1966]) kan karakterpresset forstås som en sosial konstruksjon som er blitt institusjonalisert. For at karakterpresset skal kunne eksistere fordrer dette at studentene aktivt produserer det. Karakterpresset kan altså forstås som et produkt av eksternalisering og objektivering, da det oppstår og opprettholdes gjennom konkurransefokusert sosial interaksjon. Som vi har sett tidligere har jusstudenten internalisert arbeidsmarkedets forventninger. Arbeidsmarkedets forventinger har slått rot som en objektiv virkelighet som studentene aktivt bidrar til å opprettholde i miljøet. Eksempelvis er det «beryktede kantinesnittet» blitt til gjennom at jusstudentene aktivt produserer det. Ved å snakke om viktigheten av gode karakterer og kun videreformidle sine beste eksamensresultater oppstår det en forestilling om at det er toppkarakterer man må ha for å klare seg. Det er her ikke bare snakk om å klare seg etter uteksaminering på arbeidsmarkedet, men også å klare seg i miljøet. For å klare seg i miljøet og tilpasse seg den definerte rollen som flink jusstudent opprettholder de fasaden ved å formidle sin dyktighet. For ikke å vise seg som «svak» eller «mislykket» lyger studentene på seg bedre karakterer enn de har. Når informantene bruker ord som «failures», «mislykket» og «svakheter» for å forklare hvorfor deres medstudenter ikke ønsker å fortelle andre at de har fått karakterer under B, bidrar informantene selv til å konstruere og opprettholde forestillingen om hva det innebærer å være «flink». Ideen om at C er en dårlig karakter eksternaliseres og får fotfeste som en objektiv sannhet. Normaliseringen og idealiseringen av toppkarakterene munner ut i en intern konkurranse hvor sammenlikningsbehovet melder seg. Studentene sammenlikner både obligatoriske oppgaver, lesemengde og arbeidsinnsats, eksamensbesvarelser og resultater etter

endt sensur. Sammenlikningen skaper både stress, press og destruktive tanker om egen tilstrekkelighet. Viktigheten av å hevde seg som dyktig skaper også en destruktiv konkurranse (Kvale, 1980) hvor studentene ikke ønsker å hjelpe andre til bedre karakterer. Den sosiale konstruksjonen av karakterers betydning bidrar altså til å opprettholde karakterpresset og konkurransen innad i miljøet.

Den sosiale konstruksjonen av karakterpresset kan også ses i sammenheng med Bourdieu og Passeron (1990). Som vist innledningsvis har resultatorienteringen i høyere utdanning økt etter kvalitetsreformen av 2001. Det er blitt innført hyppigere vurderinger, og karakterskalaen ble endret med den hensikt å gjøre studentenes prestasjoner mer sammenliknbare, samt for å gi arbeidslivet tydeligere signaler på hvem som er flinke og hvem som er mindre flinke. Bourdieu og Passeron (1990, s.152) hevder at utdanningssystemet bidrar til å legitimere det sosiale hierarkiet i samfunnet gjennom seleksjon. Karakterer fungerer som en seleksjonsmekanisme, hvilket informantene i denne undersøkelsen er klar over. Selekteringen av de ulike studentene inn i ulike yrkesgrupper, og da spesielt inn i de ulike statusyrkene (dommer, advokat, akademia), skjer på bakgrunn av karakterer (som tidligere vist henger karakternivået også tett sammen med sosial bakgrunn). Konstruksjonen av karakterers betydning er ikke bare noe som skjer på gruppenivå, studenter seg i mellom. Det er også noe som skjer på et større overordnet samfunnsnivå. Karakterer er fra politisk hold gitt en viktig betydning for seleksjonen av elever og studenter inn i ulike nivåer av utdanningssystemet og videre inn i på arbeidsmarkedet (St.meld. nr. 16 (2016-2017) s.56). Deler av arbeidsmarkedet har også gitt karakterer en viktig betydning, da det sier noe om studentenes dyktighet og egenskaper (Barth & Schøne, 2012). Den samfunnsmessige konstruksjonen av karakterers viktige betydning, kan derfor tenkes å påvirke konstruksjonen av karakterpresset på individ og gruppenivå. Inkorporeringen av C som en dårlig karakter, skjer på gruppenivå, men må også forstås som en konsekvens av arbeidsmarkedets eksternalisering av karakterers betydning.

Ideen om C som en dårlig karakter, samt det at studentene er opptatt av å skjule sine svakheter kan også forstås med utgangspunkt i Goffman (1992 [1959]) og hans begrep om inntrykksstyring. Som jeg tidligere har vært inne på er studentene opptatte av hvilke inntrykk de gir sine medstudenter. I et homogent miljø hvor «alle» oppleves som like, og hvor «alle» følger de samme adferdsreglene, er det lite rom for annerledeshet. For ikke å skille seg ut som annerledes kan det derfor tenkes at studentene holder sine eksamensresultater for seg selv, eller lyger på seg bedre karakterer enn de har. De fremtrer som bedre enn de er ved å vise seg

fra sin idealiserte side. Den idealiserte siden innebærer å være flink, som er ensbetydende med å få gode karakterer.

Behovet for å skjule sine «svakheter» kan også ses i sammenheng med at vi som mennesker har et iboende behov for å føle oss kompetente (Deci & Ryan, 2000). I et resultatorientert miljø hvor det å være kompetent sidestilles med toppkarakterer, vil det for de fleste være en umulighet å få tilfredsstilt behovet for kompetanse. Når karakteren C er inkorporert i miljøet som en dårlig karakter vil det kunne føre til at svært få opplever at de mestrer studiet. Det at enkelte opplever å ikke mestre studiet er noe flere tar opp i intervjuet. Som vist kapittel 2 er det få (16 %) jusstudenter tilhørende Universitetet i Bergen opplever høy studiemestring (Nedregård & Olsen, 2014; UiB, 2014:6). Ser vi dette funnet i lys av studentbeskrivelsene kan en antagelse være at den lave studiemestringen er et symptom på at karakteren C, som er den vanligste karakteren på jussen (NSD, u.å.b), blir forstått som en dårlig karakter. Følelsen av ikke å mestre kan også bli forsterket av at jusstudentene har vært vant til å mestre og å få gode karakterer på videregående skole. Som vist i kapittel 2 henger ens ambisjonsnivå sammen med ens karakternivå (Hovdhaugen, 2004, s.31). Studenter med et karaktersnitt fra 5.0 og oppover tenderer til å ha ambisjoner om å «være best» på sitt studie (ibid). Hvis de på jussen ikke mestrer å opprettholde det nivået de er vant med, og forventer av seg selv, kan dette utløses i en manglende mestringsfølelse og en følelse av inkompetanse (Manger & Wormnes, 2015; Deci & Ryan, 2000). Det at jusstudentene også er svært opptatt av å sammenlikne seg med hverandre kan på den ene siden forsterke følelsen av mestring og kompetanse for dem som faktisk gjør det bra, mens det på den andre siden forsterker følelsen av inkompetanse og lav mestringsfølelse for dem som ikke gjør det like bra (ibid). Når «alle andre» gir uttrykk for at de gjør det bra kan dette forsterke opplevelsen av å ikke mestre ytterligere.

I de neste avsnittene vil jeg gjøre rede for og drøfte hvordan studentene håndterer det «å ikke leve opp til idealet».

5.4.6 Håndtering av «å ikke leve opp til idealet»

Jusstudentene jeg har snakket med har som sagt høye forventninger til seg selv. Mange er ikke fornøyde med mindre de får karakteren B eller bedre på eksamen. Når jeg spør studentene hva de gjør om de får en karakter de ikke er fornøyd med, er det flere som svarer at de sender inn klage og/eller tar opp igjen eksamenen.

> *«[…] det er mange som tar opp igjen C og den type ting. I hvert fall D […] det er jo en sånn regel, eller D klager du på uansett liksom hvis du får. For hvis du da går ned, eller den blir stående, så tar du den opp igjen. Så hvis de går opp til en C, så kan det være liksom. Så da, jeg tror, alle tar nok opp D. Eller, alle og alle. Sikkert ikke alle, men de fleste. Så.. noen C-er. Det spørs jo alt etter hvordan du ligger […] de som er de aller flinkeste tar jo opp igjen C-ene og, for de har jo ikke, bare to tre C-er, liksom. Eller det er jo ikke sikkert de har det en gang. Så da har de jo ingenting å ta opp. Men så, ja de tar opp igjen. Men jeg tror ikke det er så mange som tar opp igjen, du tar jo ikke opp igjen en B liksom, så gale er det ikke»* (Bendik, Intervju 3, s.6)

Slik Bendik forklarer det, er det en «regel» på jussen at man klager hvis man får D. Hvis karakteren går ned eller blir stående, tar man faget opp igjen. Bendik sier først at han tror at «alle» klager eller tar opp igjen D-er, men modifiserer seg og sier han tror at de «fleste» gjør dette. Han mener også at noen tar opp C-er, men at dette kommer an på hvor flink man er. Det som er interessant å merke seg med Bendiks formulering er at han antar at de flinkeste bare har to til tre C-er, eller at det ikke er sikkert at de har det en gang. Dette viser igjen hva studentene legger i det å være «flink». Flere av informantene mener at det er vanlig å klage hvis man får D. Dette er det også enkelte av informantene som forteller meg at de har gjort selv. Kristine er en av dem som tar eksamen på nytt hvis hun får C:

Kristine:	Jeg skal.. det er jo.. jeg vil helst ha over C, jeg skal ikke legge skjul på det.
Meg:	Ja, nei nei nei. Men gjør det noe om du får en C på en måte?
Kristine:	Det gjør…altså det er greit. Men jeg skal innrømme at da er det sånn at jeg får lyst til å ta den opp igjen.
Meg:	Ja du gjør det? Gjør du det og eller er det?
Kristine:	Ja, nå skal jeg ta opp et fag til neste år som jeg fikk en C i. (Intervju 6, s.5)

Kristine forteller meg altså at hun helst har lyst på resultater som er bedre enn C. Når jeg spør henne «om det gjør noe» at hun får en C, svarer hun først «altså det er greit», men at hun får lyst til å ta den opp igjen. Hun forteller meg videre at hun til neste år skal ta opp igjen et fag hun fikk C i. Til tross for at Kristine forteller meg at det er greit å få en C, så fremstår dette som en selvmotsigelse, da hun velger å ta denne opp igjen.

Enkelte av studentene forteller meg også at de stiller seg noe tvilende til karakterfastsettingen.

De forteller meg at hvilken karakter en ender opp med er noe tilfeldig, og at det avhenger av både hvilken sensor man får og av at det er normalfordeling:

> *«Jeg føler det er litt tilfeldig. Også føler jeg det er litt tilfeldig hvilke sensorer du får, det synes jeg er litt dumt for det er veldig, jeg skjønner at det er veldig små forskjeller. Det er også litt skremmende synes jeg. Jeg leste at, publiserte nettopp i Injuria som er jussen sin avis, at halvparten av studentene som klagde fikk omgjort karakteren, og av de som fikk omgjort så tror jeg det var 80 prosent som gikk opp. Så av de som fikk omgjort da, så det kan jo være litt skremmende»* (Tobias, Intervju 7, s.3).

Tobias mener altså at karakterfastsettingen er «litt tilfeldig», og at det kommer an på hvilken sensor man får. Han forteller meg også at han har lest statistikk på hvor mange som får omgjort karakterene sine etter klage, og at han synes det er skremmende hvor mange som får omgjort. Slik jeg forstår Tobias stoler han ikke helt på at karakterfastsettingen er rettferdig, ettersom at mange får omgjort karakteren sin etter klage.

Kristine mener også at karakterfastsettingen er noe tilfeldig og begrunner dette med utgangspunkt i normalfordelingen:

«Alle studentene på UiB, eller på jussen i hvert fall, vet at det er normalfordeling, at okei, Selv om du har en dødsgod oppgave og kanskje egentlig fortjener en A eller B så får du C hvis det på en måte er gitt for mange A eller B-er da. Satt i gåseøyne [...] de mener på en måte at normalfordeling blir på en måte naturlig. Ja, så at det da egentlig ikke er normalfordeling. Men det er jo lik prosentfordeling for hver eksamen, så man kan jo stille spørsmålstegn ved det da» (Kristine, Intervju 6, s.6).

Kristine stiller seg altså tvilende til om de karakterene som blir utdelt faktisk representerer kvaliteten på det arbeidet som er blitt gjort. Som hun sier kan man ha skrevet en «dødsgod» oppgave som fortjener A eller B, men grunnet normalfordelingen får man en C hvis det er «gitt for mange A eller B-er». Hun stiller seg også tvilende til om normalfordelingen er noe som oppstår naturlig, da det er lik prosentfordeling for hver eksamen.

Ansatt 1 forteller meg at siden studentmassen som trekkes mot jusstudiet er en likeartet, hardtarbeidende og en dyktig gruppe er det vanskeligere å skille mellom en A og en C i dag, enn det det var før opptakskravene ble skjerpet.

> *«For hvis du har veldig like studenter som alle er omtrent like flinke, og som alle har fulgt den samme undervisningen og lest like mye, så sier det seg selv at det er ganske hårfine forskjeller mellom eksamensprestasjonene deres også. Sånn at forskjellen på en A og en C kan være forbausende liten. Det er nærmest sånn at sensorene må lete etter noe å skille disse studentene*

> *på. Mens man tidligere nok vil mene at det var ganske mye enklere, for det var noen studenter som aldri hadde ambisjoner om å få en A, og aldri regnet med at de skulle få det, og var milevis unna. Og da er det mye lettere å sensurere enn det vi, enn det er det i dag. Så det er en forskjell»* (Ansatt 1, Intervju 9, s.7-8).

Ansatt 1 sier altså at forskjellene mellom en A og en C er forbausende liten, og at sensorene nærmest må lete etter noe å skille studentene på. Jeg spør Ansatt 1 om hva som er hensikten med karakterene når prestasjonene er tilnærmet like gode:

> *«Ja det synes jeg er et veldig godt spørsmål […] Og det er et spørsmål som vi kanskje ikke i nok grad har reflektert over, fordi det er en relativt ny situasjon for oss. Så denne økningen i inntakskravene har jo inntrådt de siste, jaja, fem til ti årene da. Men jeg er ganske overbevist nå om at forskjellen mellom en A og en C er mye mindre nå enn den var for femten år siden. Og da kan du si det blir litt rart hvis både fakultetet og samfunnet forøvrig fremdeles ser på det som to helt forskjellige prestasjoner, fordi det er det kanskje ikke lengre. Så det er et godt spørsmål som jeg ikke har noe godt svar på»* (ibid, s.11).

Ansatt 1 er altså «ganske overbevist» om at forskjellene mellom en A og en C er mye mindre i dag, enn det det var for 15 år siden. Ansatt 1 mener derfor at det «blir litt rart» å formidle dette som to helt forskjellige prestasjoner, når det i realiteten er liten forskjell.

5.4.7 Klage og gjentak som en konsekvens av karakterpress

Som vist i kapittel 1 er det bare tilnærmet 30 prosent av jusstudentene som fullfører på normert tid (Kunnskapsdepartementet, 2016). Noe av grunnen til dette antas å ha en sammenheng med at jusstudentene hyppig benytter seg av sin rett til gjentak av bestått eksamener (Reine-Nilsen, 2018). Som vi ser i avsnittet over beskrives det som en «regel» på jussen at man klager og eventuelt tar opp karakteren D. Det påpekes også at enkelte studenter tar opp karakteren C, slik som Kristine.

Gjentak av eksamener kan forstås som en konsekvens av karakterpresset på jussen. Som vist i de foregående avsnittende er jusstudentene kjennetegnet av å være ambisiøse både med tanke på egne prestasjoner og fremtidige yrkesplaner. De ønsker å være dyktige og fremstå som kompetente, både overfor hverandre, men også overfor fremtidige arbeidsgivere. For å få innpass hos et advokatfirma eller i et annet statusyrke, som trainee eller som første jobb etter uteksaminering, vet studentene at karakterer har stor betydning. Klage og gjentak på eksamener kan derfor være en mulighet til å forbedre de karakterene som ikke er på toppnivå.

Det at studentene uttrykker tvil rundt karakterfastsettingens pålitelighet, kombinert med vissheten om at det kan lønne seg å klage, kan nok også stimulere studentene til å klage eller å gjenta bestått eksamener. Eksempelvis fikk 52,3 prosent av jusstudentene tilhørende det juridiske fakultet i Bergen i undervisningsåret 2015/2016 endret karakter etter klage. Av disse fikk 83 % endret karakter til gunst (Rytter & Holmøy, 2017).

Som Ansatt 1 påpeker har høye poenggrenser og ensartetheten som preger studentmassen gjort det vanskeligere for sensorene å skille studentene karaktermessig fra hverandre. Når karakterer anses som den viktigste seleksjonsmekanismen på arbeidsmarkedet, kan den mindre konsistente karakterfastsettingen fremstå som urettferdig og tilfeldig.

5.4.8 Håndtering av press

Til nå har jeg gjort rede for og drøftet hvordan studentene beskriver og forklarer karakterpresset, og hvilke konsekvenser karakterpresset har for miljøet på jussen. I dette avsnittet vil jeg gjøre rede for de strategiene studentene bruker for å håndtere opplevelsen av press.

Informantene forteller meg at det er vanlig at mange av deres medstudenter leser andre steder enn på jussen i perioder hvor stresset og presset oppleves som spesielt trykkende. Dette gjelder spesielt i eksamensperioden, som i avsnittet 5.4.4 er beskrevet som en anspent og stressende periode, hvor konkurransen og sammenlikningen blir forsterket. For enkelte gjelder det også generelt i hverdagen. Carl beskriver det slik:

> *«[…] jeg vet ikke hvor godt en del av de trives på selve det juridiske fakultet og være i de byggene og rommene. Fordi der kjenner man kanskje litt mer på den følelsen av karakterpresset og at folk sitter og jobber veldig hardt og sånt. Så jeg kjenner en del som for eksempel sitter og leser på HF-biblioteket og andre steder da enn lesesalen på jussen, fordi at der får man gjerne litt mer den følelsen av at alle fokuserer mye på karakterer, så»* (Intervju 5, s.8).

Når Carl snakker om «de» refererer han til sine medstudenter. Han sier at han er usikker på hvor godt hans medstudenter trives på fakultetet og knytter dette til følelsen av karakterpress. For å få karakterpresset, som han her beskriver som at folk jobber hardt og fokuserer mye på karakterer, på avstand velger enkelte av hans bekjente å sitte på HF-biblioteket eller andre steder. Dette er noe Carl selv også velger å gjøre i perioder:

> *«Jeg har ikke nevnt det enda, men jeg kan si det at jeg personlig og leser en del hjemme istedenfor å sitte på jussen […] delvis fordi jeg synes det er mer komfortabelt når det er helt stille og sånne ting. Men det går og litt på det at man lar seg jo påvirke i større eller mindre grad av at folk sitter veldig lenge på lesesalen, jobber veldig fokusert, konsentrert. Det kan være greit å få det litt på avstand i hverdagen»* (Ibid).

Carl bruker altså den samme strategien for å få karakterpresset på avstand som det han sier at hans medstudenter gjør. Det er spesielt lesepresset, som jeg har vært inne på i avsnitt 5.3.3 og 5.4.4, som Carl sier han trenger å få litt på avstand i hverdagen. Flertallet av informantene bruker den samme strategien som Carl for å få presset på avstand:

> *«Aller helst foretrekker jeg å lese hjemme faktisk. [hun ler- jeg spør; ja du gjør det?]. Ja for da isolerer jeg meg fra alt sånn press og ja.. så når vi er i eksamensperiode så leser jeg hjemme hver dag, for å være ærlig. Da orker jeg ikke å være på jussen»* (Kristine, Intervju 6, s.9).

Kristine foretrekker altså å sitte hjemme for da isolerer hun seg fra alt press. Hun sier også at hun ikke orker å sitte på jussen når det er eksamensperiode og begrunner dette med at hun blir stresset av sammenlikningen av hvor mye man har lest og hva man har lest (ibid).

Sofie skiller seg ut når det gjelder håndtering av press. For henne har presset vært så trykkende at hun har valgt å trekke seg ut av miljøet. Hun leser bare hjemme eller andre steder og oppsøker ikke miljøet mer enn nødvendig. Hun forteller meg at hun interesserer seg for faget, men at hun misliker miljøet da det er for preget av «flinke piker» og «flinke gutter». «Det akademiske presset» og «rotteracet» har gjort Sofie stresset og nedstemt. Hun har følt at hun ikke strekker til og at dette blir forsterket i miljøet hvor sammenlikningsbehovet er stort. Idealiseringen av den «flinke jusstudent» gjør at Sofie ikke trives:

> «*Nei forventningene til hvem du er som person, at det skal være litt mer allmenn aksept for det. Men selvfølgelig igjen, det er masse, masse, masse fine mennesker, men stereotypiene overdøver for min del, mye, og gjør det litt negativt. Jeg skulle ønske det var litt mer rom for å.. ja ikke bare være så jævla flink heletiden. Og være litt mer menneskelig og. Selv om man er der for å være flink. Man skal jo studere, man er jo ikke der for å ha koseklubb. Men ja rett og slett ha litt mer koseklubb [hun ler litt]»* (Sofie, Intervju 4, s.23).

Slik Sofie beskriver det er stereotypiene (som hun har definert som flinke jenter og gutter) for overdøvende. Det at man skal være «så jævla flink» heletiden preger forventningene til hvem du skal være som person. Sofie uttrykker at man er på jussen for å være flink, men hun skulle

ønske at det var mer rom for å også ha «koseklubb». Siden det ikke er rom for å være mindre flink, eller for å ha koseklubb, holder Sofie seg unna miljøet og studerer på egenhånd eller leser med andre som ikke er jusstudenter.

I tillegg til å trekke seg ut av miljøet for å unngå stress og press forteller enkelte av informantene meg at de omgås personer som ikke har like stort fokus på karakterer og fremtidige jobber. De hauser ikke hverandre opp, men er heller støttende og snakker gjerne om andre ting enn bare juss. Dette er for enkelte en viktig faktor for å få karakterpresset på avstand:

> *«Jeg har kanskje vært heldig, funnet gode venner og hvor det ikke er for stort fokus på karakterpress og ikke så stort fokus på fasade heller, hvor det er litt mer sånn chill. Det er jeg veldig glad for»* (Mari, Intervju 1, s.24).

Mari anser seg selv som heldig som har funnet venner som ikke er like opptatt av karakterpress og fasade, hvilket hun opplever at mange andre på jussen er. Det å være i en mindre gruppe i det større miljøet som ikke fokuserer på konkurransen gjør karakterpresset mer håndterbart.

Flere påpeker også at alder og erfaring har mye og si for hvor vidt man lar seg påvirke eller ikke. For mange av informantene var det tøffere press i starten av studiet, mens det med årene har blitt enklere å håndtere. Ole er en av de som i større grad følte på karakterpresset tidligere i studiet enn det han gjør nå:

Ole: Men det er jo ikke, det er i andre klasse, det er da jussen begynner og da får du et sjokk når du plutselig ikke bare kan coaste deg igjennom som du gjør på videregående. Så etter hvert så ble jeg jo litt påvirket av det og. Men i dag så er jeg ikke i like stor grad påvirket av det [karakterpresset].

Meg: På hvilken måte ble du påvirket?

Ole: Den gang? Det var helt forferdelig! Jeg kunne ikke skjønne hvordan jeg kunne få en C liksom, sant![ler litt, jeg ler med]. Sant du blir sint på deg selv og du blir sint på alle, og ja. Sant. Men så vokser du litt på det og. (Intervju 8, s.10)

For Ole opplevdes altså karakterpresset sterkere tidlig på studiet når han innså at han ikke kunne «coaste» seg igjennom studieløpet. Han eksemplifiserer opplevelsen av karakterpress med at han fikk en C, og at han ikke kunne forstå hvordan han kunne få en slik karakter. Som

tidligere nevnt er ikke Ole overbevist om at C er en god karakter, noe som også kommer tydelig frem i sitatet. Ole forteller også at han i dag føler mindre på karakterpresset, noe som bør ses i sammenheng med at han har «veldig gode karakterer» (Intervju 8, s.7).

For å håndtere presset på jussen er strategien for mange altså å trekke seg ut av miljøet, eller å sitte for seg selv eller på andre lesesaler hvor det ikke bare er jusstudenter. Det å ha venner som ikke fokuserer på karakterer og fremtidige yrker bidrar også til å redusere følelsen av stress og press. Alder og erfaring trekkes også frem som en forklaring på at karakterpresset gjerne oppleves sterkere i starten av studiet enn det gjør lengre ut i studieløpet. Samtidig er det tydelig at karakterpresset og konkurransen på jussen ikke forsvinner til tross for at man har studert en stund.

5.4.9 Backstage – Området uten press

Studentene har altså behov for å skjerme seg for presset i perioder hvor det oppleves som sterkt, altså i perioder hvor folk leser ekstra mye og konsentrert, har sammenlikningsbehov og er stresset. Behovet for å lese hjemme, eller andre steder, kan forstås med utgangspunkt i Goffman (1992 [1959]) og hans backstage begrep. Som jeg tidligere har vært inne på, er studentene frontstage når de er i jussens lokaler på Dragefjellet. De er tydelig opptatte av å følge de idealiserte normene for atferd når de står på scenen. De styrer inntrykkene de gir sine medstudenter under opptredenen og sørger for å opptre i henhold til det som er forventet av dem. De skal kle seg pent, de skal lese mye og konsentrert, de skal være flinke og gi uttrykk for at de får gode karakterer. Når studentene derimot trer inn i backstageområdet (hjemme, andre lesesaler, vennegjengen) kan de tre ut av karakter, og slippe fasaden. De trenger ikke lengre å gi uttrykk for at de er hardtarbeidende og flinke, ettersom de ikke trenger å forholde seg til idealet når de er backstage. Sammenlikningsgrunnlaget faller bort og det ytre presset minker. Når de er hjemme, eller sitter på andre lesesaler og arbeider med pensum, kan de jobbe i sitt eget tempo. Her har de ikke en annen hardtarbeidende og stresset jusstudent ved sin side som hauser dem opp. Det samme ser ut til å gjelde i vennegjengen. I vennegjengen kan de også gi slipp på deler av sin fasade, slappe av og være «seg selv». Som Mari sier er vennegjengen hennes mer «chill». De er ikke like opptatt av karakterpresset og det å opprettholde en fasade. Backstage-området fungerer på denne måten som et tilfluktssted, hvor studentene kan tre ut av karakter og føle mindre press fra sine medstudenter. Det bør også legges til at de bare slipper deler av sin fasade, da idealiseringen av karakterers betydning er

blitt internalisert. Det å opprettholde sin dyktighet og hevde sin kompetanse krever hardt arbeid i et ambisiøst miljø. Som Goffman skriver, kan den «opptredende […] bli tryllebundet av sitt eget spill, overbevist om at de inntrykk han ønsker å gi, er det eneste viktige. […] man må formode at han tar opp i seg de normer han forsøker å hevde i andres nærvær, slik at det er samvittigheten som tvinger ham til å opptre på en sosialt forsvarlig måte» (s.73). Den opptredende blir sitt eget publikum, som vil si at personen også opptrer hjemme, slik han/hun ville opptrådd i andres nærvær. Måten Kristine snakker om lesepresset på er et godt eksempel på et slikt tilfelle. Som Kristine sier føler hun seg presset til å lese mye, også når hun er hjemme (se avsnitt 1.3). Sammenlikningsgrunnlaget faller bort når hun er backstage, men siden hun har tatt opp i seg ideen om karakterers viktighet, klarer hun ikke å legge vekk alt press, til tross for at hun er backstage.

Enkelte hevder også at karakterpresset blir lettere å håndtere jo lengre ut i studieløpet man kommer, og at erfaring og alder spiller en viktig rolle for hvor påvirket man blir. Slik jeg forstår det, henger dette ikke bare sammen med alder og erfaring, men også med hvilke karakterer studentene får. Hvis man får svært gode karakterer så går man ut som vinnere av konkurransen. Presset om å opprettholde nivået kan selvsagt være tilstede, men som forskning viser gir tidligere mestringserfaringer større tro på fremtidig mestring, hvilket øker sjansene for suksess (Manger & Wormnes, 2015). Flere av informantene gir også uttrykk for eller sier direkte at de har gode karakterer. For dem vil karakterpresset derfor kanskje ikke oppleves like markant.

5.5 Avslutning

I denne oppgaven har jeg presentert og drøftet informantenes interpretasjoner av studentmiljøet og karakterpresset. Resultatene og diskusjonen er presentert i samme rekkefølge som den firedelte problemstillingen. I den første delen fokuseres det på studentenes beskrivelser av studentmiljøet og hva som kjennetegner jusstudentene generelt. I den andre delen presenteres problemstillingens punkt 2,3 og 4, som er; hvordan de beskriver og forklarer karakterpresset, hvilke konsekvenser karakterpresset har for dynamikken i miljøet og avslutningsvis hvordan de forholder seg til og håndterer karakterpresset.

Studentmiljøet blir av informantene beskrevet som ensartet, da studentmassen som tiltrekkes jusstudiet fremstår som relativt like. Den jevne jusstudent kler seg ordentlig, har høye

forventinger og ambisjoner, er hardtarbeidende og strekker seg langt for å oppnå gode karakterer. Flere av studentene jeg har pratet med fremstår også selv som ambisiøse, hardtarbeidende og opptatt av å følge kleskodene på jussen. De både leser mye, har høye forventninger om gode resultater, og unngår å kle seg i joggebukse eller treningstøy, da dette ikke passer inn i det «pyntede» miljøet på jussen. I det homogene miljøet som jusstudentene skisserer er det lite rom for annerledeshet.

Ensartetheten kan for det første forstås som prosesser av eksternalisering, objektivering og internalisering, da jusstudentene skaper og gjenskaper den virkeligheten de er en del av. Hva det innebærer å være en jusstudent (å kle seg ordentlig, ha høye ambisjoner, være hardtarbeidende og få gode karakterer) blir internalisert, eksternalisert og gjort objektiv. Atferdsmønsteret kan også forstås som institusjonalisert, da jussens oppbygging og struktur (hyppige eksamener, oppmøteplikt, innleveringer av kursoppgaver og obligatoriske oppgaver) kanaliserer jusstudentenes atferd i en bestemt retning.

For det andre kan ensartetheten forstås med utgangspunkt i sosial bakgrunn (institusjonalisert og kroppsliggjort kulturell kapital). Majoriteten av jusstudentene kommer fra høyt utdannede familier. Som forskning har vist, er det en sammenheng mellom sosial bakgrunn og prestasjoner, hvor de med høy sosial bakgrunn tenderer til å få bedre karakterer enn dem med lav sosial bakgrunn. De høye poenggrensene til jusstudiet selekterer bort dem med dårlige karakterer fra videregående skole, og rekrutterer inn dem med høye karakterer. Med sosial bakgrunn (høy kulturell kapital) som utgangspunkt, kan det bety at majoriteten av studentene deler en felles referanseramme, eller kroppslige disposisjoner (habitus). Disse kroppslige disposisjonene gir seg uttrykk i deres karaktertrekk, utseende, dannelse osv., rett og slett måten å være på.

For det tredje kan ensartetheten forstås som en fasadeorientering hvor jusstudentene er opptatt av å følge de normene og forventningene som gjør seg gjeldende på jussen. De ønsker å passe inn og å føle tilhørighet til miljøet. Ved å følge de forventningene og normene som gjør seg gjeldende unngår de å bli oppfattet som rare eller annerledes. Dette forsterker også inntrykket av likeartethet, da ingen ønsker å skille seg ut fra mengden.

Det at studentene har idealisert visse uskrevne regler for hva det innebærer å være en jusstudent, kombinert med at mange flinke og ambisiøse folk er samlet på et sted, skaper en spenning innad i miljøet. Denne spenningen utkrystalliserer seg som en intern konkurranse som av studentene defineres som *karakterpress*.

Karakterpresset viser seg å være et komplekst og sammensatt sosialt fenomen som har sitt utspring i studentenes forventninger og ambisjoner. Jusstudentene har høye forventninger til egne prestasjoner og høye ambisjoner om framtidige yrker. Det er A-er og B-er studentene vil ha og som de strekker seg etter. Det er også flere som ønsker å tre inn i såkalte statusyrker som dommer, advokat og politiadvokat. Det at majoriteten av jusstudentene har høye forventninger og ambisjoner skaper et kompetitivt miljø. Konkurransen studentene imellom blir spesielt tydelig under arbeidslivsdagene hvor de med de beste karakterene får muligheten til å hevde seg i kampen om traineestillinger. De store advokatfirmaene som er til stede under arrangementet gir tydelig uttrykk for at de kun ønsker de flinkeste studentene i disse stillingene, altså de med B-snitt eller bedre. De store advokatfirmaene oppfattes som mest synlige og dominante, men også som mest ettertraktede.

Den konkurransen som utspiller seg kan, igjen, oppfattes som prosesser av internalisering, eksternalisering og objektivering. Jusstudentene blir presentert for en objektiv virkelighet hvor arbeidsmarkedet (for jurister) premierer de med de beste karakterene og ignorerer resten. Til tross for at jusstudentene avviser at man må ha toppkarakterer for å få seg jobb har de internalisert den virkeligheten de blir konfrontert med på arbeidslivsdagene. De har tydelige forestillinger både om karakterers betydning for fremtidige jobber, og om hva som anses som å være en god jobb og en mindre god jobb. Internaliseringen av denne virkeligheten ser ut til å påvirke både deres oppfatning av hva det innebærer å være en «flink» og «god nok» jusstudent, samtidig som det ser ut til å påvirke deres ambisjoner og fremtidsplaner.

Karakterpresset og konkurransen som utspiller seg kan også forstås med utgangspunkt i sosial bakgrunn. Tidligere forskning viser at utdanningssystemet tenderer til å premiere studenter med høy sosial bakgrunn, og da særlig de med juridisk bakgrunn. De med den «riktige» habitusen premieres med best karakterer og kommer dermed best ut i konkurransen om traineestillingene. De studentene som uteksamineres med de beste karakterene tenderer også til å få størst økonomisk avkastning av utdanningen. Utdanningssystemet ser ut til å premiere de samme egenskapene som arbeidsmarkedet, og siden det er de beste jobbene studentene vil ha, blir konkurransen om å få de beste karakterene stor.

Karakterpresset påvirker studentenes hverdag. Det blir beskrevet som noe som ligger latent i miljøet og murrer, noe som har konsekvenser for dynamikken i miljøet. Jaget etter de beste karakterene har etterlatt seg en forståelse av at C er en dårlig og ødeleggende karakter. Derfor er det bare dem som tilsynelatende har toppkarakterer som snakker om karakterene sine. Informantene mener at toppkarakterer blir fremstilt som normalen, hvilket medfører at de som

ikke har toppkarakterer lyger på seg bedre karakterer for ikke å fremstå som mislykkede. Jaget etter de beste karakterene preger også samarbeidet studentene i mellom. For å unngå å hjelpe andre til bedre karakterer, er inntrykket at enkelte holder tilbake relevante artikler og skriver dårligere arbeidsgruppeoppgaver enn de faktisk makter. I eksamensperioden oppleves konkurransen og karakterpresset ekstra sterkt. Både før, rett etter innlevering og etter sensur har studentene behov for sammenlikning. De sammenlikner lesemengde og arbeidsinnsats, eksamensbesvarelser og resultater etter endt sensur. Sammenlikningen skaper både stress, press og destruktive tanker om egen tilstrekkelighet.

Karakterpresset kan forstås som en sosial konstruksjon som eksisterer som følge av at jusstudentene aktivt produserer det. Eksempelvis har det «beryktede kantinesnittet» (at alle sier de har toppkarakterer) blitt til gjennom eksternalisering. Det samme gjelder ideen om at C er en dårlig karakter. Idéen eksternaliseres og får fotfeste som en objektiv sannhet. Den sosiale konstruksjonen av karakterpresset kan også forstås som en konsekvens av den samfunnsmessige konstruksjonen av karakterers betydning. Karakterer er fra politisk hold gitt en viktig betydning for seleksjon av elever og studenter inn i ulike nivåer av utdanningssystemet, og videre inn i arbeidsmarkedet. Den samfunnsmessige konstruksjonen av karakterers viktige betydning kan derfor tenkes å påvirke konstruksjonen av karakterpresset på individ og gruppenivå.

Det at jusstudentene antar at deres medstudenter lyger på seg bedre karakterer enn de har kan forstås som et symptom på at de ønsker å leve opp til den idealiserte forestillingen av hva det innebærer å være en flink jusstudent. Det kan også forstås som et psykologisk behov for ikke å vise seg som inkompetent. I et ambisiøst miljø hvor karakteren C er inkorporert som en dårlig og ødeleggende karakter, men samtidig er den vanligste karakteren, vil det være vanskelig å få tilfredsstilt behovet for kompetanse.

For å leve opp til idealet benytter studentene seg av klage- og gjentaksmulighetene sine. Mistilliten til at karakterfastsettingen er konsistent, kombinert med vissheten om at et flertall får endret karakteren til gunst, kan stimulere studentene til å klage eller gjenta bestått eksamener.

For å håndtere karakterpresset har studentene behov for å trekke seg ut av miljøet i perioder. De sitter hjemme eller på andre lesesaler for å unngå press, sammenlikning og stress. Det å ha gode venner som ikke fokuserer på karakterpress og fremtidige yrker bidrar også til å redusere opplevelsen av press og stress. Ved å tre inn i backstageområdet tar jusstudentene avstand fra

stresset, presset og sammenlikningsbehovet. Men internaliseringen av karakterers viktige betydning gjør at de ikke klarer å ta fullstendig avstand fra karakterpresset.

5.6 Videre forskning

Karakterpresset på jussen har nok flere sider ved seg enn det jeg har formidlet i denne masteroppgaven. Det er også tenkelig at det er et mer utstrakt og utbredt problem som rammer flere studenter tilhørende andre fag. Ulike medieoppslag og undersøkelser tyder på dette. Eksempelvis har det den siste tiden vært stort fokus på miljøet ved Norges Handels Høyskole (Nøstebakken et.al, 2018; Lund, 2018; Eilertsen, 2018). Mediene skriver om NHHs tøffe og ekskluderende miljø, spisse albuer, egosentriske studenter og om eksamens- og karakterpress.

Per dags dato, mai 2018, foregår det en debatt om gjentak av bestått eksamen ved de tre juridiske fakultetene i Bergen, Oslo og Tromsø. Rektorene ved de tre universitetene har sammenfattet et felles brev til dekanene ved de juridiske fakultetene, hvor de uttrykker bekymring for lav gjennomføringsprosent og høy gjentaksprosent av beståtte eksamener (Tønnessen & Lie, 2018). Samlet sett sto Det juridiske fakultet i Bergen for 36 prosent av alle gjentakene. Tallene for Det juridiske fakultet ved UiO er 43 prosent og for UiT 46 prosent (Bergstrøm, 2018). Dekanene ved de tre fakultetene deler rektorenes bekymring og skriver blant annet følgende i sitt svarbrev:

«Det er liten tvil om at arbeidsgiversidens vektlegging av karakterer ved ansettelse fører til et karakterpress for studentene. Dette er vi oppmerksomme på, og vi er interessert i alle tiltak som kan dempe problemet. Arbeidsgivernes vektlegging av karakterene er nok hovedårsaken til gjentakene, men vi opplever også utfordringer knyttet til systemet med blind klagesensur» (Felles brev fra dekanene, tilgjengelig fra; Tønnessen & Lie, 2018).

Noen av de tiltakene dekanene ser for seg er å innføre emnesperrer, endringer fra karaktersetting til bestått/ikke bestått som vurdering i enkelte fag, innføring av flere vurderingsformer og å eventuelt begrense antallet gjentak for den enkelte student. Begrensing av gjentak vurderes som en mulighet for å øke gjennomstrømningen av studentene. I dag har jusstudentene rett til å «frivillig gjenta fire beståtte eksamener på første til fjerde studieår» (UiB, u.å.a). Forslaget om å begrense antall frivillige gjentak av beståtte eksamener skaper opprør blant jusstudentene i Bergen, Oslo og Tromsø. De tror at dette tiltaket heller vil bidra til mer karakterpress, heller enn mindre (Tønnessen & Lie, 2018; Halvorsen, 2018).

Med bakgrunn i rektorenes, og ikke minst studentenes bekymringer, vil videre undersøkelser av studentmiljø og karakterpress være viktig å forske på. Dette både for å kartlegge hvordan en økt gjennomstrømning kan realiseres, men også for å undersøke hvilke tiltak som kan iverksettes for å redusere den økende prestasjonsorienteringen.

Som denne undersøkelsen har vist, tiltrekker jusstudiet seg en relativt homogen studentmasse, hvor majoriteten av jusstudentene har høy sosial bakgrunn. Denne utviklingen kan forstås som en konsekvens av stadig høyere poenggrenser, og hvor adgangen til studiet begrenser seg til dem med best karakterer fra videregående skole. Som vi har sett er det en sammenheng mellom prestasjonsnivå og sosial bakgrunn, da de med høy sosial bakgrunn tenderer til å få bedre karakterer enn de med lav. Hva vil skje hvis poenggrensene fortsetter å øke, slik vi har sett at de har gjort i løpet av de siste 20 årene? Vil dette medføre en enda mer homogenisert studentmasse, hvor karakterpresset blir større og gjennomstrømmingen lavere? Og hvilke samfunnsmessige konsekvenser vil det ha om majoriteten av dem som sitter med juridisk makt er av høy sosial bakgrunn?

Litteratur:

Aamodt, Per (1994). Valg og gjennomstrømning i utdanningssystemet I: Jon Lauglo (red.), *Norsk forskning om utdanning. Perspektiver og veivalg*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1994 s.236-279

Alver , G. Bente & Øyen, Ørjan (1997). *Forskningsetikk i forskerhverdag: Vurderinger og praksis*. Otta: Tano Achehoug

Andersen S. Svein (2013). *Casestudier: Forskningsstrategi, generalisering og forklaring*. 2. utgave. Oslo: Fagbokforlaget

Arbeidslivsdagene (u.å. a) *Om Arbeidslivsdagene* [internett] Tilgjengelig fra: <http://www.arbeidslivsdagene.com/omarbeidslivsdagene/> [Lest 22.1.2018]

Arbeidslivsdagene (u.å. b) *Aktørene 2018* [internett] Tilgjengelig fra: <http://www.arbeidslivsdagene.com/aktorer2018/> [Lest 22.1.2018]

Arbeidslivsdagene (u.å. c) *Intervjuordningen* [internett] Tilgjengelig fra: <http://www.arbeidslivsdagene.com/intervjuordningen/> [Lest 22.1.2018]

Arbeidslivsdagene (u.å. d) *Konvoluttordningen* [internett] Tilgjengelig fra: <http://www.arbeidslivsdagene.com/konvoluttordningen/>[Lest 22.1.2018]

Aubert, Vilhelm (1963). Eksamenskarakterer, sosial bakgrunn og karriére. I: *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 4 s.189-214

Bahus, K. Marianne (2001) *Advokatstanden i Norge: En rettssosiologisk studie av advokatene i Norge, med vekt på faglig og sosial bakgrunn, yrkesvalg, arbeidserfaring, inntekt og likestillingsproblematikk*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Avdeling for rettssosiologi, Universitetet i Oslo

Bakken, Anders (2016) *Ungdtata 2016. Nasjonale resultater*. Rapport nr.8. Oslo, NOVA

Barth, Erling & Schøne, Pål (2012). Best på skolen. Best på jobben? *Samfunnsøkonomen, 129 nr.9* s.14-25. Tilgjengelig fra [internett]: <https://www.samfunnsokonomene.no/magasin/samfunnsokonomen-nr-9-2012/?view=xml&id=samf-9-12-144> [Lest: 26.4.2018]

Baxter, Pamela & Jack, Susan (2008). Qualitative Case Study Metodology: Study Design and Implementation for Novice Researchers. *The Qualitative Report* Volume 13, nr.4, Article 2. 12-1-2008

Berger, L. Peter & Luckmann, Thomas (2011[1966]). *Den samfunnskapte virkelighet*. 5.opplag. Bergen: Fagbokforlaget

Bergstrøm, Ida (2018). Mål: Færre studenter skal ta eksamen flere ganger. *UiB* [internett] Tilgjengelig fra:<https://www.uib.no/jur/117713/m%C3%A5l-f%C3%A6rre-studenter-skal-ta-eksamen-flere-ganger> [Lest: 20.5.2018]

Blomkvist, Linn (2016) Startet kampanje mot negativt karakterpress. *iTromsø* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.itromso.no/nyheter/2016/02/08/Startet-kampanje-mot-negativt-karakterpress-12134777.ece> [Lest 27.02.2018]

Bourdieu, Pierre (1989). Social Space and Symbolic power. I: *Sociological Theory*, Vol. 7, Nr.1 s.14-25

Bourdieu, Pierre & Passeron, Jean-Claude (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: SAGE

Bourdieu, Pierre (1991). Social space and the genesis of ´classes`. I: Bourdieu, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press s. 229-251

Bourdieu, Pierre (1993). *Sociology in question*. London: SAGE

Bourdieu, Pierre (1996). *The state Nobility. Elite Schools in the Field of Power*. Cambridge: Polity Press

Bourdieu, Pierre (2006a). Kapitalens former. I: *Agora* 01-02/ 2006 vol.24: side 5-26

Bourdieu, Pierre (2006b). Habitus og livsstilen rom. I: *Agora* 01-02/2006 vol.24 s. 74-111

Bugge, Lars (2002). Pierre Bourdieus teori om makt. I: *Agora*, 20 nr.3/4, s.224-248

Juristforeningen (u.å.) *Undergrupper* [internett] Tilgjengelig fra: <http://juristforeningen.com/undergrupper/> [Lest: 15.5.2018].

Børing, Pål., Næss, Terje & Aamot, Per (2012). *Arbeidsmarkedet for jurister: en framskrivning mot 2025*. NIFU. Rapport 49/2012. Tilgjengelig fra: <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/280943> [Lest 22.2.2018]

Christensen, Karen (1998). I skyggen af Hellevik. Om udfordringer ved at arbejde empirinært. I: Christensen, Karen., Jerdal, Else., Møen, Atle., Solvang, Per., Syltevik, J. Liv. *Prosess og metode: Sosiologisk forskning som ferdighet*. Oslo: Universitetsforlaget

Corbin, Juliet & Strauss, Anselm (2008). *Basics of Qualitative Research. 3.edition*. Thousand Oaks: SAGE

Deci, L. Edward & Ryan, M. Richard (2000). The «What» and Why» og Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. I: *Psychological Inquery*, 11, s.227-268

Eilertsen, A. Sander (2018). Et nikkedukkehjem. *K7 Bulletin* [internett]. Tilgjengelig fra: <http://k7bulletin.no/et-nikkedukkehjem/> [Lest 24.5.2018]

Ekren, Rachel (2014). Sosial reproduksjon av utdanning? *Samfunnsspeilet* 5/ 2014 s.20-24

Eriksen M. Ingunn., Sletten A. Mira., Bakken, Andres & Soest, V. Tilmann (2017). *Stress og press blant ungdom: Erfaringer, årsaker og utbredelse av psykiske helseplager*. Rapport nr. 6/2017. Oslo: NOVA

Fauske, Halvor (2008) Profesjonsforskningens faser og stridsspørsmål. I: Molander, Anders & Terum, I. Lars (red.). *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget s.29-53

Flick, Uwe (2009). *An introduction to qualitative research.* 4. Edition. Los Angeles: SAGE

Gabrielsen, B. Thea (2016) *Vi fortsetter kampanjen*. [internett] Tilgjengelig fra:<http://foreninger.uio.no/jsu/god/artikler/jsu-h16.html> [Lest 27.02.2018]

Gjerde, S. Anne (2013). De legger et kjempepress på seg selv. *Dagens næringsliv* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.dn.no/talent/2013/05/11/-de-legger-et-kjempepress-pa-seg-selv> [Lest: 28.4.2018]

Gjerde, S. Anne (2014) Studenter saboterer hverandre. *Dagens Næringsliv* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.dn.no/talent/2014/04/21/studenter-saboterer-hverandre> [Lest 22.2.2018]

Glesne, Corrine (2006). *Becoming qualitative researchers: an introduction*. 3.edition. Boston: Pearson Education

Goffman, Erving (1992[1959]). *Vårt rollespill til daglig: En studie I hverdagslivets dramatikk*. Oslo: Pax Forlag

Gorman, G.E & Clayton, Peter (2005). *Qualitative Research for the Information Professional: A Practical Handbook*. 2.edition. London: Facet Publishing

Grut, Øyvind., Luhr, Mina & Olsen, André (2011). Jusstudentenes sosiale bakgrunn og yrkesplaner. I: Juss-Buss & Rønning, H. Olaf (red.) *Med loven mot makta: Juss-Buss førti år* s.43-78

Grønmo, Sigmund (2011) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. 4.opplag. Bergen: Fagbokforlaget

Halvorsen, T. Marit (2018). Jusstudentene frykter nye eksamensregler:- Veldig mange er veldig sinte og redde. *Dagens Næringsliv* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.dn.no/talent/2018/05/13/1351/Utdannelse/jusstudenter-frykter-nye-eksamensregler-veldig-mange-er-veldig-sinte-og-redde> [Lest 21.5.2018]

Hansen, N. Marianne (1999). Utdanningspolitikk og ulikhet: rekruttering til høyere utdanning 1985-1996. I: *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 40 nr.2 s.172-203

Hansen, N. Marianne (2000). Sosial bakgrunn og karakterer blant juridiske kandidater. *I: Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2000 s.151-186

Hansen, N. Marianne (2001). Closure in an Open Profession. The Impact of Social Orgin on the Educational and Occupational Success of Graduates of Law in Norway. I: *Work, Employment & Society.* Vol. 15, nr.3 pp.489-510

Hansen, N. Marianne (2005) Utdanning og ulikhet – valg, prestasjoner og sosiale settinger I: *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 2 s. 133-158

Hansen, N. Marianne & Mastekaasa, Arne (2004) Utdanning, ulikhet og forandring I: Frønes, Ivar & Kjølsrød, Lise: *Det norske samfunn*. Oslo: Ad Notam Gyldendal s. 69-98

Hansen, N. Marianne & Strømme, B. Thea (2014) De klassiske profesjonene – fortsatt eliteprofesjoner? I: Korsnes, O., Hansen, N. M., Hjelbrekke, J. (red) *Elite og Klasse i et egalitært samfunn*. Oslo: Universitetsforlaget s. 39-51

Heggen, Kåre & Øia, Tormod (2005). *Ungdom i endring – Mestring og marginalisering*. Oslo: Abstrakt forlag

Helland, Håvard (2006) Reproduksjon av sosial ulikhet: Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanning? I: *Sosiologisk tidsskrift*, vol 14 s. 34-62

Helland, Håvard (2013a). Hvem får best karakterer og hvordan kan prestasjonsforskjeller forklares? I: Heggen, Kåre; Helland, Håvard & Lauglo, Jon. *Utdanningssosiologi*. Oslo: Abstrakt Forlag

Helland, Håvard (2013b). Hvem tar hva slags utdanning? I: Heggen, Kåre; Helland, Håvard & Lauglo, Jon. *Utdanningssosiologi*. Oslo: Abstrakt Forlag

Helle, Kristian (2015) Starter kampanje mot stress og press. *BA* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.ba.no/nyheter/starter-kampanje-mot-stress-og-press/s/5-8-196768> [Lest 27.2.2018]

Hjellbrekke, Johs & Korsnes, Olav (2012) *Sosial mobilitet*. 2. utgave. Oslo: Det Norske Samlaget

Hovdhaugen, Elisabeth (2004). *Tidsbruk og ambisjon: Resultater fra stud.mag.-undersøkelsene 2001, 2002 og 2003*. Skriftserie 16/2004. Oslo: NIFU

Høgestøl, Asle & Dahle, Malin (2016). *Kandidatundersøkelsen 2016: Fra studier til jobb i bergensregionen*. Rapport 05/2016. Bergen, Ideas2evidence. Tilgjengelig fra: <http://gammel.sib.no/no/raadgivning/jobbklar/copy_of_kandidatundersokelsen-1/kandidatundersokelsen-2016/view> [Lest 6.5.2018]

Joas, Hans & Knöbl, Wolfgang (2009). *Social Theory: Twenty Introductory Lectures*. Cambridge: Cambridge University Press

Juristforbundet (2013) *Kandidatundersøkelsen 2013* [internett] Tilgjengelig fra: <*https://uit.no/Content/400968/Kandidatundersøkelsen%20fra%20Juristforbundet.pdf [Lest 28.3.2018]*

Juristforeningen (u.å.). *Om foreningen*. [internett] Tilgjengelig fra: <http://juristforeningen.com/om-foreningen/> [Lest 18.4.2018]

Jusleksikon (u.å) Laud [internett] Tilgjengelig fra: <https://jusleksikon.no/wiki/Laud> [Lest 23.5.2018]

Kelle, Udo (2007). «Emergence» vs. «Forcing» of Empirical Data? A Crucial Problem of «Grounded Theory» Reconsidered. I: *Historical Social research.* Supplement 1, nr. 19, s.133-156

Kunnskapsdepartementet (2016). *Tilstandsrapport for høyere utdanning 2016.* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tilstandsrapport-for-hoyere-utdanning-2016/id2498657/?q=tilstandsrapport for høyere utdanning> [Lest 20.5.2018]

Kvale, Steinar (1980). *Spillet om karakterer i gymnasiet: Elevinterviews om bivirkninger af adgangsbegrænsning*. København: Munksgaard

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2012). *Det kvalitative forskningsintervju*. 2.utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk

Kvittingen, Ingrid (2017). *Blir generasjon prestasjon syke av skolens krav?* [internett] Tilgjengelig fra:< https://forskning.no/helse-psykiske-lidelser-samfunn-barn-og-ungdom-skole/2017/04/blir-generasjon-prestasjon-syke-av-skolens-krav> [Lest: 27.4.2018]

Lie, N. Mathilde (2016) *Negativt karakterpress på jussen* [internett] Tilgjengelig fra: <http://foreninger.uio.no/jsu/god/artikler/juristforbundet.html> [Lest 24.5.2018]

Lund, Kenneth (2018). Full krangel om miljøet på NHH: - Stempler mange tusen studenter som sosiopatiske klovner. *Dagens Næringsliv* [internett]. Tilgjengelig fra: <https://www.dn.no/nyheter/2018/04/29/1954/Utdannelse/full-krangel-om-miljoet-pa-nhh-stempler-mange-tusen-studenter-som-sosiopatiske-klovner> [Lest 24.5.2018]

Manger, Terje & Wormnes, Bjørn (2015). *Motivasjon og Mestring: Utvilking av egne og andres ressurser*. 2.utgave. Bergen: Fagbokforlaget

Mastekaasa, Arne (2000). Universitetsutdanning, karakterer og økonomisk suksess. I: *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 41 nr.4 s.523-560

Nedregård, Truls & Olsen, Rune (2014). SHOT-2014 [internett] Tilgjengelig fra: <www.studentvelferd.no/dokumenter/**2014**/09/**SHoT-2014**_Rapport_.pdf> [Lest 27.3.2018]

NSD (u.å.a). *Må jeg melde prosjektet mitt*? [internett] Tilgjengelig fra: <http://www.nsd.uib.no/personvernombud/meld_prosjekt/index.html> [Lest 3.3.2018]

NSD (u.å.b). *Karakterer fordelt på type eksamen*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://dbh.nsd.uib.no/statistikk/rapport.action?visningId=204&visKode=false&columns=arstall!8!hovedoppgave&index=4&formel=910!8!912!8!914!8!916!8!918!8!920&hier=insttype!9!instkode!9!progkode!9!emnekode&sti=Universiteter!9!Universitetet%20i%20Bergen!9!Fem%C3%A5rig%20masterprogram%20i%20rettsvitenskap&param=arstall%3D2017!9!dep_id%3D1!9!kategori%3DS!8!A!9!hier_type%3DE!9!insttype%3D11!9!instkode%3D1120!9!progkode%3DMAJUR> [Lest: 23.5.2018]

Nøstebakken, Linda., Sverdrup, Therese & Thøgersen, Øystein (2018). NHH gjør tiltak for et bedre studentmiljø [internett] I: *NHH Bulletin*. Tilgjengelig fra: <https://www.nhh.no/nhh-bulletin/artikkelarkiv/2018/mai/nhh-gjor-tiltak-for-et-bedre-studentmiljo/> [Lest 24.5.2018]

Olaussen, P. Leif (2015). Juristprofesjonen – en lagdelt sosial elitegruppe. *Kritisk Juss*, årgang 41 nr.3, 2015 s.134-160

Postholm, May Britt (2005). *Kvalitativ metode: En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget

Reeve, Johnmarshall (2015). *Understanding Motivation and Emotion*. 6th edition. Hoboken N.J: Wiley

Refsnes, Ingeborg (2015) Slik vil de dempe prestasjonspresset på dagens ungdom. I: *Aftenposten* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/familieogoppvekst/Slik-vil-de-dempe-prestasjonspresset-pa-dagens-ungdom-7175b.html> [Lest 26.4.2018]

Reine-Nilsen, Mathea (2018). Jusstudenter kan få færre forsøk på eksamen. Det skaper reaksjoner. *Universitas* [internett]. Tilgjengelig fra: <http://universitas.no/nyheter/64167/jusstudenter-kan-fa-faerre-forsok-pa-eksamen-det> [Lest 21.5.2018]

Rullestad, V. Ida (2017). Jusspust- Hvorfor trenger vi en kampanje? *Injuria* [internett] Tilgjengelig fra: <http://injuria.no/arkiv/post-z7PPQ-jusspust--hvorfor-trenger-vi-en-kampanje> [Lest 26.5.2018]

Rytter, M. Emilie & Holmøy, Torgeir (2017). Sensursystemet under lupen: - Stort sprik mellom resultater i ordinær- og klagesensur. *Injuria* [internett]. Tilgjengelig fra: <http://injuria.no/arkiv/post-SZPPQ-sensursystemet-under-lupen---stort-sprik-mellom-resultatene-i-ordinaer--og-klagesensur#_ftn1> [Lest: 21.5.2018]

Samordna Opptak (1997) *Poenggrenser 1997* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www2.samordnaopptak.no/arkiv/statistikk/97/pgr_august.html> [lest: 27.02.2018]

Samordna Opptak (2000) *Poenggrenser 2000* [internett] Tilgjengelig fra:<https://www2.samordnaopptak.no/arkiv/statistikk/00/pgr_aug.html> [lest: 27.02.2018]

Samordna Opptak (2010) *Poenggrenser torsdag 29. juli 2010* [internett] Tilgjengelig fra:<https://www2.samordnaopptak.no/arkiv/statistikk/10/poenggrenser_vara_hoved_10.html> [lest: 27.02.2018]

Samordna Opptak (2017a) *Poenggrenser fredag 28.juli 2017* [internett] Tilgjengelig fra:<https://www2.samordnaopptak.no/arkiv/statistikk/17/poenggrenser_vara_hoved.html> [lest: 27.02.2018]

Samordna opptak (2017b) *Nye søkere med tilbud i suppleringsopptaket- per studium* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www2.samordnaopptak.no/tall/2012/hoved/supplering/studium> [lest: 24.03.2018]

Schenck, Tine (2006). *Juridisk mentalitet og dens konsekvenser. En rettssosiologisk diskusjon med utgangspunkt i en undersøkelse av jusstudentene ved UiO* [masteroppgave]. Universitetet i Oslo.

Silverman, David (2014). *Interpreting Qualitative Data*. 5.edition. London: SAGE

Skaalevik, M. Einar & Skaalevik, Sidsel (2013). *Skolen som læringsarena: Selvoppfatning, motivasjon og læring*. 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget

Skaalevik, M. Einar & Federici, A. Roger (2015). Prestasjonspresset i skolen. I: *Bedre skole. Tidsskrift for lærere og skoleledere* nr.3/2015. [internett] Tilgjengelig fra: <https://www2.utdanningsforbundet.no/Fagtidsskrift/--Bedre-Skole/Arkiv/201311/Nr-1200911/>[Lest: 24.04.2018]

Slagstad, Rune (2008) Profesjoner og kunnskapsregimer. I: Molander, Anders & Terum, I. Lars (red.). *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget s.54-68

Sletten, A. Mira & Bakken, Andres (2016). *Psykiske helseplager blant ungdom- tidstrender og samfunnsmessige forklaringer: En kunnskapsoversikt og en empirisk analyse*. Notat nr. 4/16. Oslo: NOVA

Spurkeland, Ingrid (2014) Jus-studentene klager på hver tredje eksamen. *BA* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.ba.no/nyheter/jus-studentene-klager-pa-hver-tredje-eksamen/s/1-41-7115660>[Lest 28.4.2018]

St.meld. nr.27 (2000-2001) Gjør din plikt – Krev din rett

St.meld. nr. 16 (2016-2017) Kultur for kvalitet i høyere utdanning

Stornes, Tor., Tvedt, S. Maren & Bru, Edvin (2013). Best med test? – Et motivasjonsteoretisk perspektiv på bruk av normative tester i grunnskolen. I: *Norsk pedagogisk tidsskrift* vol. 97 nr. 04-05/2013 s.315-325

Støren, Liv Anne, Salvanes, V. Kari., Reymert, Ingvild., Arnesen, Å. Clara & Wiers-Jenssen, Jannecke (2016). *Kandidatundersøkelsen 2015: I hvor stor grad er nyutdannede mastrere berørt av nedgangskonjukturen?* [internett] Rapport 2016:17. Oslo: NIFU. Tilgjengelig fra: <https://www.nifu.no/publications/1362780/>[Lest 23.5.2018]

Støren, Liv Anne., Nesje, Kjersti,. Salvanes, V. Kari., Arnesen, Å. Clara & Reymert, Ingvild (2018). *Kompetanseutnyttelse blant mastere to-tre år etter eksamen: Resultater fra Spesialkandidatundersøkelsen 2017*. [internett] Rapport 2018:2. Oslo: NIFU Tilgjengelig fra: <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2480986> [Lest:1.3.2018]

Torvik. G. Yngvild (2014) Jusstudentene sliter mest med press. *BT* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.bt.no/nyheter/lokalt/i/rzq50/Jusstudentene-sliter-mest-med-press>[Lest 22.2.2018]

Tønnessen, Eva & Lie, Tove (2018). Studentopprør mot nye jussregler. *Khrono* [internett]. Tilgjengelig fra: <https://khrono.no/eksamen-juss-jus/studentoppror-mot-nye-jussregler/223424> [Lest: 21.5.2018]

UiB (u.å.a) *Utfyllende regler for studier ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen* [internett] Tilgjengelig fra: <https://www.uib.no/jur/21684/utfyllende-regler-studier-ved-det-juridiske-fakultet-universitetet-i-bergen> [Lest 3.3.2018]

UiB(u.å.b) *Eksamensplan for det juridiske fakultet*. [internett] Tilgjengelig fra: <http://www.uib.no/student/108374/eksamensplan-det-juridiske-fakultet>[Lest 4.5.2018]

UiB (2014). *Oppsummering- studenters helse- og trivselsundersøkelse 2014*. [internett] Tilgjengelig fra: <www.uib.no/sites/w3.uib.no/files/attachments/**shot_oppsummering**.pdf> [Lest 26.3.2018]

UiO (u.å.) *Utfyllende forskrift om studiene og eksamener ved det juridiske fakultet* [internett] Tilgjengelig fra: <http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/arkiv/utfyllende-forskrift.html#f1> [Lest 3.3.2018]

Utdanningsdirektoratet (u.å) *Hva jobber juristutdannede som?* [internett] Tilgjengelig fra: <https://utdanning.no/yrker/beskrivelse/jurist> [Lest 28.5.2018]

Weiss, S. Robert (1994). *Learning From strangers: the Art and Method of Qualitative Interview Studies.* New York: The Free Press

Wiers-Jenssen, Jannecke. Støren, Liv Anne og Arnesen, Clara Åse (2014) *Kandidatundersøkelsen 2013*. NIFU-rapport [internett] Tilgjengelig fra: <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/280129> [Lest 22.2.2018]

Wold, Vebjørn (2017) Smakløse tapasjurister. *Universitas* [internett] Tilgjengelig fra: <http://universitas.no/side-2/62160/smaklose-tapasjurister> [Lest 27.2.2018]

Øgård-Repål, Anita., Strand, A. Ståle & Karlsen, Tor-Ivar (2017). Karakterpress, kroppspress og gjengpress – fokusgruppeintervju av jenter i 9.klassetrinn etter funn fra Ungdata-undersøkelsen. I: *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* Vol. 14 nr.02/2017

Vedlegg:

Vedlegg 1- Intervjuguide student

1) Generelle åpne spørsmål

- Hvorfor begynte du å studere jus?
- Hvilke forventninger hadde du før du startet på dette studiet?
- Kan du beskrive hvordan det er å studere jus?
- Hva hadde du studert om du ikke hadde studert juss? Og hvorfor?
- Hvilken rolle tenker du at jussen har i samfunnet?

2) Faglig og sosial tidsbruk

- Kan du ta meg igjennom din skoleuke? Hvordan ser skolehverdagen din ut?
  - (På hvilken måte forbereder du deg til eksamen? Kan du si noe om hvilken studieteknikk du bruker? Samarbeider du med medstudenter?)
- Hva bruker du tiden din på utenom å studere?

3) Forventninger

- Hvilke forventninger har du til deg selv som student?
- Hvilke forventninger tenker du at andre har til deg som student?
  - De ansatte på fakultetet
  - Dine foreldre
  - Dine venner/ studiekamerater
  - Arbeidsmarkedet
- Hvilke forventninger har du for fremtiden, etter fullført utdanning?

4) Trivsel og sosialt miljø

- Kan du beskrive det sosiale miljøet på jussen?
- Kan du beskrive det faglige miljøet på jussen?
- (Hvordan opplever du samarbeidsviljen mellom studentene på jussen)?
- Hvordan opplever du forholdet mellom studenter og de ansatte?
- Hvis trives: hva er det som gjør at du trives?
- Hvis ikke trives: hva er det som gjør at du ikke trives?
- Hva kunne gjort studiehverdagen bedre?

5) Kjennetegn

- Kan du beskrive en typisk jusstudent for meg?

- Er det noen forskjeller mellom jusen og andre fag på universitetet? Kan du i så tilfelle beskrive noen av disse forskjellene for meg?
- Er det noen fag du tenker jusen ligner på?

6) kultur

- Hva tenker du at kjennetegner kulturen på jussen?
  (eks, normer, klær, atferd, nettverk)
- (Hvis karakterpress: hvilken betydning har dette ordet for deg? Hva betyr karakterer?)
- Kan du ta meg igjennom hvordan arbeidslivsdagene på jussen er?
- Hvilke forventninger og krav føler du at det formidles på arbeidslivsdagene av både privat og offentlig sektor? Er det noen likheter og forskjeller her- i så tilfelle hvilke?
- Hvilke tanker gjør du deg rundt jusspust kampanjen?

Tips til meg selv:

- *Jeg vet ikke om jeg forstår, kan du utdype det?*
- *Hva legger du i ordet «karakterpress» / «prestasjonskultur» eller hva nå enn som dukker opp?*

Biografiske spørsmål:

- Kjønn: Kvinne/mann
- Alder
- Hvilken kommune kommer du fra?
- Har du studert noe annet tidligere?
- Kom du rett inn på juss første gang du søkte?
- Hva er jobbstatusen til dine foreldre?

Til slutt: noe du ønsker å tilføye? Noe vi ikke har vært igjennom? Noe du ønsker å ta opp som jeg ikke har nevnt?

Vedlegg 2- Intervjuguide ansatt

1) Generelle spørsmål om jusstudiet

- Hva vil du si at det innebærer å studere jus?
- Hva mener du at skal til for å lykkes på dette studiet?
  (hvilke egenskaper belønnes?)
- Hva er det som kjennetegner de studentene som trekkes mot jusstudiet? Er det noen fellesnevnere her?
- Kan du beskrive din opplevelse av det sosiale miljøet blant studentene på jussen?
- Har det skjedd noen forandringer med tanke på hvordan studentmiljøet var da du startet kontra hvordan det er i dag?

2) Forventninger

- Hvilke forventninger har dere ansatte til studentene?
- Hvilke forventninger tenker du at studentene har til dere og fakultetet som helhet?
- Hvilke forventninger tenker du at arbeidsmarkedet stiller til jusstudentene?

3) Kultur

- Vi vet fra ulike undersøkelser at det eksisterer en form for konkurransekultur innad i studentmiljøet.
  (Hva tenker du om dette? Hva skyldes det? Hvorfor/hvorfor ikke?)
- Hvilke tanker gjør du deg om karakterpresset?
  (hva er årsaken? Hva gjør det med studentene?)
- Det ble i 2016 startet en kampanje her på fakultetet, Jusspust, som har fokus på å redusere karakterpresset. Hvilke tanker gjør du deg rundt denne kampanjen?
- På hvilken måte kommer karakterpresset til uttrykk?
  - hvilke muligheter har dere for å reagere? Hvilke utfordringer skaper dette?

Vedlegg 3- Informasjonsskriv student

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

"Studentmiljø og kultur på det Juridiske Fakultet i Bergen"

Bakgrunn og formål

Formålet med denne studien er å få innsikt i hvordan studenter og ansatte opplever og forstår det sosiale og faglige miljøet samt kulturen på Det Juridiske fakultet i Bergen. Prosjektet er en masterstudie tilknyttet det sosiologiske institutt i Bergen. Du forespørres om å delta på denne studien for å bidra til en bedre forståelse av hvordan studentmiljøet på Juridisk Fakultet utarter seg.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Det å delta i denne studien innebærer å stille til et personlig intervju med varighet på om lag 1 time/ halvannen. Spørsmålene vil omhandle trivsel og sosialt miljø, forventninger rundt studiet og arbeidsliv, og faglig og sosial tidsbruk. Intervjuet vil bli tatt opp og lagret på båndopptak, samt transkribert.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt og anonymiseres. Det er bare meg og min veileder på masteroppgaven som vil ha tilgang til datamaterialet. For å ivareta konfidensialitet vil datamaterialet lagres på en datamaskin som er brukernavn og passord beskyttet, samt uten tilgang og tilknytning til internett.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.mai.2018. Etter dette vil opptak og transkribering slettes.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Du har også rett til å unngå å svare på spørsmål du ikke ønsker. Dersom du trekker deg vil opptak og datamateriale slettes og ikke brukes som en del av masteroppgaven.

Dersom du ønsker å trekke deg eller har spørsmål til studien, ta kontakt med meg, Oda Woll Naug på telefon: 93461275 eller min veileder Jan Skrobanek, telefon: 55589180.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4- Informasjonsskriv ansatt

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

"Studentmiljø og kultur på det Juridiske Fakultet i Bergen"

Bakgrunn og formål

Formålet med denne studien er å få innsikt i hvordan studenter og ansatte opplever og forstår det sosiale og faglige miljøet samt kulturen på Det Juridiske fakultet i Bergen. Prosjektet er en masterstudie tilknyttet det sosiologiske institutt i Bergen. Du forespørres om å delta på denne studien for å bidra til en bedre forståelse av hvordan studentmiljøet på Juridisk Fakultet utarter seg.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Det å delta i denne studien innebærer å stille til et personlig intervju med varighet på om lag 1 time. Dette er en eksplorativ studie som innebærer at problemstillingen min for øyeblikket er åpen. Jeg er med andre ord opptatt av å få frem din forståelse av hvordan det sosiale miljøet utarter seg og hvilke kulturelle kjennetegn som kan pekes på som typisk for det juridisk fakultet. Intervjuet vil bli tatt opp og lagret på båndopptak, samt transkribert.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt og anonymiseres. Det er bare meg og min veileder på masteroppgaven som vil ha tilgang til datamaterialet. For å ivareta konfidensialitet vil datamaterialet lagres på en datamaskin som er brukernavn og passord beskyttet, samt uten tilgang og tilknytning til internett.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.mai.2018. Etter dette vil opptak og transkribering slettes.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Du har også rett til å unngå å svare på spørsmål du ikke ønsker. Dersom du trekker deg vil opptak og datamateriale slettes og ikke brukes som en del av masteroppgaven.

Dersom du ønsker å trekke deg eller har spørsmål til studien, ta kontakt med meg, Oda Woll Naug på telefon: 93461275 eller min veileder Jan Skrobanek, telefon: 55589180.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien
Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 5 – Godkjenning fra NSD

Jan Skrobanek

5015 BERGEN

Vår dato: 28.09.2017 Vår ref: 55487 / 3 / PEG Deres dato: Deres ref:

Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 25.08.2017.
Meldingen gjelder prosjektet:

55487	*Konkurranse- og prestasjonskultur på det juridiske fakultet i Bergen*
Behandlingsansvarlig	*Universitetet i Bergen, ved institusjonens øverste leder*
Daglig ansvarlig	*Jan Skrobanek*
Student	*Oda Woll Naug*

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.05.2018, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Dersom noe er uklart ta gjerne kontakt over telefon.

Vennlig hilsen

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS Harald Hårfagres gate 29 Tel: +47-55 58 21 17 nsd@nsd.no Org.nr. 985 321 884
NSD – Norwegian Centre for Research Data NO-5007 Bergen, NORWAY Faks: +47-55 58 96 50 www.nsd.no

Dag Kiberg

Pernille Ekornrud Grøndal

Kontaktperson: Pernille Ekornrud Grøndal tlf: 55 58 36 41 / pernille.grondal@nsd.no
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Oda Woll Naug, ona002@student.uib.no